

Språk i Norden

1991

NORDISK SPRÅKSEKRETARIATS SKRIFTER

1661
1991

Sprog!
Norden

Nordisk språksekretariat	Postboks 8107 Dep N-0032 Oslo 1
Dansk Sprognævn	Njalsgade 80 DK-2300 København S
Finska språkbyrån	Sörnäs strandväg 25 SF-00500 Helsingfors
Føroyska málnevndin	Debesartrøð FR-100 Tórshavn
Íslensk málnefnd	Aragötu 9 ÍS-101 Reykjavík
Norsk språkråd	Postboks 8107 Dep N-0032 Oslo 1
Oqaasiliortut/ Grønlands Sprognævn	Postboks 279 DK-3900 Nuuk Grønland
Sámi Giellalavdegoddi/ Samisk språknemnd	Nordisk samisk institutt N-9520 Kautokeino
Svenska språkbyrån, Finland	Sörnäs strandväg 25 SF-00500 Helsingfors
Svenska språknämnden	Lundagatan 42, uppg. 5, 5. tr. S-117 27 Stockholm
Sverigefinska språknämnden	Lundagatan 42, uppg. 5, 5. tr. S-117 27 Stockholm

NORDISK SPRÅKSEKRETARIATS SKRIFTER 12

Språk i Norden Sprog i Norden 1991

*Årsskrift for Nordisk språksekretariat
og språknemndene i Norden*

Redigert av Ståle Løland (hovedredaktør), Else Bojsen (Danmark),
Mikael Reuter (Finland), Baldur Jónsson (Island), Svein Nestor
(Norge), Birgitta Lindgren (Sverige)

J. W. CAPPELENS FORLAG A.S
ALMQVIST & WIKSELL
GYLDENDAL

© Nordisk språksekretariat 1991
ISSN 0108-8270
ISBN (Danmark) 87-00-07796-8
ISBN (Norge) 82-02-13232-0
ISBN (Sverige) 912112352-7

Innhold

Språkmöten och mötesspråk i Norden, av <i>Ulla Børestam Uhlmann</i>	5
Sprogrøgtsaksjonen "Málrækt 1989" og islandsk sprogpolitikk, af <i>Kristján Árnason</i>	26
Aksjonen for språkleg miljøvern, av <i>Kjell Venås</i>	37
Sverigefinska språknämndens ordboksprosjekt, av <i>Paula Ehrnebo</i>	61
Statsstyring, markeds mekanismer og brugsbehov, af <i>Jørn Lund</i>	69
Åttiotalets ord i Norden, av <i>Birgitta Lindgren</i>	93
Språksamarbeid i Norden 1990, av <i>Ståle Løland</i>	100
Ny språklitteratur	
Publikasjoner fra språknemndene	107
Danmark, af <i>Else Bojsen og Henrik Galberg Jacobsen</i>	112
Finland, av <i>Mikael Reuter</i>	120
Island, av <i>Baldur Jónsson</i>	125
Norge, av <i>Ståle Løland og Svein Nestor</i>	126
Sverige, av <i>Birgitta Lindgren, Lena Moberg och Jan Svanlund</i>	135
Nye ordbøker og ordlister	
Danmark	140
Finland	143
Norge	146
Sverige	148
Om forfatterne	150

Språkmöten och mötesspråk i Norden

Av Ulla Börestam Uhlmann

Det har många gånger framförts att vi bör bredda vår kunskap om den nordiska språkgemenskapen med studier av nordisk kommunikation i autentiska situationer. Vi vet från experimentella studier att vissa problem kan väntas, men vi vet inte hur problemen hanteras i verkliga livet. Vi känner heller inte till den rätta balansen mellan problem och möjligheter. Sedan en tid tillbaka håller jag på med ett projekt kring dessa frågor, och ett övergripande syfte är att kartlägga och tillvarata nordbors språkliga erfarenheter av kontakter med varandra. En första övergripande bild har skapats genom en enkätundersökning som gjordes 1989. Ett frågeformulär delades ut vid 24 nordiska sammankomster av olika slag (se bil.), och närmare 1000 personer deltog. Rapporten börjar just bli färdig, och jag skall berätta lite vad jag vet om verklighetens språkgemenskap efter första fasen. Undersökningen kommer att kompletteras med observation och inspelning av autentiska samtal på video, dock bara mellan danskar, norrmän och svenskar. Den delen av projektet är ännu bara i insamlingsfasen.

Den teoretiska ramen för projektet har jag tagit i begreppet språkgemenskap, och så småningom skall jag försöka koppla samman de bägge delundersökningarna inom den ram begreppet ger. Tanken är att enkätundersökningens kvantitativa gruppdata skall balanseras av mer kvalitativt orienterade uppgifter om räckvidden av nordisk språkgemenskap.

Innan jag fortsätter skall jag bara nämna ett par termer som är centrala, och det gäller dikotomin mellan primär och sekundär språkgemenskap (se Dahlstedt 1975:22–23 el. 1981). Den *primära* delen omfattar nordbor som har danska, norska eller svenska som modersmål, övriga nordbor innefattas i den *sekundära* språkgemenskapen. I fråga om den sistnämnda gruppen är tanken att språkgemenskapen skapas genom inläring av ett av den primära gruppens språk (danska på Färöarna, Grönland samt Island och svenska i Finland). Samerna är i

hög grad tvåspråkiga. Man kan diskutera om bägge typerna av språklig förankring kan rymmas i begreppet språkgemenskap, den språkliga likheten är ju en mer central drivfjäder för den primära. I ett viktigt hänseende har vi dock en språkgemenskap, och jag tänker då på att samlad nordisk språkplanering i vissa avseenden förekommer. Ett utslag av vad sådan kan innebära är den språkliga handlingsplanen för 90-talets första halvdel. Huvudspåret i den nordiska språkplaneringen är att möjliggöra användning av danska, norska och svenska i inter-nordiska sammanhang. Här skapas med andra ord ett slags övergripande normer för kommunikationen.

Enkätundersökningen präglas av att representanter för både den primära och den sekundära språkgemenskapen deltagit, och jag skall redogöra för huvuddragen i vad de berättat om den språkliga interaktionen vid undersökningsmötena. I redogörelsen nedan koncentrerar jag mig på skillnader mellan å ena sidan dansk-, norsk- och svensktalande, och å andra sidan personer med finska eller isländska som modersmål. Några få färingar och en enda grönlänning deltog, men eftersom smågrupper gör signifikansberäkningarna otillförlitliga måste behandlingen av dessa personers uppgifter här anstå. Vilka möten som ingick i undersökningen framgår av bilagan.

Om vi tänker oss att danska är nordiskt mötesspråk inte bara för danskar utan även för islänningar, färingar och grönlänningar, och svenska inte bara för rikssvenskar/finlandssvenskar utan även för finnar, kan vi med ledning av enkel matematik förvänta att svenska varit majoritetens nordiska mötesspråk i min studie. Svenska har i sådana fall nyttjats av 58%, danska av 23% och norska – som ju saknar språkliga stödtrupper – av 18%. Jag tror inte det är ovanligt att nordiska möten får en sådan (svensk)språklig slagsida, om än inte i lika hög grad. Svenska språket får på detta sätt en särställning, och vi vet sedan tidigare att nämnda språk kan dominera även utanför möteslokaler. Svensken har inte för inte fått epitet som «Nordens storebror» eller «Nordens amerikan». Att sådana utomspråkliga förhållanden kan få språkliga konsekvenser har noterats (se t.ex. Dahlstedt 1971, Telemann 1980). Øivind Maurud (1976:154) skriver i sammanfattningen från sin välbe-

kanta undersökning om nordisk språkförståelse att Sveriges ledande position går som en röd tråd genom vad informanterna berättat om sina grannlandskontakter, och här ser han en viktig förklaring till undersökningsresultatet.

Frågeformuläret besvarades vid slutet av mötena, och gällde själva undersökningsmötet ifråga. Enkätundersökningen innehåller upplysningar om *förståelse*, om *hur man själv gjorde sig förstådd*, om *tolkning* och om synen på tolkning samt slutligen hur man skulle vilja *förbättra den språkliga kommunikationen*.

Uppgifterna kan lite mer schematiskt uppställas så här:

Förståelse under mötet:

- förståelse generell
- förståelse av olika språk/språkformer
- förståelse i olika situationer

Att själv göra sig förstådd:

- tala sitt språk som vanligt
- ändra samtalsstil (saktare/tydligare/upprepning)
- ändra ord och/eller uttal
- *växla språk*:
 - internordisk kodväxling
 - växling till engelska

Tolkning och inställning till tolkning

Hur kommunikationen skulle kunna förbättras

Först skall jag summariskt behandla den bild undersökningen ger av förståelsen under mötet. Som man kan se av skissen ovan belystes denna ur tre infallsvinklar. På alla tre punkterna fick man skatta hur förståelsen fungerat på en femgradig skala (mycket bra, bra, tillfredsställande/medel, dåligt, mycket dåligt).

Enkätens första fråga gällde kommunikationen i generell avseende, och det allmänna intrycket var mycket positivt. Likväl avslöjar kommentarerna emellanåt att rätt stora problem förekom. Detta gäller främst i relationerna mellan finnar och

övriga nordbor. Här tycks man vara beredd att överse med stora besvärligheter. Hur kan man vara nöjd samtidigt som man noterar att det fanns personer på mötet som man av språkliga orsaker inte alls kunde tala med? En del forskare (se t.ex. Le Page & Tabouret-Keller 1985) menar att språkgemenskapen främst är en ideologisk enhet, baserad på faktorer som identifikation och attityder. Denna ideologiskt sammanhållande kraft är antagligen mycket stark för vår nordiska språkgemenskap.

Enigheten om hur bra förståelsen fungerade under mötena är stor, och den mätare av eventuella åsiktskillnader som bakgrundsvariablerna kan sägas vara ger i de flesta fall negativt utslag. På en punkt kan man emellertid tycka att resultatet är överraskande. Det kan synas paradoxalt att förståelsen varit mer problemfylld vid längre möten än vid kortare. Vi brukar ju ofta se förståelseproblemen som tröskelproblem på initial nivå. Exakt samma tendens har jag tidigare (Börestam 1984:140) dokumenterat i en undersökning om internordisk kommunikation på Island.

Icke förvånande däremot var att kommunikationen fungerade bäst i små sammanhang. Samtal med andra nordbor på tu man hand var den samspelsform som allra flest kommit i och som man samtidigt gav de högsta kvalitetsskattningarna. Då det gällde informationsförmedling (föredrag och liknande) hade kommunikationen fungerat lite sämre.

Forskning om nordisk språkförståelse (t.ex. Haugen 1953, Maurud 1976 och Bø 1978) har främst gällt begripandet inom den primära språkgemenskapen, även kallat grannspråkförståelse. Vi vet att norrmännen klarar sig bra, men att båda danskar och svenskar har problem i kommunikationen med varandra, dock så att svenskarnas problem med att förstå danska språket är större än danskarnas problem med svenskan. Erfarenheterna visar att finnarnas svårigheter med danska språket «utan tvekan är det största förståelseproblemet» (Att förstå varandra i Norden 1986:6). Här är besvärligheterna så stora att man måste förutsätta att finnar i regel inte begriper danska.

Informanterna fick börja med att anteckna vilka språk eller språkformer de hört under mötet. Vissa språkliga nyansskillnader är säkerligen svåra att notera, såsom skillnaden mellan en

finne som talar god (finlands)svenska och en finlandssvensk. Säkerligen är det också svårt att alla gånger veta vad islänningarna avser att tala. Här får vi räkna med en viss osäkerhet i upplysningarna. I tabell 1 har jag fört samman andelen informanter som noterat att deras förståelse var antingen «mycket bra» eller «bra», dvs personer som noterat att deras förståelse varit kvalitativt sett god.

Tabell 1. Förståelse av de olika språken/språkformerna. Procentuell andel informanter som karakteriserat sin förståelse med omdömet «bra» eller «mycket bra». Modersmål/egen språkform ingår inte i bedömningen.

Språk/språkform

	Danska	Norska	Svenska	Finl. svenska	Svenska av finne	Danska/ skand. av isl.
danskar	—	92	80	50	43	86
norrmän	80	—	98	76	69	74
svenskar	48	91	—	—	—	64
finl.sv.	41	88	—	—	—	52
finnar	5	19	55	76	—	14
islänning.	74	55	42	68	60	—

Vad gäller *danska* språket (sifferkolumnen till vänster) ser vi att norrmännen har den bästa förståelsen, relativt tätt följda av islänningarna. Detta trots att sistnämnda grupp lärt sig danska som främmande språk. Islänningarnas förståelse av danska är klart bättre än svenskarnas. Bland dem förstod bara hälften danska bra, finlandssvenskarna något sämre. I den finska gruppen är förståelsen mycket låg, och bara 5% har en god förståelse av danskan.

Norska förstås mycket bra av danskar och svenskar, anmärkningsvärt nog med samma värden. Finlandssvenskarna förstår norska ungefär lika bra. Finnarna förstår norska dåligt, dock något bättre än de klarar danskan. Islänningarna har en hyfsad förståelse, dock klart sämre än förståelsen av danska.

Enligt mätvärdena för *svenska* har norrmännen den överlägset bästa förståelsen, alla språk räknade. Danskarna förstår

svenska sämre än norrmännen gör, dock bättre än vad svenskarna förstår danska. Samma asymmetriska tendens finns belagd i tidigare undersökningar (Maurud 1976, Bö 1978, Haugen 1953 – hos Haugen dock ej i alla deluppgifter om förståelse svenska/norska). En tänkbar delförklaring är tidigare nämnda storebrorsmentalitet bland svenskarna. Bara vad gäller svenska skattar majoriteten av finnarna sin kapacitet som god. Islänningarna bedömer sin förståelse av svenska som underlägsen danska, klart sämre än vad finnarna förstår svenska. Vi kan notera att islänningarnas förståelse av danska når en högre nivå än finnarnas likaledes inlärd förståelse av svenska. Islänningarna har säkert ett övertag eftersom isländska och danska är besläktade språk, detta i motsats till finska och svenska. En annan faktor som enligt min mening kan tänkas inverka är det förhållandet att islänningarna i nordiska sammanhang är en minoritetsgrupp medan finnarna tillhör majoritetsgrupperna. Sådana faktorer har ofta betydelse för beredvilligheten att forcera språkliga avstånd.

Vad gäller *finlandssvenska* menar såväl finnar som islänningar att de förstår denna finländska varietet av svenska bättre än rikssvenska. Danskar och norrmän har den motsatta uppfattningen. Bara om finnarna kan vi säga att bedömningen gjorts med precision, för övriga grupper har det säkert varit svårt att alla gånger avgöra vilken typ av svenska det gällt.

Informanterna tycks vara rätt eniga om att det varit svårare att förstå *svenska talad av finne* än svenska talad av person med språket som modersmål. Antagligen är detta ytterligare en avspeglning av de kommunikationssvårigheter som belastat interaktionen mellan finnar och icke svensktalande nordbor.

Majoriteten av danskar, norrmän och svenskar menar att de förstår *islänningarna* bra, medan finnarnas förståelse är låg. Som helhet menar informanterna att de förstår islänningarnas variant av danska bättre än danska talad av en person med danska som modersmål. Här är alltså tendensen den motsatta jämfört med förståelsen av svenska talad av finskspråkig.

Bilden utkristalliserar vissa problemfält, men huvudsyftet med enkätundersökningen var att gå ett steg längre och undersöka vad som görs – och av vilka – för att överkomma proble-

men. Innan jag går in på vilka ansträngningarna var, vill jag fördjupa problembilden genom att nämna vilka grupper som bemödat sig i relationerna med varandra. Av tabell 2 framgår huvuddragen i upplysningarna om detta. Finnar och islänningar har uteslutits eftersom upplysningarna i deras fall är rätt triviala – de har ju fått anstränga sig gentemot nästan alla andra nordbor. Jag vill påpeka att siffrorna inte alldeles neutralt speglar den språkliga problembilden, eftersom sannolikheten att komma i samspråk med varandra påverkas bl.a. av hur många representanter ett språk har på mötet ifråga. Resultatet är därför mest talande för relationerna mellan de stora grupperna (danskar, norrmän, svenskar samt deras uppgifter om kontakt med finnar). Om finlandssvenskarna skall nämnas att deras största enskilda problemgrupp var danskarna, och i samtal med danskar hade de lagt ned nästan 40% av sina ansträngningar.

Tabell 2. Språkliga ansträngningar; Om ja, i kontakten med vilka? Obs endast huvudgrupper!

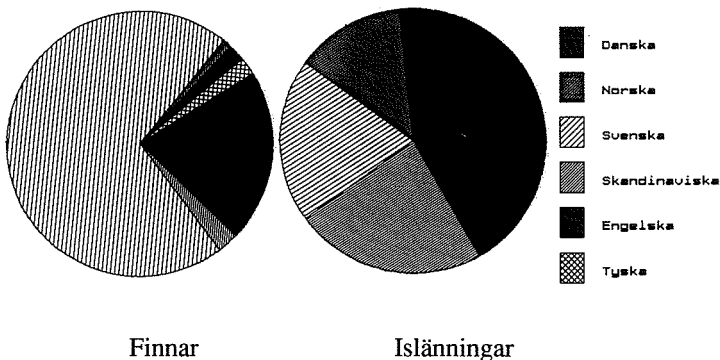
i kontakt med	Danskar	Norrmän	Svenskar
dansktalande	–	19%	34%
norsktalande	18%	–	12%
svensktalande	32%	16%	–
finsktalande	30%	36%	26%
isl.talande	3%	6%	15%

Språkgemenskapen har utan tvekan sina starkaste länkar mellan personer med norska eller svenska alternativt danska eller norska som modersmål. Här är det rätt sällan man behövt anstränga sig alls. Detsamma gäller dock inte för kommunikationen mellan danskar och svenskar. Faktum är att för danskarnas del är det lika vanligt med ansträngningar gentemot svenskar som mot finnar. Och för svenskarna gäller att ansträngningarna till och med varit större gentemot danskarna än mot finnarna. Med andra ord är det lika vanligt med problem redan inom den primära språkgemenskapen (svenskar-danskar) som i mötet mellan den primära och den sekundära språkgemenskapen (finnar-danskar m.fl.).

Hur gick man då till väga för att överkomma besvärligheterna? Den frågan utvecklades i spörsmålet: *Gjorde du själv under mötet särskilda språkliga ansträngningar för att lättare bli förstådd av andra nordbor?*

Av finnar, islänningar m.fl. förväntar vi de största internordiska ansträngningarna. Inga av dessa kan räkna med att tala sina modersmål, i alla fall inte utan en ständigt närvarande tolk. Mellan finnar och islänningar finns dock en påtaglig skillnad, illustrerad i figuren nedan. Skissen visar vilka nordiska kontaktspråk man uppgivit att man använt i första hand under mötet. Skandinaviska är den term informanterna själva använt, dock har ordet säkert olika innebörd för de bägge grupperna. För islänningarnas del betecknar ju ordet ofta ett traditionellt danskt läsuttal.

Figur 1. Finnars och islänningars nordiska kontaktspråk.

När finnar och islänningar skall äta av den nordiska kakan sker uppskäringen efter helt olika principer. Islänningarna skär den proportionellt sett i jämntjocka bitar. Figuren speglar hur islänningarna språkligt sett har fler realistiska valmöjligheter i kontakten med andra nordbor än finnarna. Finnarna förefaller inte ha några andra verkliga handlingsalternativ än svenska språket (och engelska). Språkligt sett skulle man kunna karakterisera förhållandet svenska-finska som en bilateral länk info-gad i det nordiska samarbetet.

Vi skall därefter se vad personer med danska, norska eller svenska som modersmål har berättat om sina språkliga ansträngningar. Här skall man enligt tänkta normer tala sina modersmål som vanligt, och det är intressant att se hur många som menar att de kunnat göra detta. Vi skall studera tabell 3.

Tabell 3. Gjorde du själv under mötet språkliga ansträngningar för att lättare bli förstådd av andra nordbor? Procentuell andel efter modersmål

danskar	92%
norrmän	78%
svenskar	75%
finlandssvenskar	59%
totalt	80%

Totalsiffran visar att hela 80% menar att de gjort särskilda språkliga bemödanden av en eller annan art under mötena. Resterande femtedel av skandinaverna har med andra ord noterat att de talat sina modersmål som vanligt. Helt klart är att danskarna anser sig ha gjort de största ansträngningarna, svensktalande grupper de minsta. Sistnämnda kategori är följaktligen den grupp personer vilka i störst utsträckning menar att de kunnat tala sina modersmål som vanligt. En bakgrund till detta har jag redan berört i det enkla faktum att svenska är majoritetens nordiska mötesspråk. För finlandssvenskarnas del kan man undra om de inte mer än andra grupper håller på möjligheten att tala egna modersmålet i nordiska sammanhang eftersom de till vardags så ofta måste växla språk i samtal med sina finsktalande landsmän.

Man fick också gå vidare och specificera vilka ansträngningar man menade att man gjort. De första svarsalternativen gällde ändring av samtalsstil antingen på så sätt att man talat saktare och tydligare än normalt eller att man upprepat det man redan sagt. Vad gäller upprepning är skillnaderna inte statistiskt signifikanta. En dryg fjärdedel av skandinaverna menar att de praktiserat omtagning. Kanske upplevs denna strategi inte som något utmärkande för nordisk kontakt (jämfört med

nationell). Kanske är det inte heller en strategi man tar till på eget initiativ, utan mer på uppmaning av andra.

Informanternas bild av hur de ansträngt sig för att tala saktare och/eller tydligare än normalt framgår av tabell 4.

Tabell 4. Ändring av samtalsstil; saktare/tydligare än normalt. Procentuell andel efter modersmål

danskar	86%
norrmän	68%
svenskar	66%
finlandssvenskar	44%
totalt	71%

Här är mönstret detsamma som för helhetsbilden av språkliga bemödanden, och danskarnas ansträngningar är otvetydigt störst. Norrmän och svenskar har gjort ungefär lika mycket. Kanske speglar den låga finlandssvenska siffran en vanlig uppfattning om finlandssvenskan som en särskilt tydlig form av svenska språket.

Innan vi går vidare vill jag påpeka att olika typer av ansträngningar ingalunda utesluter varandra. Inget hindrar att en dansk ändrar samtalsstil när han talar med en svensk, men att samma person i samtal med en finne växlar språk. Dessutom kan han ha gjort olika saker med olika svenskar respektive finnar. Samförekomst av åtgärder på olika plan är det vanliga, men i några få fall har informanterna noterat att de *bara* ändrat samtalsstil och inget annat. Bland dem som har danska, norska eller svenska som modersmål gäller detta för en dryg tiondel av gruppen. Denna tiondel skulle man kunna lägga samman med den skara personer vilka talat sina språk som vanligt. I så fall visar det sig att cirka en tredjedel av skandinaverna talat sina modersmål på mötena mer eller mindre som vanligt.

En viktig punkt var att se hur många som menade att de förändrat ord eller uttal i olika utsträckning under mötet. Frågan kom till för att ge en bild av hur vanligt det är med språklig anpassning (skandinaviska?). Inställningen till sådan språkblandning varierar högst betydligt, vilket inledningsvis ett par

citat skall få illustrera. Efter citatet anger jag modersmål i förkortning (DA = danska etc).

«Skandinaviska i odramatisk framtoning är sympatiskt och borde uppmuntras (SV)».

«Et irritasjonsmoment på dette møtet er det tilnærmede «felleskandinaviske», en slags knoting deltakerne fra Norge, Sverige og Danmark bestrebet seg på. Slik jeg ser det, er norsk, dansk og svensk lettere å forstå for andre fra Norden i uforfalsket stand (NO)».

Vad gäller informanternas uppgifter om hur de ändrat ord och/eller uttal (tabell 5) utkristalliserar sig samma bild som i tabellerna 3 och 4 ovan.

Tabell 5. Ändring av ord och/eller uttal. Procentuell andel efter modersmål

danskar	65%
normän	49%
svenskar	39%
finlandssvenskar	16%
totalt	48%

Danskarnas ansträngningar är som tidigare de största, och några exempel skall få belysa vissa tendenser i inriktningen av ansträngningarna.

- Svensk med dansk accent (DA)
- Forsøgte at tale svensk eller skandinaviseret mit dansk (DA)
- Anvendte «polarwahili» – benyttede «skandinaviske» ord – fx. «Arbetsmarknad» i stedet for «Arbejdsmarked», «utbildning» i st.f. «uddannelse» etc. (DA)
- Indflettede svenske ord, når finnerne tilkendegav at de ikke forstod (DA)
- Jeg talte 3/4 svensk (DA)
- Indføjeelse af svenske ord af hensyn til finnerne (DA)
- Med danskene snakket jeg bokmål til tross for at jeg vanligvis snakker en nynorsk dialekt (NO)

- Langsom tale, med bruk av enkelte svenske ord, av hensyn til *finnene* (NO)
- Lot som jeg var svensk. Brukte svenske ord jeg visste avvek fra norske (NO)
- Brukte typiske svenske ord (NO)
- Min dialekt er fra Hardanger. Denne er vanskelig å forstå, slik at jeg må snakke et normalisert bokmål. Dessuten en del skandinaviske (dvs svenske) uttrykk (NO)
- Jag har en särpräglad dialekt (skånska) som jag försökte hålla tillbaka och tala «rikssvenska» (SV)
- Valde enklare ord och färre ord för att beskriva något. Nöjde mig med att formulera det viktigaste. Använde även ord i det andra språket som jag känner till (norska, danska). Analyserna blir lidande av att jag begränsade mitt ordval liksom beskrivningarna (SV)
- Jag använde andra ord på svenska och någon gång engelska ord och uttryck. Speciellt yrkes- och facktermer i enskilda samtal med finskspråkig kollega (SV)
- Använde ibland norska eller danska ord (SV)
- Undvek svensk jargong och svenskt «fikonspråk» liksom förkortningar. Undvek också, eller förklarade, sådant som tillhör invandrarpolitik (SV)
- Blandade in «skandinaviska» ord och fraser. Aktade mig för konstruktioner som är nyintroducerade i svenskan (SV)

Trenden förefaller vara den att danskar och normän anpassar sig i svensk riktning. Danskarna gör det dock – som vi sett av statistiken – oftare än normmännen. Normmännen ser ofta ett första steg i att tala mindre dialektalt. Liknande synpunkter möter man ofta från svenskarna, dvs. man talar mer riksspråkligt. Svenskarna förefaller vara den grupp som allra mest laborerar inom det egna språkets ram, och ofta söker man svenska ersättningar för ord och uttryck som man vet vållar kommunikationsproblem. Sådana synpunkter möter man så gott som aldrig från danskarna.

Några tänkbara orsaker till att vi får detta mönster har jag redan berört, och jag vill än en gång påminna om svenskans ställning som majoritetens nordiska mötesspråk i min under-

sökning. Uppgifterna om förståelse visar att svenskarna förstår danska dåligt och finnarna knappast alls. Tillsammans kan denna mer eller mindre svensktalande majoritet blockera kommunikationen. För finnarnas del är det vanligt att man tiger och lider – till sista mötesdagen, då det lossnar i samband med utvärderingen av sammankomstens innehåll.

Finnarnas problem är stora, och många av dem ser den heterogena språksituationen som ett hinder. Hos många paras denna upplevelse med en känsla av språklig ojämlikhet. Då man föreslår lösningar på problemen sker det i första hand efter någon av följande tre infallsvinklar:

- svenska som nordiskt mötesspråk
- engelska som nordiskt mötesspråk
- tolkning vid nordiska möten

Som vi sett ovan sker redan en viss anpassning till svenska språket, och man kan diskutera om anpassningen rymmer en tendens till ett nordiskt överspråk. Att vi skulle antingen skapa eller välja ett språk för internordisk kommunikation är en aspekt på samnordisk språkvård som emellanåt förs fram, men som erfarna bedömare brukar avfärda som orealistisk (se t.ex. Nordisk språkplanlegging 1981:99–113 för en diskussion om ortografireform). Kanske är en sådan utveckling inte heller önskvärd. Själv blir jag allt mer övertygad om att det ligger en fara i att kräva alltför stor språklig anpassning (ord/uttal) av folk. Kvaliteten i den nordiska språkgemenskapen ligger i att så många nordbor som möjligt skall kunna tala sina egna modersmål. Om vi inte slår vakt om denna kvalitativa grundval slår vi enligt min mening den första spiken i kistan för den nordiska språkgemenskapen och gör att den lättare slås ut av en internationell språkgemenskap baserad på engelska. Tyvärr är det denna kvalitativa grundval som finnarna så kraftigt reagerar emot, eftersom rättigheten inte omfattar dem själva. Framförallt i den finska gruppen finns det folk som mer eller mindre allvarligt menar att vi lika gärna kunde tala engelska med varandra, och jag tänkte övergå till att beskriva den bild enkätundersökningen tecknar av detta.

En dryg tredjedel av enkättagarna har noterat att de hörde *engelska* användas en eller flera gånger under den nordiska

sammankomst de bevistade. I fyra tiondelar av fallen har man nämnt att det var finnar som talade språket, övriga nordbor i mindre utsträckning än så. Denna uppfattning stämmer i stort sett med informanternas uppgifter om egen växling till språket (se tabell 6).

Tabell 6. Egen växling till engelska. Procentuell andel efter modersmål

danskar	21%
norrmän	27%
svenskar	22%
finlandssvenskar	3%
finnar	36%
islänningar	19%
totalt	26%

Som jag redan nämnt har växling till engelska varit vanligast i den finska gruppen (36%). Bland danskar, svenskar och islänningar har cirka en femtedel växlat till engelska. Något fler bland norrmännen än bland dansk- och svensktalande har växlat till engelska. Detta beror enligt min bestämda uppfattning på att norrmännens problemgrupp relativt sett oftare är finnar och att dessa ofta föredrar att växla till engelska. Till skillnad från norrmännen har danskarna problem både med finnar och svenskar och generaliserar därför oftare svenskan som strategi. Förvånansvärt få islänningar har talat engelska. Bakom den låga finlandssvenska siffran ligger en enda persons växling till engelska.

För övrigt är ålder en starkt utslagsgivande faktor för benägenheten att växla till engelska, och olika åldersgrupper företer signifikanta skillnader på denna punkt (tabell 7).

Tabell 7. Växling till engelska. Procentuell andel efter ålder

< 26 år	41%
26–45 år	26%
46–65 år	21%
> 65 år	20%
totalt	26%

Yngre personer har betydligt oftare än andra växlat till engelska, och användningen minskar sedan med åren. Man kan diskutera om siffrorna belyser en utvecklingstendens inom den nordiska språkgemenskapen att allt mer gå över till engelska, eller om de i stället berättar något om yngre personers inställning till nordisk samvaro och dess språkliga normer. Säkert är det i hög grad en attitydfråga, men förklaringarna behöver inte utesluta varandra.

För övrigt var det vanligare att man tagit till engelska vid större och längre möten än vid små och kortare. Vid de allra minsta mötena (< 19 deltagare) hade man inte i något enda fall växlat till engelska. Användningen ökade sedan med deltagarantalet för att åter minska vid de allra största mötena (100 deltagare eller mer). Jag gissar att jättemötena tenderar att bli så anonyma att man helt enkelt talar mindre – även på engelska – med varandra. Samma mönster, dock utan rekyl på slutet, avtecknade sig efter bakgrundsfaktorn möteslängd, och det visade sig att man betydligt oftare växlat till engelska ju längre sammankomsterna var. Säkert är det så att sannolikheten att möta en person med benägenhet att växla till engelska ökar då mötet sträcks ut i tiden. Kanske säger anteckningarna också något om kommunikationens kvalitet, och jag vill påminna om att informanternas åsikter om förståelsen i generellt avseende redovisade fler problem efter längre möten än efter kortare.

Ett annat sätt att angripa språkproblemen är *tolkning*, och sådan har förekommit i nordiska sammanhang sedan mitten av 70-talet. Vid en fjärdedel av undersökningsmötena förekom tolkning med professionell tolk. I samtliga fall rörde det sig företrädesvis om simultantolkning vid plenara överläggningar. Vid 17 av de 24 mötena har en eller flera av informanterna registrerat hur någon av mötesdeltagarna eller arrangörerna fick rycka in som tolk. Om vi betecknar detta som amatörtolkning förekom alltså sådan i starkt skiftande utsträckning vid 70% av mötena. Speciellt vanligt var amatörtolkning vid sammankomster som hölls på fritiden inom folkliga organisationer av olika slag (sektor 3 i bil.). Där var det också sällsynt med professionell tolk, säkert mycket av ekonomiska skäl. För

övrigt är det inte alls så att professionell tolkning och amatör-tolkning behöver utesluta varandra.

Det i särklass vanligaste var tolkning från danska, norska och svenska till finska och från finska till svenska. När en dansk får finska språket tolkat är det med andra ord rätt vanligt att det sker via svenskan. Kanske kan detta bidra ytterligare till att stärka svenskans ställning vid nordiska möten. En annan fråga som det finns anledning att penetrera är huruvida tolkningen påverkar tendensen att blanda språk på skandinaviskt maner. En del yrkestolkar föredrar oblandat språk, eftersom de annars kan bli osäkra på vilken innebörd ett ord används i. Andra tolkar menar att detta inte har någon betydelse alls. Kanske är frågan för övrigt inte alls relevant eftersom språkblandning säkert är vanligare på tu man hand än i de plenara sammanhang som är tolkens främsta domän.

Undersökningen visar att inställningen till tolkning varierar på ett ytterst signifikant sätt. Nästan alla bakgrundsvariabler ger utslag, och några huvudlinjer framgår i tabellerna 8–10. I tabell 8 kan vi studera utfallet efter modersmål.

Tabell 8. Är tolkning – från din sida sett – ett bra sätt att lösa språkproblem vid samnordiska möten? Procentuell andel efter modersmål

	Ja	Nej	Vet ej	Totalt
danskar	53%	36%	11%	100%
norrmän	58%	32%	11%	101%
svenskar	64%	28%	8%	100%
finlandssvenskar	73%	20%	6%	99%
finnar	83%	10%	7%	100%
islänningar	50%	33%	17%	100%

Tabellen visar att finnarna är den grupp som allra mest tagit ställning i frågan, och att ställningstagandet för deras del är så gott som entydigt positivt (83% ja). Finlandssvenskarnas intresse är nästan lika stort, kanske för att de mer än andra sett till finnarnas behov. Danskarna är mest negativa, medan islänningarnas hållning närmast kan beskrivas som avvaktande.

En annan utslagsgivande faktor är ålder, och utfallet framgår av tabell 9.

Tabell 9. Är tolkning – från din sida sett – ett bra sätt att lösa språkproblem vid samnordiska möten? Procentuell andel efter ålder

	Ja	Nej	Vet ej	Totalt
< 26 år	59%	22%	19%	100%
26–45 år	66%	24%	10%	100%
46–65 år	68%	27%	5%	100%
> 65 år	70%	17%	13%	100%

Vad gäller ålder är tendensen den att äldre personer är mer positiva än yngre. Samtidigt är yngre personer mer ambivalenta än äldre (19% vet ej).

Ytterligare skillnader gäller kön, och kan studeras i tabell 10.

Tabell 10. Är tolkning – från din sida sett – ett bra sätt att lösa språkproblem vid samnordiska möten? Procentuell andel efter kön

	Ja	Nej	Vet ej	Totalt
kvinnor	79%	13%	8%	100%
män	52%	38%	10%	100%

Könsskillnaderna är så stora att kvinnor och män förefaller ha helt olika uppfattningar i frågan. Tabellen visar att kvinnornas intresse är betydligt större än männens. En bakomliggande faktor kan ligga i tidigare nordisk möteserfarenhet, det är nämligen så att männen är betydligt erfarnare än kvinnorna. Om man slår ut resultatet efter informanternas olika grader av nordisk möteserfarenhet ser man att det är de internordiska noviserna som allra mest önskar tolkning. Kanske är detta en bekräftelse på en rätt vanlig uppfattning att tolkning kan fungera som en inkörsport till nordiskt samarbete för de nytillkomna.

Väldigt många informanter har kommenterat tolkningens vara eller icke vara. I den diskussion man kan vilja föra talar man emellertid påfallande ofta förbi varandra, eftersom frågan ses på olika plan. Här urskiljer sig en principiell sida och en mer praktisk sida. I tablån nedan har jag sammanställt de vanligaste argumenten.

Figur 2. Diskussionen om tolkning

	För tolkning	Mot tolkning
Värde-argument	+ tolkning ger jämlikhet, alla kan tala sina modersmål	- bara de skandinaviska språken skall användas internordiskt och då är tolkning inte nödvändig
Praktiska, ekonomiska och sociala argument	gör kommunikationen effektivare	dyrt, tidsödande, påverkar kommunikationens sociala moment negativt

Frågan om tolkning är ytterst viktig, inte minst som en aspekt på vad internationalisering av de nordiska kontakterna kan föra med sig. Detsamma gäller förstas användningen av engelska. Principiellt sett möjliggör tolkningen användning av alla språk, dvs även den sekundära språkgemenskapens inom nordiskt samarbete. I nuläget gäller det främst finska, men även islänningar kan komma att nyttja tolk i större utsträckning. Om dessa grupper föredrar att använda sina egna språk är tolkning nödvändigt såvida inte andra nordbor föredrar att drastiskt öka sina kunskaper i den sekundära språkgemenskapens språk.

Många informanter har noterat att kommunikationen vid ett sammordiskt möte på ett väsentligt sätt har språkliga aspekter. Många förslag framfördes på hur den nordiska språkförståelsen – just vid t.ex. sammordiska möten – skulle kunna förbättras. Efter en noggrann genomläsning har jag efter bästa förmåga katalogiserat förslagen och det visar sig att ungefär 31% av förslagen rör arrangemangen vid nordiska möten. Lika många (31%) rör personligt ansvar för kommunikationen (t.ex. tala sakta). Resterande uppslag gäller till en fjärdedel språkplanering (t.ex. bättre ordlistor, gemensamt språk) och i 13% av fal-

len åtgärder för att öka de internordiska kontakterna (t.ex. via massmedia). Kanske vore nordiska möten i sig ett tacksamt verksamhetsfält för den samnordiska språkvården, och kanske kunde språkfrågorna tillvaratas av en speciell informationskonsult.

Litteraturförteckning

Att förstå varandra i Norden – språkråd till nordbor i nordiskt samarbete (1986). En handledning utgiven av Nordiska rådet, Nordiska språksekretariatet och Nordiska språk- och informationscentret. Nordisk språksekretariats skrifter 6.

Bø, Inge (1978): Ungdom og naboland. En undersøkelse av skolens og fjernsynets betydning for nabospråkforståelsen. Rogalandsforskning, rapport nr. 4. Stavanger.

Börestam, Ulla (1984): Språkförståelse och språkpreferenser i internordisk kommunikation på Island. FUMS rapport nr 120. Uppsala universitet.

Dahlstedt, Karl-Hampus (1971): Den nordiska språkgemenskapen. I: *Språkvård* 4–1971. S. 10–16.

(1975): Språksituationen i Norden. I: *Grannspråk och minoritetsspråk i Norden*. Nordisk utredningsserie 1975:32. S. 19–30.

(1980): Språksituationen i Norden. *Språket i vårt språk*. Utgiven av Svenska Akademien. PAN/Norstedts. Stockholm. S. 102–118.

Handlingsprogram för nordiskt språkligt samarbete 1990–95. Nordiska ministerrådet.

Le Page, R.B. & Tabouret-Keller Andrée (1985). Acts of identity. Creole-based approaches to language and ethnicity. Cambridge University Press.

Haugen, Einar (1953): Nordiske språkproblemer – en opinionsundersøkelse I. *Nordisk tidskrift*. S. 225–249.

Nordisk språkplanlegging. Rapport fra en konferanse 25.–27. mars 1981. Nordisk språksekretariats rapporter 2. Oslo.

Maurud, Øivind (1976): NaboSpråksforståelse i Skandinavia. Nordisk utredningsserie 1976:13.

Teleman, Ulf (1980): Om den dansk-svenska hörförståelsens betingelser. I: *Nysvenska studier*. Uppsala. S. 268–280.

Bilaga

Tabell 1. Möten som ingår i enkätundersökningen

1. Offentliga sektorn	Datum	Land	enkät-delt.	mötes-delt.
11. Nordiska rådets kulturutskott	26/2	SV	20	22
12. Nordiska ämbetsmannakommittén för konsumentfrågor	24-25/8	FI	20	20
13. Nordisk idébörs. Seminarium anordnat av Nordiska Industrifonden	31/8-2/9	DA	25	48
14. Nordiska Rektorsmötet. Seminarium om havsresurser	12/6	IS	44	56
15. Nordiskt integrationsseminarium om flyktningfrågor	24-26/5	FI	37	60
16. Nordisk socialhögskolekonferens	14-18/8	FI	83	135
17. Nordiska samarbetsrådet i kyrkogårds- och krematoriefrågor	13-15/6	IS	10	10
18. Nordiskt utbildningsprojekt för utveckling av social service	17-21/4	NO	17	22
2. Privata sektorn, näringsliv	Datum	Land	enkät-delt.	mötes-delt.
21. Fritidsresor. Internkurs för reseledare	29/7-7/8	SV	11	11

22. SAS. Redaktionsmöte på personaltidning	14/11	SV	6	6
23. Nordiska Gasbuss-projektet	26/4	DA	23	23
24. Bankinstitutens arbetsgivarorga- nisation. Nordiska direktörs- mötet	9-11/8	NO	9	9
25. Nordiska Metallarbetare- sekretariatet. Nordisk facklig politisk ungdomskurs	17-22/4	NO	36	52
26. Nordiska jordemoderförbundet. Kongress	26-28/5	FI	219	450 (345) ¹
27. Nordisk Mejerikongress	12-16/6	IS	95	288
28. Ericson Telecom. Ledarskapskurs	29/5-2/6	NO	19	19
3. (Folkliga) organisationer	Datum	Land	enkät- delt.	mötes- delt.
31. Nordiska ABF-skolan	21/5-2/6	FI	27	33
32. Nordiskt amatörteaterråd. Konferens	31/5-4/6	DA	30	65
33. Nordiska regel- och tolknings- gruppen. Fotbollförbundet	8-9/9	DA	11	16
34. Nordiska FN-förbundet. Kurs	31/7-5/8	SV	35	39
35. Nordisk ungdomsledarkurs. Riksidrottsförbundet	30/7-6/8	SV	34	42
36. Vänortsmöte	12-15/5	DA	47	75
37. Nordlek. Danskurs	20-23/7	NO	21	21
38. Nordisk försvarsträff/- vänortsmöte	4-7/5	FI	52	100

¹ De finska frågeformulären tog slut vid mötet så alla 450 mötesdelegaterna kunde inte delta. Siffran inom parentes är antalet personer som hade möjlighet att besvara enkäten.

Sprogrøgtsaktionen «Málrækt 1989» og islandsk sprogpolitik

Af Kristján Árnason

I det følgende vil jeg orientere lidt om den såkaldte sprogrøgtsaktion som blev organiseret af Islands kulturministerium i 1989. Jeg vil også komme med nogle overvejelser over den sprogpoltiske situation i Island som den tegner sig i dag. Herunder vil jeg diskutere sprogrøgtsaktionens indhold og værdi. Endelig vil jeg forsøge at vurdere om aktionen har givet konkrete resultater som kan konstateres nu, næsten et år efter dens afslutning.

Sprogrøgtsaktionen var planlagt som en tidsbegrænset aktion (jf. navnet «Málræktarátak»), og den officielle motivering fremgår af en annonce fra Kulturministeriet den 28. marts 1989, hvori der bl.a. står:

Der er mange der er bekymrede for det islandske sprog i disse tider. Det er der mange grunde til:

- De sociale og økonomiske forhold i Island som sproget er nært knyttet til, har forandret sig fundamentalt, og mange af de unge ser ud til at have svært ved at tilegne sig det traditionelle islandske ordforråd.
- Flere og flere får deres uddannelse i andre lande; de søger arbejde og anvender terminologi på udenlandske sprog.
- Massekommunikationen vokser stadig, den bliver mere og mere international, og udenlandske fjernsynsprogrammer kan modtages direkte i Island.
- Islandsk kultur er udsat for en meget stærk påvirkning fra engelsk sprog og kultur.

- Undervisning i modersmålet ser ikke ud til at give de resultater man havde ventet.
- De arbejdsmetoder som er blevet mest benyttet i islandsk sprogrøgtarbejde, ser ikke ud til at have nogen stor indflydelse på de unge.

Sprogrøgtaktionen skulle have tre hovedtemaer:

- At støtte det sprogrøgtarbejde man allerede har i landet.
- At starte en aktion i skoler og medier i den sidste halvdel af året for at støtte modersmålet.
- At foranstalte lovændringer og særlige projekter om sprogrøgt.

Som man kan se er der underforstået en hel del i dette manifest. Der tales jo om at det er nødvendigt at støtte modersmålet, men der siges ikke meget om hvad man skal støtte det for. Hvad er formålet med sprogrøgten? I hvilken henseende er modersmålet i fare? Dette er faktisk spørgsmål som vedrører hele grundlaget for islandsk sprogrøgt og sprogpolitik, og man kunne måske kritisere aktionen for ikke at give klarere definitioner af problemerne og formålet med det hele.

Men denne uklarhed i motiveringen behøver ikke at være udtryk for at det hele savner en begrundelse, eller at der har manglet en helhedsplan, eller at man har vidst for lidt om hvad det skulle handle om. Jeg tror snarere at der er en anden grund til denne tilsyneladende uklarhed, nemlig den at der – i det mindste på overfladen – er fuldstændig politisk enighed om hovedtrækkene i islandsk sprogpolitik som en del af islandsk kulturpolitik. Alle politiske partier er enige om at støtte islandsk sprog og kultur. Der er ingen der foreslår at man skulle indføre et andet sprog end islandsk i Island, og den islandske kultur, og dermed sproget, skal bevares. Og de politiske partier bruger ord som *varðveita* (bevare), *standa vörðum* (stå vagt om) osv. når de definerer deres sprogpolitik. Sprogrøgtkampen er altså konservativ, en kamp mod det nye og for bevaring af gamle traditionelle værdier.

Jeg kommer senere lidt nærmere ind på baggrunden for dette grundfaktum i islandsk sprogpolitik, men selv om det kun

sjældent er blevet diskuteret åbent hvad det eksakt er man skal støtte, og hvordan man skal kunne støtte det, er der faktisk meget indlysende grunde til det. Der har været klare fordele ved at man har opretholdt en selvstændig kulturel enhed i Island. Jeg vil her kun nævne den rent økonomiske fordel man har set ved at være en selvstændig stat, med rådighed over fiskebanker og andre ressourcer. I det 19. århundredes selvstændighedskamp var det til stadighed det vægtigste argument for islandsk selvstændighed at man havde et særislandsk sprog og en særislandsk kultur. Og de økonomiske fordele islændingene har haft ved at være selvstændige, er iøjnefaldende. Selvstændigheden har sikret os rådigheden over fiskebanker og andre ressourcer som er grundlag for den gode økonomi.

For at vende tilbage til sprogrøgtsaktionen, så blev der ansat en halvtidsdirektør for projektet, og en komité på 13 medlemmer blev nedsat som ansvarlig og rådgivende. Denne komité bestod af en skoledirektør, en forlagschef, en repræsentant for Islands ungdomsforbund, en filmdirektør, en docent fra Islands Universitet, en forskolelærer, en redaktør fra Morgunblaðið, en tv-reporter, en reklamedesigner, en docent fra Islands Lærerhøjskole, to gymnasielærere og en grundskolelærer.

Denne aktionskomité indsendte den 30. november en rapport om hele projektet som officiel afslutning på aktionen. Rapporten omhandler først de elementer som aktionen bestod af, diverse opfordringer, aktioner af propagandamæssig art, men den største del af rapporten omhandler sprogrøgt og skolearbejde. Rapporten slutter med to korte afsnit om medier og sprog og om sprogrøgtsinstitutioner.

Det der nok var mest slående for menigmand ved hele projektet, var den ståhej og propaganda som blev drevet i medierne. Den officielle begyndelse på denne del af aktionen var præsident Vigdis' *ávarp* (henvendelse) til befolkningen på nationaldagen, den 17. juni 1989.

Aktionen stod bag en række annoncer og korte indslag i medierne om sproget, dets situation, dets historie og funktion. Disse annoncer og indslag kom i de største aviser, i radio og fjernsyn. Der blev også skrevet breve til kommunerne rundt

om i landet, hvor kommunalbestyrelserne blev opfordret til at deltage i aktionen, bl.a. ved at omtale sproget ved festligheder på nationaldagen. Skolemyndigheder, skolelærere og børnehavvelærere blev også opfordret til at deltage i en særlig modersmålsuge i skolen, som var fastlagt til 23.-27. oktober.

Enkelte firmaer og forretninger deltog også i denne propaganda. Man fik for eksempel trykte plasticposer med reklamer og bemærkninger om sproget, og det kan nævnes at Coca-Cola startede en konkurrence om oversættelse af et slogan: *You can't beat the feeling*, med en bil som førstepræmie. Det lykkedes, og på plakater blev den engelske tekst oversat til det islandske: *Alveg einstök tilfinning*.

Rigsradioen, forlæggerforeningen og Kulturministeriet samarbejdede med aktionen om en børnebogsuge fra 22. til 28. oktober i tilknytning til modersmålsugen i skolen. Mange børn var på besøg på Rigsradioen, og der var programmer om bøger og børn. Forlæggerforeningen og Kulturministeriet udskrev en prisopgave i anledning af sprogrøgtsaktionen og børnebogsugen.

Som forberedelse til sprogrøgtsugen i skolen blev der holdt en konference på Islands Lærerhøjskole i august, hvor der blev holdt forelæsninger om sprogrøgt, sproglige undersøgelser og modersmålsundervisning. Omkring 800 mennesker deltog i konferencen, og forelæsningerne blev udgivet i modersmålslærernes blad, *Skíma*.

Der blev også bragt informerende artikler og indslag i aviserne og i fjernsynet og radioen om sproget og sproglig virksomhed. Man skrev for eksempel artikler om Sprognævnet, om Universitetets Ordbog, om Det Arnamagnæanske Institut og om Islands Universitet. Det blev også besluttet at give alle elleveårige et eksemplar af den nye retskrivningsordbog, som blev udgivet samme år af Íslensk málnefnd. Der var særlige programmer i radioen, hvor man kunne ringe ind og diskutere sproglige problemer, og man lavede et særligt programeksperiment med en komisk kvindeskikkelse, skabt af en meget populær skuespillerinde. Rollen var en meget borgerlig kvinde som var dårlig som sprogbruger, men som gerne ville forbedre sig og fik hjælp dertil af en lærd sprogmand. Programmet vakte

stor opsigt og gav anledning til diskussion. Mange mente at denne kvindes misbrug af sproget ville forvirre folk og have en dårlig indflydelse, men andre syntes det hele var positivt og mente at det ville hjælpe, og i rapporten anbefales det at man benytter populære entertainere som hjælp i sprogrøgtsarbejdet.

I forbindelse med sprogrøgtsprojektet blev der ydet støtte til nogle forskningsprojekter om islandsk sprog. Af disse projekter kan nævnes en frekvensordbog, en eksperimentel udgave af undervisningsmateriale til modersmålsundervisningen i gymnasiet, en eventuel håndbog om talesprog og sprogpædagogik og en undersøgelse af islandsk talesprog, udtale og dialekter.

Skolen

Som nævnt drejer størstedelen af rapporten sig om modersmål og skolearbejde, hvad der er et tydeligt tegn på den store vægt man tillægger skolearbejdet. I tilrettelæggelsen af modersmålsugen kunne hver skole stort set handle frit. I nogle skoler læste man en hel del og diskuterede sprogets værdi i den islandske kultur. Man diskuterede udenlandsk indflydelse på sproget, forskellen mellem godt og dårligt sprog osv. I rapporten om skolearbejdet konkluderes der med en række forslag til myndighederne om forhold der er vigtige for fremgangen i modersmålsundervisningen.

Der er to ting som man kan sige at der er lagt størst vægt på i rapporten om skolearbejdet. Den ene er at man peger på at der mangler en helhedspolitik for modersmålsundervisningsprogrammet fra børnehaven til universitetet. Der er ikke noget klart defineret pensum for hele skolesystemet. Den værste situation er måske den på gymnasiestadiet, hvor der faktisk ikke findes nogen helhedspolitik eller noget pensum for modersmålsundervisningen, og hvor hver skole danner «sit eget kongerige», hvor man underviser i det man helst vil, uden nogen kontrol.

En anden vigtig ting er, siges det, at der er mangel på godt undervisningsmateriale for alle skoletrin. Her er det igen på gymnasiestadiet at forvirringen ser ud til at være størst.

Endnu en ting som der bliver lagt stor vægt på, er at det er

vigtigt at man forstår at al undervisning i skolen faktisk er modersmålsundervisning, at man ikke, som man så ofte gør, må se på modersmålsundervisningen som et isoleret fænomen i skolearbejdet. Man skal kræve godt sprog også i geologirapporter og matematikopgaver.

Medier

Der er også i rapporten et særligt kapitel om medier, hvor man diskuterer den indflydelse medierne nu har på folk, især på børn. Man peger på at de fleste medier har vist stor interesse for sprogpolitik, og det er der faktisk en lang tradition for i Island. For eksempel var avisredaktører blandt de mest aktive i kampen for sproglig purisme og sprogrøgt i slutningen af forrige århundrede og i begyndelsen af dette. Ligeledes nævnes det at Rigsradioen har en fast sprogkonsulent, at andre medier har vist sig villige til at bidrage, og at nogle har ansat personer til at hjælpe med sprogbrug og stil.

Men der er fare på færde, siges det i rapporten. Alting går så hurtigt nu; man har ikke tid til at skrive gode tekster; man bruger båndoptagere i avisarbejdet, hvilket anses for at have en negativ virkning på sprogets kvalitet. I radio og fjernsyn udsendes en stor del af programmerne direkte, med spontan tale, i modsætning til tidligere, hvor næsten al tekst var skrevet på forhånd og blev læst op. Det betyder at man ikke mere kan stole på at alt det der bliver sagt i radioen er islandsk guldaldersprog. Det siges i rapporten at man bør lægge større vægt på udtale i fjernsyn og radio, og at man ofte kan høre dårlig udtale. Oversættelser af udenlandske programmer er heller ikke altid så gode som de burde være. Udenlandske sprog, især engelsk, høres alt for ofte i fjernsyn og radio, og det ser ud til at man tager det for givet at folk forstår engelsk uden problemer. Det er vigtigt, siges det, at bruge dubbing af udenlandske børneudsendelser, men det er endnu vigtigere at producere islandske programmer som handler om islandske forhold. Ifølge rapporten er det et stort problem at mange af mediefolkene får deres uddannelse i udlandet, og dermed ikke får den nødvendige træning i at præsentere nyhedsstof på islandsk. Det er derfor rigtigt at lægge stor vægt på islandsk, som man vil gøre

i den planlagte undervisning i journalistik ved Islands Universitet.

Reklamer

Sproget i reklamer og i handelssproget diskuteres også. Her er der en stor indflydelse fra engelsk, hedder det, og der er en vis tendens til at bruge engelsk i navne på varer. En stor del af fjernsynsreklamerne er importeret på engelsk og ikke oversat til islandsk på grund af en klausul i radioloven hvorefter det ikke er nødvendigt at oversætte sungne tekster til islandsk. Det betyder naturligvis at hvis tekster som *You can't beat the feeling* eller *Things go better with Coke* synges, er der ikke noget at gøre ved det, og det kan sendes uoversat, uden dubbing eller undertekster. Denne bestemmelse er blevet ændret i et forslag til ny radiolov, som er blevet fremlagt i Altinget, men endnu ikke er trådt i kraft.

I den sidste del af rapporten diskuteres islandske sprog-røgtsorganer. Her omtales institutioner som Háskóli Íslands, Orðabók háskólans, Stofnun Árna Magnússonar og Íslensk málstöð. Mest diskuteres behovet for sproglig rådgivning. Folk vil gerne vide hvad der er rigtigt og godt islandsk sprog. Der er også eksempler på at institutionsledere ønsker at få etableret kurser for de ansatte. Det hævdes at det er nødvendigt at støtte sprogrøgtsorganerne og at gøre dem bedre i stand til at opfylde deres forpligtelser over for offentligheden.

Resultat

Hvad er så blevet resultatet af det hele? Det er nok svært at give et sikkert svar. Man har faktisk slet ikke prøvet at foretage en systematisk vurdering af resultaterne i forhold til hvad man havde ventet, og det var måske heller ikke så klart i begyndelsen hvad det var man skulle vente af projektet.

Rapporten slutter dog med nogle tanker om vurderingen af det hele, og dér siges det bl.a. at den pessimistiske tone der blev brugt i Kulturministeriets annonce, måske ikke var helt velbegrunderet, at der måske ikke var så megen fare på færde som man havde troet. Det siges i rapporten at folk nærer en stor og oprigtig interesse for deres sprog. Det siges også at

hvis man skulle måle styrken efter det antal mennesker som interesserer sig for sprogrøgt, skulle man tro at sproget slet ikke var i fare.

Man diskuterer tonen i sprogrøgtsdebatten og peger på at den ofte er lidt for negativ, og at al den pessimisme der gives udtryk for, måske ikke er helt nødvendig. Der er nok af udtalelser om at alt er på vej nedad, at ungdommens sprog er dårligt, at mediesproget er dårligt osv. At man alt for sjældent bruger en mere positiv tone og taler om godt sprog og om hvordan man kan sige tingene på en interessant måde. Resultatet bliver, siges det, at alle tror at kun enkelte specialister og genier taler guldalderssproget. Det ser ud til at mange er bange for at skrive et brev til en ven eller en institution. Dette må man vende i en mere positiv retning, og det var måske det der var hovedformålet med sprogrøgtsaktionen 1989. Der peges også på at det er nødvendigt at beskæftige sig med andre ting end udenlandske gloser og retskrivningsfejl. Man bør også tænke på udtale, syntaks og logisk orden i talesproget.

Selv om det er vigtigt at tage sig af børnenes sprog sådan som man har lagt vægt på det i projektet, er det også vigtigt at rette propagandaen og oplysningerne mod folk i alderen fra 20 til 50 år. Det er jo dem der har den største indflydelse på børn, og det er også dem der har den største indflydelse i arbejdslivet. Det er dem der er de mest aktive og dem der kommer i medierne.

Den positive tone aktionen går ind for, afspejles i rapportens bemærkning om at selv om medierne ofte kritiseres for dårlig sprogbrug og for at forvanske sproget, er det vigtigt ikke at kritisere dem for hårdt, og vi må ikke, hedder det, bruge medierne som syndebuk for al sprogets ulykke. Men der er også meget der ikke går så godt i medierne, og mediefolkene bør være mere bevidste om deres ansvar, som det siges. Medierne bør stille større krav til deres medarbejdere, især bør de give medarbejderne en bedre oplæring. Det er vigtigt, siges det, at uddannelsen i mediearbejde foregår i Island sådan som det nu er planlagt. Selv om der er grund til at være bekymret over den internationale indflydelse Island udsættes for i den moderne medierevolution, er der også grund til at beundre de

islandske medier (og dermed menes nok først og fremmest fjernsynet) for deres mod og tapperhed i kampen mod den udenlandske konkurrence.

Som eksempel på den mere positive holdning rapporten foreslår, peges der på at selv om modersmålsundervisningen i skolen er blevet kritiseret ganske hårdt, er det vigtigt at kritikken er konstruktiv og at den bygger mere på kendsgerninger end på fordomme. Det er derfor vigtigt, hedder det, at der bliver lavet undersøgelser om undervisningens aktuelle situation, om dens effektivitet og dens problemer.

Konklusion

Hvis jeg nu skulle prøve at komme med *min* vurdering af projektet og dets gavn, mener jeg at man må se det hele i lyset af det islandske sprogs nuværende situation og sprogrøgtens historie i Island. Som jeg før nævnte har islandsk sprogrøgt helt fra begyndelsen, i det 17. eller 18. århundrede, været nært knyttet til den islandske selvstændighedskamp. Man kunne næsten sige at det var af rent politiske grunde at man i forrige århundrede og i begyndelsen af dette kæmpede stærkest mod dansk indflydelse. Kampen mod danske gloser var en del af kampen for frigørelsen fra Danmark. Nært knyttet til selvstændighedskampen blev der i den enorme kulturelle opgang i det 19. århundredes Island genskabt et litterært sprog, bygget over det klassiske islandske sagasprog. Ved siden af de politiske og økonomiske fordele kan man sige at det at opretholde islandsk kultur også har store åndelige og kulturelle fordele for folket. Man har en tradition og en kultur, og man kender sin oprindelse gennem sit modersmål. Og når det gælder det islandske særpræg, er der tale om gamle værdier som man skal bevare og forlænge i det moderne liv. Det drejer sig også om at fastholde den norm som blev skabt i det 19. århundrede, og *per definitio-nem* er en norm en konservativ foreteelse.

De to aspekter som man måske kan sige har sat det største præg på islandsk sprogrøgt i de sidste hundrede år, er hjemlig orddannelse og kampen mod udenlandske gloser eller andre sproglige innovationer.

Orddannelsen har nok været den vigtigste del af den traditi-

onelle sprogrøgtskamp. Man har lavet nye ord på islandsk basis. Blandt de første orddannere i denne tradition er digteren Jónas Hallgrímsson, som også var en af de bedste digtere i det 19. århundrede. Nu findes der tredive orddannelseskomiteer, som virker inden for specialistsammenslutninger, hvor ingeniører, geologer, økonomer osv. arbejder uden løn med at oversætte deres terminologi til islandsk. Dette er et naturligt led i den evige selvstændighedskamp, og der er kun ganske få som kritiserer dette arbejde.

En anden side af sprogrøgtskampen har været en stadig modstand mod ændringer i det nedarvede bøjningssystem, syntaktiske system og lydsystem. Man kan nævne det som næsten lignede et korstog mod det fonologiske sammenfald af /I/ og /ε/ og /Y/ og /ö/, de såkaldte *flámæli*. Man kan også nævne kampen mod dativsygen, som består i at man bruger dativ i stedet for akkusativ ved nogle upersonlige verber. Selv om jeg faktisk synes at en kamp om sådanne ting er uundværlig i det islandske sprogpoltiske miljø, er der folk som har kritiseret det traditionelle sprogrøgtarbejde for at være pedanteri og negativisme. Man har hævdet at den strenge regeltrøsk er alt for strikt, og at folk er bange for at udtrykke sig på deres modersmål af frygt for at lave fejl og blive latterliggjort. Der er også dem der siger at det vil skabe klasseforskelle.

Måske var det først og fremmest den pedantiske, strikte tone sprogrøgtaktionen var tænkt som modspil til. Dvs. at man måske kan se den som et forsøg på at popularisere sprogrøgten og på at aktivere så mange som muligt i arbejdet og overvejelserne om sprogpolitik og sprogets situation. Om det er lykkedes ved vi ikke endnu, og det er faktisk meget svært at vurdere. Man kunne også tænke sig at aktionen skulle trække linjerne i den islandske sprogpolitik klarere op. I den diskussion ville man kunne se om der fx er større forskelle mellem forskellige ideologier. Man ville kunne se om der var et dybere skisma mellem dem der har kritiseret det traditionelle sprogrøgtarbejde og den nedarvede sprogrøgtstradition, og dem der har «stået i kampen», så at sige. Så vidt jeg kan se er der ikke tale om noget sådant. Selv om der altid er nogen der kritiserer, næsten for kritikkens egen skyld, så tror jeg de

allerfleste er enige om grundprincipperne i islandsk sprogpolitik.

Jeg synes også at det er umagen værd at lave lidt ballade over sproget en gang imellem. Som alle politiske fænomener afhænger islandsk sprogpolitik af folkets valg. Det er et politisk valg at bruge islandsk i stedet for engelsk, og at bruge islandske termer så ofte man kan i stedet for udenlandske. Det er også et politisk eller socialt valg at være konservativ i talesproget. Hele sprogdudviklingen afhænger af dette, og hvis det med sprogrøgtsaktionen er lykkedes at gøre linjerne lidt klarere, så har den været vellykket.

Men de der siger at det hele var tomt og meningsløst, og at der ikke kom noget konkret ud af det, har delvis ret, for der mangler stadig penge og ressourcer til at producere det nødvendige undervisningsmateriale eller til at lave de nødvendige undersøgelser. I forbindelse med sprogrøgtsaktionen blev der lovet støtte fra staten til en sprogrøgtsfond, som skulle bruges til støtte for sprogrøgtsarbejdet, men det er endnu ikke blevet til noget selv om andre partier har vist deres interesse og har givet penge til fonden.

En vigtig ting som har en negativ effekt i sprogrøgtsarbejdet for tiden, er simpelt hen mangel på arbejdskraft. Akademikere har meget lave lønninger, og i dag er der stor uro blandt dem, også blandt modersmålslærerne, og det er derfor lidt svært at organisere et positivt arbejde i skolerne. (Man kunne måske sige at når samfundet ikke betaler højere løn til skolelærere, er det i modstrid med sig selv og den officielle sprogpolitik ved ikke at vurdere modersmålsundervisningen højere end det gør).

Men til trods for disse skavanker tror jeg at jeg kan sige at det hele har været umagen værd, og at det har rusket op i sprogrøgtens urtepotte hos de fleste islændinge.

Orientering om aksjonen for språkleg miljøvern

Av Kjell Venås

Om å elske språket sitt

Språknemndene drøfte påverknaden frå engelsk på nordisk på språkmøtet i Kristiansund i 1988. Det var Norsk språkråd som stod for møtet, og som såleis hadde kome med framlegg om emnet. Dei andre nordiske landa hadde som vanleg vore med og avgjort det. Førre gongen Noreg baud inn til det nordiske språkmøtet, på Røros i 1982, var det skrivemåten av framandord som var hovudemnet. Valet av baa desse emna syner baa at vi norske har augo vende mot den store verda, og at vi tek vår oppgaa som «Nordens sproglige overjeg» alvorleg. Det siste er ei heidersnemning som Jørn Lund gjerne bruker om oss, baa skriftleg (Lund 1989, 1990) og munnleg, såleis ogsaa på møtet i Svaneke.

Eg vil tolke den nemninga slik at Jørn Lund baa er glad i oss og litt misunneleg på oss, men at han ogsaa gjerne vil gje oss ein liten dask når det høver. Om vi skal halde oss til psykoanalytisk nemningsbruk, så er vel hugen til å daske oss noko som kjem frå impulsane i *det*-et. Lund (1990:102) forklarar kva som ligg i å vera overeg, med å seia at «i Norge forlanges det at man elsker sit sprog».

Det har han rett i på ein måte, og djupast sett er det ogsaa denne kjærleiken til språket som har fått Norsk språkråd til å setja i verk det vi kom til å kalle Aksjonen for språkleg miljøvern. Tiltaket er ein freistnad på å gje ei hjelp til norsk ved å demme litt opp mot den bølga av angloamerikansk som har velta over oss og over heile verda i dei siste tiåra. På den andre sida har Lund ikkje rett, for det som har fått oss til å byrja denne aksjonen, er dessverre at somme norske ikkje er glade nok i norsk.

Vi norske språkrøktarar er ikkje aleine om å tenkje med uro

på det eller med å gjera noko. Såleis har dei i Frankrike gjeve lover for å verja det offentlege språket mot blandingsproduktet «franglais» (*Dictionnaire 1988, L'Avenir 1986*). Også i Sovjet har engelske ord og vendingar kome inn både før og etter glasnosta og perestroikaen, og etter det *The Economist* fortel i januar 1990, skal jamvel Gorbatsjov vera lei til å strø om seg med ord han har høyrte av Bush og andre vestmenn. I tidsskriftet *Literaturnaja Rossija* var det sommaren 1989 ein artikkel om språk der ein som elsker russisk, kasta fram ein tanke om å laga lovreglar for å verja morsmålet mot den tiltakande anglo-amerikanismen.

Norsk språkråd har vore oppteke av denne påverknaden på språket vårt, og dei som gjekk føre oss som ber børa og heten i dag, var også det. Alt på årsmøtet i Norsk språknemnd i 1960 heldt Alf Hellevik innleiingsforedrag om den engelsk-amerikanske påverknaden på norsk. I føreordet til eit skrift der foredraget er prenta, seier Hellevik (1963) at

Drøftingane etter foredraget viste at det rådde allmenn uro over utviklinga, og dei munna ut i eit vedtak om å intensivere arbeidet med å demme opp for ei ukritisk innlånning av engelsk-amerikansk språkstoff.

Det er 30 år sidan no, og i heile den tida har dei som stelte med offentlig norsk språkrøkt, vore merksame på denne sida av språkvoksteren, og dei har også frå tid til anna etter evne og utkome sett i verk eit og anna for å følgje opp slike tankar som gjorde seg gjeldande i ordsiftet på årsmøtet i 1960. Grunnlaget for det var gjeve i den fastsette oppgåva å ta seg av språkrøkt og språkstyring. I lov om Norsk språkråd finst det heimel for slikt arbeid i eit pålegg om at rådet skal «følge utviklingen av norsk skriftspråk og talespråk», og dessutan skal «verne om den kulturarv som norsk skriftspråk og talespråk representerer».

Engelsk som administrasjons- og rettspråk

Den sterke posisjonen engelsk har i næringslivet, er forresten ein fare for meir enn ein noko diffust og luftig definert kultur-

arv. Særskilt i oljeverksemda har engelsk til tider gjort seg så mykje gjeldande som forretningsspråk og verksemdspråk at reint økonomiske interesser har kome sterkt inn i biletet. Det er no lenge sidan vi høyrde at mindre norske verksemdar kunne ha vanskar med å tevla om ymse oppdrag fordi oppdragsgjevarane utan vidare rekna med at skriftlege tilbod skulle utførast på engelsk.

I den allmenne bruken av engelsk oljespråk vart det ein viss snunad til det betre då Statoil gjekk aktivt inn for å utarbeide ein norsk petroleumsterminologi, særskilt i instruksar og handbøker. Ei gruppe i Bergen har gjort eit stort arbeid med dette gjennom ei rad av år, og mange pengar er lagde ned på å gjera norsk tevført som oljespråk.

I føresegnene til petroleumsløva heiter det (§ 37): «Norsk språk bør i størst mulig utstrekning brukast i petroleumsvirksomheten.» Trass i det som står i løva og desse føresegnene, plar likevel mykje intern korrespondanse innanfor denne verksemda bli utforma på framandspråk, jamvel mellom norske.

I det siste har Norsk språkråd fått i alle fall annahands innsyn i ei anna sak som gjeld rettsstellet, og som utan tvil har konsekvensar for rettstryggleiken. Vi har vorte kontakta av eit advokatfirma som i ein privatrettsleg tvist mellom ein tilsett og eit oljeselskap som arbeidsgjevar har hatt store praktiske og økonomiske problem med at det blir lagt fram saksdokument på engelsk. I dag kan det vera slik at dei som etter reglane har plikt til å presentere omsetjingar, ikkje har midlar til å setja om rettsdokument til norsk, medan dei som har midlar, ikkje har plikt til det. Det har vore svært dyrt og tidkrevjande å få slike dokument omsette frå engelsk. Dette har så ført til at dommarar tillèt at engelsk blir brukt i retten. Målsmannen for det private advokatfirmaet som vende seg til Språkrådet, hadde knytt eit tankevekkjande PM til eit brev han hadde sendt Justisdepartementet om denne saka:

Jeg leser i «Le Figaro» at man i Frankrike feirer at det er 450 år siden Kong Francois den 1. ste fastsatte at rettspråket skulle være fransk. Den gang – og der – var det latin som var problemet. Den som ikke forstår hvilken trusel

engelsk språk representerer for norsk språklig selvstendighet har liten oversikt over problemet.

Denne siste saka har vore ført fram ikkje berre for Justisdepartementet, men for stortingskomitéen der ho hørde heime, og for Stortinget i plenum i ein spørjetime. Det har ikkje kome noka fullgod avklaring på korleis styremaktene vil stelle seg, endå dei sjølv sagt legg for dagen mykje forståing og god vilje reint verbalt.

Ei anna side av problem som knyter seg til framande språk i høve til norsk, gjeld internasjonale standardar, for dei blir ikkje alltid omsette til norsk i fyrste omgang. Også det har vorte teke opp i Stortinget etter at målsfolk for Norsk språkråd hadde dregge i visse trådar. Der fekk utspelet om lag same verbale og resultatlause utgang.

Før aksjonen

Alt for mange år sidan dreiv Norsk språkråd meir sporadisk arbeid på dette feltet under overskrifta «Aktivt språkvern». Vi følgde med i dagspressa og andre skriftlege kjelder og vende oss beinveges til annonsørar som vi meinte brukte engelsk språk i strid med interessene åt dei som dei vende seg til, eller meir allment: som brukte engelsk etter det vi meinte var i strid med interessene åt norsk språk.

I breva om dette presenterte vi Språkrådet, og nemnde kva omsyn som fekk oss til å skrive. Vi tok opp den språkbruken som vi ikkje var nøgde med, vi nemnde kanskje alternative norske uttrykksmåtar, eller spurde om adressaten sjølv kunne tenkje seg å ha ordlagt dette annleis. Vi prøvde i det heile å halde ein venleg og positiv tone. Men av og til kunne også reveklørne eller hestehoven koma fram hjå den som førte pennen i sekretariatet, og det hende at sjølve utforminga gav opphav til kritiske merknader frå fagnemndmedlemene. Responser frå dei vi skreiv til, var svært ulik, alt frå positiv samarbeidsvilje til kategorisk og vanvørdsam avvising.

Fleire gonger i det siste tiåret har vi vore inne på tanken å ta opp heile problemkomplekset med den engelske påverknaden på norsk ved ein breitt opplagt konferanse, noko som ville gje

oss høve til å skapa blest om saka i presse og kringkasting og ved det gjerne få fleire krefter til å dra saman med oss. Det har ikkje vorte noko av ein slik konferanse, dels fordi vi har vore usamde om verdien av han i høve til andre mogelege tiltak, og dels fordi det alltid har vore så mange andre nyttige og presse-
rande arbeidsoppgåver å bruke løyvingane til.

Det er Norsk språkråd i plenum som på grunnlag av lov og reglement fastlegg i kva lei styre og fagnemnd skal arbeide. Rådet møtest i regelen berre ein gong i året og har då vanlege årsmøtesaker å ta seg av i tillegg til særskilt utvalde emne, som styret har funne tenlege og verdige til breiare analyse og drøf-
ting. Men på alle årsmøta finn rådsmedlemene av seg sjølve høve til å peike på slikt som dei meiner styret og rådet bør arbeide særskilt med. Mest på kvart årsmøte har også emnefeltet engelsk påverknad på norsk vore nemnt av rådsmedlemer. På rådsmøtet i 1987 vart det feltet peikt ut som eitt av fleire område for hovudinnsats i dei næraste åra.

Etter kvart kom arbeidet med anglonorsk til å få endå meir av ans og interesse. Det vart det viktigaste arbeidsfeltet utanfor dei jamne og daglege oppgåvene. På rådsmøtet i januar 1988 var det såleis framme, og då den noverande leiaren i Språkrådet, Tove Bull, uttala seg om aktuelle saker til *Norsk Tidend* straks etter at ho hadde teke til i ombodet sitt på etterjulsvinteren 1988, nemnde ho denne sida av oppgåvene våre på ein slik måte at overskrifta over intervjuet var: «Kampen mot engelsk-amerikansk påverknad er viktigast no».

Ordpynt i gatebiletet

I oppfølginga av sakene frå årsmøtet i januar vart spørsmålet anglonorsk teke opp på styremøte i Norsk språkråd 21.6.1988. Det vart gjort i samband med ei allmenn drøfting av arbeidsoppgåvene til rådet. Rådsleiaren Tove Bull drog då fram noko vi alle var mykje opptekne av, og som ho også hadde nemnt særskilt i intervjuet med *Norsk Tidend*: at det skriftspråklege miljøet omkring oss held på å bli fylt av firma- og varenamn i engelsk språkform. Dette gjer seg gjeldande overalt i landet, og det kan vera så ille at det einaste som skil det verbale innslaget i ei gate i ein norsk by eller eit bygdesentrum frå Lon-

don eller Texas, er at det er fleire stavefeil i Noreg og dessutan ein del språkfeil som folk med engelsk morsmål ikkje plar laga. Somt av dette får engelskspråklege og andre engelskkunnige til å le, og alt er til å gråte over.

På styremøtet var Tove Bull inne på at vi burde sjå om det var råd å få til ein godkjenningsskipnad for namnsetjing av firma, lag og verksemder som ein måte til å verne det språklege miljøet mot noko vi såg som ei forsøpling. Ho fekk straks stønad av andre i styret, som meinte at vi i alle fall kunne ta det opp som eit spørsmål til departementet. Andre var meir skeptiske, mellom dei ein styremedlem som var professor i juss. Han sa at ein berre må slå seg til tols med at det finst mykje vondt i verda som det er nyttelaust å laga lover mot. Etter ein livleg debatt vart det likevel vedteke at det skulle setjast opp eit brevkast til departementet om dette.

På det neste møtet, 9.9.1988, diskuterte styret eit brevkast som presenterte saka og konkluderte med å be om eit møte med departementet for å drøfte henne. Møtet vart halde 11.1.1989.

I meldingsbladet for Norsk språkråd vart problemet med «Ordpynt i gatebildet» (Språknytt nr. 3, 1988) fyrst teke opp i det siste nummeret for 1987, og det vart deretter noko av ei fast line i bladet. Einar Lundeby slutta som redaktør i Språknytt med året 1987, og han engasjerte seg etterpå særleg energisk i denne saka, mellom anna ved å prøve å aktivisere lesarane til å melde frå om situasjonen på kvar sin heimstad. Det fekk ein utruleg god respons. Dei som las Språknytt, var verkeleg opptekne av denne sida av den angloamerikanske påverknaden.

Aksjonen for språkleg miljøvern

Brevet frå Norsk språkråd om utviklinga i det språklege omgangsmiljøet vart vel motteke i departementet, og på drøftingsmøtet førte utsendingane våre det vidare med å reise spørsmålet om ekstra midlar til å gjennomføre ein breitt opplagd kampanje mot det vi såg på som ein uheldig påverknad på norsk frå engelsk. Alt frå fyrst hadde vi sett dei skjemmande utslaga i gatebiletet i framgrunnen, og vi heldt fast ved det som

eit viktig arbeidsområde. Etter at vi hadde drøft det nøgnare, hadde vi likevel kome til at det ikkje var råd å gå lovvegen med dette, og departementet såg det sameleis.

For oss var det avgjerande at vi møtte forståing og velvilje i departementet for tanken om ei særleg løyving til ein kampanje mot anglonorsk, for det er no eingong våre føresette der som rår over den offentlege pengesekken som vi nyt godt av. På drøftingsmøtet i januar 1989 kunne ekspedisjonssjef Johs. Aanderaa dessutan syne oss at utspela våre alt hadde gjeve eit programmatisk resultat ved at arbeid mot uheldig framandspråkleg innverknad på norsk var teke med som eit punkt i langtidsprogrammet for regjeringa Brundtland (*Stortingsmelding nr 4 1988-89*). Programmet hadde kome nett då. Under kapittel 16.5 Norsk språk og skriftkultur heiter det på s. 217:

I samarbeid med Norsk språkråd vil det bli gjennomført holdningsskapende informasjonstiltak for å styrke bruken av norsk språk, blant annet for å motvirke unødvendig bruk av engelsk i norsk sammenheng.

Norsk språkråd fekk 50 000 kr ekstra for året 1989 til å koma i gang og lovnad om å få meir seinare.

I det vidare arbeidet med saka fekk vi pengar og anna hjelp som var like mykje verd, nemleg kvalifisert arbeidskraft og også andre ytingar som det vart betalt for, frå Statens informasjonsteneste. Den institusjonen møtte oss med opne øyro og gjorde mykje med opplegget av den aksjonen eller kampanjen som kom i gang for fullt frå våren 1990. Vi hadde rekna med å bruke ikkje berre dei fyrste 50 000, men også ein god del av løyvinga på 220 000 for 1990 til annonsering. I og med at Statens informasjonsteneste også dekte annonsekostnader for kring 250 000, kunne styret setja inn på andre felt pengane frå den løyvinga Norsk språkråd fekk.

Det eigenlege startskotet for Aksjonen for språkleg miljøvern vart løyst tysdag 24. april 1990 med ein pressekonferanse i Det Norske Teatret i Oslo. Der tala statssekretær Harald Synnes, som då var den nestkommanderande i Kultur- og forskingsdepartementet, og han gav gode grunnar for å setja i

verk ein slik aksjon. Han hadde mange slåande og gode punkt i tala si, for sekretariatet i Språkrådet hadde laga utkastet til det den annsame mannen skulle seia.

Leiaren i Norsk språkråd, Tove Bull, er og annsam, men ho hadde laga tala si sjølv. Ho gjorde greie for både kva aksjonen skulle vera, og kva han ikkje skulle vera. Ho peikte på at det var både godt og rett å ta mot impulsar utanfrå, men at «språk- og kulturimpulsane vestfrå no er så sterke at det kan gå på det norske språklivet laus». Vidare drog ho mellom anna fram den uheldige namnelaginga med engelsk språkstoff, at det er vanskar med morfologien i engelske lånord, og at skrivemåtar som ikkje høver med norsk språkbygnad kjem inn i språket. Til slutt åtvare ho likevel mot «fordømmende moralisering». Aksjonen vår var ikkje vend mot umedvitne språkbrukarar. Både talene og spørsmålsrunden etterpå var vellukka.

Mindre vellukka var det med moromannen som skulle ha 17 000 kr for å slå hol på etermedia for oss. Fjernsynet kom ikkje, og mannen var heller ikkje overvettes morosam. Personleg tenkjer eg enno av og til beiskt på at han stakk av med ei stor pølse i slaktetida. Det kunne ha vore andre munnar å gje den til.

Den som skal kjempe om interesse og sympati frå den allmenne opinionen, gjev seg ut på ein vanskeleg marknad. Verda er full av blikkfang, som appellerer til potensielle interessantar på dei og dei felte; det er lysande og blafrande punkt som syg til seg augo og øyro åt godtfolk av alle slag. Som hærførarar før oss la vi strategiske planar for ei framrykking i visse vel definerte leier. Når vi analyserte rørslene åt fienden, meinte vi å kunne slå fast at han særleg gjekk ut gjennom kommersialisert reklame mot den delen av folket som kan hende er særleg verjelaus for slike framstøytar, nemleg ungdomen.

Vi meinte det ville vera klokt å møte dei språklege åtaka på brei front der motkreftene stod sterkast, og vi valde å samle oss om på den eine sida å gjera motåtak mot språkbruken åt næringslivet og på den andre sida å gjera forsvarstiltak til beste for ungdomen.

Dette kravde ulik psykologisk analyse og ulik språkbruk. Når vi rykte ut mot næringslivet, var det med tanke på å gjera

dei underliggjande menneskelege elementa som kanskje finst også bak kommersielle marknadskrefter, vakne for kulturverdiar som ikkje kan setjast beinveges om i det dei før kalla klingande mynt.

Samstundes var vi klåre over at ingenting verkar sterkare enn ei påvising av kva som løner seg reint pekuniært. Vi meinte det ville verke best om vi kunne gjera det sannsynleg at satsing på engelskspråkleg reklame ikkje vil kaste mest av seg. I reklame og i beinveges informasjonstiltak vende mot næringslivet har vi derfor prøvt å få fram at dei kan hende misreknar seg på kva som går heim hos kundane sine. Det er ikkje visst at alle medvitslaust tek imot og let seg påverke i ynkskt lei av engelskspråkleg reklame, eller at det er noko å vinne ved å satse på engelsk. Kan hende det tvert imot er noko å tapa.

I kampanjen vendt mot ungdomen har vi lagt vinn på å gjera nettopp dei unge vakne for kor dumt det er å hoppe på den internasjonaliserte marknadskarusellen som blir stelt i stand for dei i den vanlege reklamen. Det er vanskeleg å seia kor godt argumenta våre i den leia verkar. Eit overordna føremål som har styrt arbeidet med dette, er at vi ville gjera folk, ungdom og næringsliv og folk av alle aldrar og samfunnsgrupper, medvitne om at det angloamerikanske språklege innslaget i norsk er der, kva det representerer, og kva det kan ha å seia for den kulturen språket vårt formidlar. Vi ville skapa medvit om korleis stoda er, og gjennom det lokke fram haldningar til vern om verdfulle norske særdrag.

Ved sida av å vera brukarar av ei mengd varer som andre vil selja, er den største delen av ungdomen også skuleelevar, og vi meinte at ein oppvekkings- og opplysningskampanje burde nytte ut skulen. Ut frå det tok folk i sekretariatet til med å arbeide ut eit opplysningshefte som det var tanken å få sendt ut som opplæringstilfang. Her var det kan hende meir viktig enn ved vanleg reklame at det pedagogiske opplegget i den språklege framstillinga gjekk godt saman med ei klokt opplagd biletleg formgjeving for å treffe så nær blinken som råd både hos lærar og elevar. Det vart lagt mykje arbeid og omtanke på å stette slike ynskjemål.

I sekretariatet hadde vi ein tilsett som viste seg å vera full

av verbal fantasi og pedagogisk evne (og jamvel teikneglede) ved sida av at han er god i norsk språk, nemleg Dag Finn Simonsen. Det er særleg han som har arbeidt med denne kampanjen og ikkje minst med å leggje grunnlaget for brosjyren til skulen. Utkasta frå Simonsen vart drøfte på mange styremøte, og det vart arbeidt vidare med dei i ei nemnd der han sat saman med språkrådsmedlemer som arbeider i skulen (Tordis Fosse, Rutt Trøite Lorentzen).

I styret vart verbale og kunstnarlege framlegg diskuterte, og alternative og omforma løysingar kom ofte inn, men arbeidet til Simonsen hadde mykje å seia for opplegget og framvokstere av heile kampanjen. Det endelege resultatet skulle etter dette vera merkt både av skapande fantasi og konstruktiv kritikk frå mange kantar, og vera så godt som vi saman makta å gjera det. Vi la heile tida mykje vekt på at tiltaket vårt skulle vera byggjande og positivt, og ikkje ein einsegn motaksjon. Det kom fram i brosjyretittelen: **Ja til norsk.**

Vi fekk ei tilråding frå departementet om bruk av heftet i undervisninga, og vi fekk hjelp av skuleråda til å få tilfanget spreitt. Særleg Rådet for vidaregåande opplæring hjelpte oss storveges både praktisk og økonomisk med utsendinga av tilfanget. Ved å få departementet og skuleråda med sparte vi både pengar og fekk ein slags indre autorisasjon for bruken i skulen.

Trass i den hjelpa som skuleråda ytte, gjekk det mykje arbeid i sekretariatet til pakking og utsending av skuletilfanget hausten 1990. Det var nemleg ikkje så reint få brosjyrar som skulle spreiaast over heile kongeriket. I fyrste omgang vart det sendt ut mellom 110 000 og 115 000 eksemplar. Då var det fyrste opplaget oppbrukt, men avtakarane stod i kø endå vi til då hadde gjort lite for å reklamere for brosjyren. Så laut det lagast eit nytt opplag på 15 000. Vi veit ikkje så veldig mykje om kor mykje og korleis tilfanget blir brukt, men har då fått ein del tilbakemeldingar som tyder på at det i nokon mon verkar som det var tenkt.

Vi har hatt ein eigen annonse i lærarblada med oppmoding til lærarane om å ta tilfanget i bruk og vidare annonsar i eit par elevblad. Til annonsering har vi fått stønad frå ymse kantar

utanfor Statens informasjonsteneste og, frå så ulike kjelder som Kulturrådet, Norsk faglitterær forfattar- og omsetjarforeining og Norske meieri. Dei siste kan gjerne vera med for å rå bot på skade dei har gjort med å setja engelske namn på mange ungdomsprodukt og med det famøse slagordet «Milk is a better drink», som forresten – sagt utanfor samanhengen – likevel kom til å setja ei nyttig frukt då Noregs Mållag ironiserte over det med å laga slagordet «Nynorsk is a better language».

Vend mot skuleungdom var også ei tevling som sekretariatet hadde ei hand med i vinteren 1989-90. I radioprogrammet «Etter skuletid» vart skuleungdom inviterte til å koma med framlegg om avløyssarar for uheldige engelske ord som er i ferd med å snike seg inn i språket vårt. Tevlinga vart svært populær. Mange gode framlegg kom inn, og dei beste vart premierte. Nett det tiltaket såg vi på som særskilt vellukka. Mellom dei framlegga som vart premierte, var til dømes «dødstrek» i staden for «deadline», «mannekvinneri» i staden for «drags-how» og «et må» i staden for «a must». Somme av framlegga har vore mykje omskrivne og diskuterte i pressa.

Det vart laga klistremerke til å setja på slikt som bilruter og knappar til å setja på klede. Teksta på dei er kort og konsis og forma som ei oppmoding frå maskoten vår, ein fugl som syng med den nebben han har: «Sei det på norsk». Under står «Aksjonen for språkleg miljøvern». Knappane og klistremerka var fine, dei, men vi vart nok litt lei oss då vi snudde knappen og las: «Quick Button. Badger System.» Firmaet som hadde laga knappane, var ikkje åndeleg på line med aksjonen vår.

Ein del av arbeidet åt Norsk språkråd både før den siste aksjonen og saman med han har naturleg nok vore å klaga på misferd av syndarar. Men vi har og vore viljuge til å hente fram blomar, for som dei gode pedagogane vi er, veit vi at ros er eit betre motiveringsmiddel enn ris. Då vi fekk vita om ei dame i Hallingdal som av språklege grunnar nekta å selja hotellet sitt til ein person som ville døype det om til «Hotel Heartbreak» – Hotell Hjartesorg, gjorde vi såleis nummer av hendinga i Språknytt, og vi sende ein bundel verbale blomar til den sjølvstendige og språkmedvitne hallingkvinna.

Etter eit utspel frå rådsmedleimen Rutt Trøite Lorentzen på

rådsmøtet i januar 1990 har styret vedteke at det skal lagast eit diplom å dele ut til folk som syner godt norsk namnevit. Ein sterk kandidat til eit slikt diplom er den eller dei som synte skapande fantasi ved å setja namnet «Villokk» på ein ny hårsalong. For norske er det uturvande å minne om at referansebakgrunnen for namnet «Villokk» er både namnet og den blanke skallen til den tidlegare statsministeren Kåre Willoch. Vi vonar at salongar med namn som «Villokk» eller rett og slett «Hår», som ein i Oslo heiter, vil tevla ut dei mange «Hair Shop»-ane som ein skulle tru lever av å selja hår.

Endå det vart blenkt ut eit par infiserande eller infiserte målgrupper for at hovudslaget skulle vendast mot dei, ville vi også vende oss til den allmenne opinionen. På grunnlag av situasjonsrapportar og tilstandsanalysar visste vi at vi ikkje kom til å arbeide i noko vakuum. I det samfunnet der vi opererte, fanst det nett som då general Franco gjekk mot Madrid – utan samanlikning elles – ein femtekolonne av folk og eventuelt institusjonar som det måtte vera råd å mobilisere som positive støttespelarar – eller som dei vart kalla i eit internt saksdokument: «alliansepartnere».

Det galdt om å få med så mange som råd til å stø oss i arbeidet. I sekretariatet vart det sett opp eit brev til institusjonar, såleis faglege, organisatoriske, politiske og kommersielle lag og samskipnader av ymse slag innanfor nærings- og kulturlivet i vid meining, offentlege og private. Brevet vi sende ut om dette, var lagt breitt og allment opp, med ein presentasjon av aksjonen, bakgrunnen for han og føremålet med han. Vi bad om tilbakemelding med synspunkt på det vi gjorde, og helst sjølv sagt også med meldingar om aktive tiltak og samarbeid om saka, eller friske idéar og eventuelle andre innslag i samband med kampanjen. Det var til 17.8.1990 kome tilbakemelding frå ikring 75 av dei kring 300 som vi skreiv til. Dei aller fleste av dei som svara, hadde skjøn for verdien i kampanjen, og ikkje så få kunne melde om tiltak av eit eller anna slag som synta at dei også stø oss aktivt.

Ei side av aksjonen har vore kommersiell og tradisjonell annonsering for å gjera ymse målgrupper kjende med saka. Såleis satsa vi mykje av dei fyrste 50 000 vi fekk, på eit par

annonsar i ein industrikatalog og ei handbok for næringslivet. Då hovudaksjonen vart sett i verk i april 1990, rykte vi inn eit visst tal heilsides annonsar i blada *Økonomisk rapport*, *Kapital* og *Apropos*, under overskrifta «Bruk hodet – snakk norsk». Annonsane var finansierte av Statens informasjonsteneste, og dei gav gode grunnar for at vi bør ta bryet med å finne skikkelege omsetjingar for framandord som høver dårleg i norsk. Annonseringa i *Kapital* og *Økonomisk rapport* gav mange tilbagemeldingar, for det fyrste kring 4-500 kupongar og telefonar, og det måtte lagast meir materiell.

Ein annan annonsevariant er meir vend mot ålmenta, det jamne laget av folket. Han syner portrettet av åtte store diktarar og har ei overskrift om at dei alle har språket sams. Diktarene har gjeve oss eit rikt språk som arv, og vi bør stelle denne arven på ein god måte. Annonsane vart sette opp med respons-element og oppmoding til folk om å kontakte Språkrådet om dei hadde noko på hjarta i saka. Om den andre annonsen skreiv vi brev til lærebokforlaga for å få pengehjelp til finansiering. To av dei svara positivt. Med same tekst og innhald som desse annonsane vart det dessutan laga eit stort opplag av plakatar.

Annonsar og plakatar er ein ting. Tekstreklame er kan hende endå betre, og det er i alle fall billegare. Som nemnt har Norsk språkråd gjennom heile aksjonstida nytta mykje sitt eige organ, Språknytt, i teneste for den gode saka, og i bladet har vi også teke opp andre emne enn det som har fått mest spalteplass, kampen om firma- og varenamn og om reklametiltak for dei. Då hovudaksjonen vart sett i verk i april 1990, vart eit nummer av Språknytt sett opp som eit spesialnummer med ei eiga utforming. Utanpå stod *Språknytt*-vignetten annleis enn elles, og det var ein eigen tittel over, der fuglen, det syngjande symbolet vårt, forkynte at dette var: «Aksjonen for språklig miljøvern. Informasjonshefte utgitt av Norsk språkråd». Innhaldet presenterte aksjonen, hadde ein artikkel med ein ordlagingskule til å gje idéar om å utnytte heimlege resursar i ordlagings og ymse andre innslag til opplysning og haldningsskaping.

Det var om å gjera at styret og sekretariatet i Norsk språkråd kunne få med seg heile rådet i aktivt engasjement for den-

ne saka. Det gjorde vi ved å vende oss beinveges til alle medlemene i eit eige brev med oppmoding om å vera med på arbeidet. Saman med brevet gjekk det ut ei momentliste, som skulle skaffe ammunisjon til det verbale fyrverkeriet som vi vona skulle fylle aviser og andre organ på lokal- og rikspan.

Momentlista var delt i tre avsnitt. Det fyrste peikte på nasjonale og økonomiske omsyn, som det at turistar reagerer negativt på anglomanien i namn på firma og varer. Det andre tok opp kulturpolitiske og demokratiske omsyn. Det var ei åtvaring mot å lata dei økonomiske marknadskreftene og den språklege snobbeskapen spela fritt, og ei påpeiking av at vi har ein nasjonal og historisk skyldnad til å ta vare på morsmålet vårt. Engelskkunnskapane mellom folk flest er også etter mange indisium overvurderte. Det tredje avsnittet i momentlista peikte på dei språklege omsyna, at engelske ord og uttrykk skaper vanskar for folk med norsk morsmål. Dei gjev uttaleproblem og høver dårleg inn i språkbyggnaden. Samstundes fører ordopptaket til at heimlege ord, som gjer ordtilfanget motivert, sjølvforklarleg og samanhangande, går ut av bruk og kan gå tapt for bruksspråket.

Det siste utspelet har ikkje vist seg så vellukka som mange av dei andre tiltaka. Men i det heile meiner vi Aksjonen for språkleg miljøvern har gjeve eit resultat som er vel så godt som optimistane mellom oss våga å vone på føreåt.

Planar om forskning av anglonorsk

Norsk språkråd er ein institusjon som sit inne med mykje språkfagleg kunnskap om norsk. Arbeidet åt rådet går ut på språkrøkt og språkstyring. Mange av arbeidsoppgåvene grensar inn på det som kan kallast språkforskning, i alle høve forskingsarbeid med verdi for vitskapleg studium av språket i bruk. Men nokon eigenleg forskingsinstitusjon er ikkje Norsk språkråd.

Det finst likevel dei innanfor rådet, jamvel plasserte i toppposisjonar, som gjerne vil at rådet skal utvikle seg i retning av eit forskingsinstitutt for arbeid med norsk samtidsspråk. Kan hende leiker det då i tanken at det i somme nordiske granneland finst folk i tilsvarende stillingar som ber titlar som spesi-

alforskar, seniorforskar, forskar i særklasse og anna gildt. Då Språkrådet nyleg var på leit etter nye kontorlokale, vart det ført fram som eit argument for plassering i Forskingsparken nær Blindern at vi der ville få kontakt med dei språklege forskingsmiljøa ved Universitetet i Oslo. No kom vi ikkje dit, men det kan forskast andre stader og.

Eg skal ikkje seia noko om i kor stor mon tankar om ei slik utvikling kan ha lege bak då styret i Språkrådet gjorde vedtak om å arbeide ut ein prosjektplan og å søkje Noregs allmennvitenskaplege forskingsråd om pengar til eit forskingsarbeid om bruken av engelsk i norsk. Dette tiltaket vart fyrst lagt opp som ein søknad under eit spesielt utlyst område for kultur- og tradisjonsformidlande forskning.

Prosjektet skulle vera ei undersøking i to leier: for det eine eit sosiolingvistisk studium av haldningar til bruk av engelsk i norsk, for det andre eit språkfunksjonelt studium av korleis det engelske språkstoffet blir teke opp i norsk, korleis det blir tilpassa språkbygningen eller eventuelt assimilert utan tilpassing. Det var eit opplegg til noko som nok skulle vera grunnforskning, men som og hadde i seg innslag av bruksforskning. Det skulle vera eit tiltak for å auke kunnskapen på område som ville vera viktige i eit vern av norsk språkkultur. Vi tenkte oss ei løyving som ville gjera det mogeleg å tilsetja to faste forskarar, den eine på eit velkvalifisert forskarnivå, den andre som vitenskapleg assistent.

Den fyrste søknaden, som vart levert hausten 1989, vart med i ein veldig straum av søknader. Forskingsrådet vurderte han som god nok til å fortene ei løyving, men han kom ikkje heilt opp i den harde konkurransen. Våren 1990 vart søknaden lagd til rette for å leggjast fram til det vanlege årsutbodet av løyvingar til forskingsføreml for året 1991. Fordelinga av desse ordinære løyvingane skulle avgjerast i november 1990, og vi var sjølvsagt spente på korleis det ville gå. Dersom vi fekk løyving, ville det få noko å seia for karakteren åt Språkrådet, og det ville bli ymist meir å ta seg av for dei som har ansvaret for det faglege arbeidet i rådet. Men fremst av alt måtte det vera viktig at Norsk språkråd fekk høve til å koma med eit tilskot til å kaste lys over, auke kunnskapen om og

vonleg til å ha noko å seia for korleis vi i framtida skal stelle oss til ei viktig kjelde til innverknad på norsk språk.

Det viste seg at vi heller ikkje hausten 1990 fekk noka løyving til eit forskingsprosjekt. Det er mange oppgåver som skal løysast i humanistisk forskning, og det er mange som søker om stønad. Likevel trur eg at arbeidet med planlegginga av dette prosjektet ikkje var bortkasta, for det kravde gjennomtenking av heile det problemfeltet som aksjonen for språkleg miljøvern skal ta seg av, og det kan koma til nytte på annan måte. Og vi i Norsk språkråd er så tråe og trassige at vi gjerne tek søknaden fram att for å prøve om vi ikkje vil ha lukka betre med oss ein annan gong.

Anglonorsk i ei vidare ramme

Endå vi gjerne skulle vita mykje meir om dette, har Norsk språkråd gjennom eit nokså langvarig arbeid med spørsmålet framand, og då særleg engelsk, innverknad på norsk etter kvart vunne god innsikt i denne delen av språklivet i Noreg. Vi veit noko om korleis opptaket av engelsk språkstoff går for seg i samfunnet, og om korleis folk tenkjer og reagerer i høve til det. Vi er sjølvstøtt også klåre over at språket her som elles er ei uttryksform som speglar av allmenn kulturvokster. Det er fordi den angloamerikanske kulturen og den allmenne livsstilen som følgjer med han, er så dominerande i verda i dag at dette får slike språklege utslag som det gjer.

Det finst eit oversyn over og ein analyse av dette som eit allment samfunnsproblem frå så lenge sidan som 1963, då professor i amerikansk litteratur Sigmund Skard gav ut boka *Målstrid og massekultur*. Nynorskmannen Skard såg denne kulturpåverknaden i etterkrigstida i samheng med den nynorske målrørsla, og han spurde om det var meining i å drive nynorsk målreising i ei verd som frå år til år vart meir og meir standardisert og internasjonalt allmennkulturelt og språkleg. Dette er eit spørsmål som eg ikkje kan drøfte på slutten av eit halvtimesinnlegg for eit nordisk forum, og eg nemner berre at Skard gav eit positivt svar på det.

Ein annan har teke opp eit arbeid som svarar til det Skard var inne på. I dag er rektor ved Nansen-skulen på Lilleham-

mer, Steinar Bryn, permittert frå stillinga si for å drive eit forskingsprosjekt om amerikansk kulturpåverknad i Noreg. I fjernsynet og truleg andre stader har Bryn omtala aksjonen vår positivt, men ut frå den synsstaden han har, understreker han naturleg nok særkilt dei djupareliggjande, allmenne sidene ved den angloamerikanske påverknaden som ei brei og djup kulturørsle. Som nemnt er også vi sjølvsagt klære over at dei språklege utslaga er uttrykk for ein slik allmenn understraum.

Eg har nemnt at Norsk språkråd frå fleire kantar har fått mykje skjønnsam forståing for arbeidet med denne saka og for denne aksjonen, mellom anna både frå oppdragsgjeveren vår, departementet på vegner av den norske staten, frå institusjonar og samskipnader og frå mange einskilde. Av dei språkpolitiske fraksjonane har nynorskorganisasjonen Noregs Mållag engasjert seg på den same måten som Norsk språkråd, med eit eige opplegg der laget i staden for å krige for nynorsk og mot fiendane til nynorsk krigar mot engelsk. Det gjer Noregs Mållag med å seia «Elsk NORSK, ikkje engELSK».

Motlegg mot aksjonen vår

Om eg ikkje kan gå inn på ein slik brei analyse av dette som Skard var inne på og Bryn emnar på, så må eg til slutt gjera noko anna, ta opp eit punkt som eg annonserte i synopsisen for innlegget på møtet i Svaneke: skeptiske haldningar til eller motstand mot den aksjonen for språkleg miljøvern som eg her har prøvt å gje eit inntrykk av.

Eg nemnde at Noregs Mållag arbeider i same lei som oss. Frå Riksmålsforbundet, på den motsette fløya, har det, så vidt eg veit, ikkje vorte uttrykt noko offisielt standpunkt til aksjonen vår og heller ikkje til sjølve spørsmålet: engelsk påverknad på norsk. Dei som representerer den konservative bokmålsida i Norsk språkråd, har ikkje gått ope imot det Norsk språkråd har gjort på dette området, men somme av dei har kome med innlegg som nok syner at dei ikkje går heilhuga inn for saka, men helst ser spørsmålet noko annleis, nemleg slik at språket må få utvikle seg i fred. Dei har helst ei liberalistisk haldning også når det gjeld dette.

Då aksjonen for språkleg miljøvern vart lansert i april 1990,

var det ein god del sure reaksjonar i konservative aviser. Saman med ei pledering for det tradisjonsrike «rikssproget» imot «den dagligtaleimperialisme som i flere generasjoner har preget den offentlige sprogforvaltning» kom det såleis eit uforståande, nedlatande og heilt negativt utbrot i Aftenposten (11.4) av Jan Brøgger, som er professor i sosialantropologi i Trondheim, og elles er knytt til noko som eingong heitte Libertas og no kallar seg Liberalt Forskningscenter. I ein karakteriserande sekvens kalla han arbeidet vårt med å finne norske ord for engelske som «markedsføring av filologisk konstruert folkelig newspeak». Det vart debatt og polemikk om innlegget til Brøgger.

Frå det nordiske språkmøtet i Kristiansund 1988 og også frå danske skrifter (Lund 1989 a) og innlegg i danske aviser (Hansen 1990) veit vi at det i Norden ikkje er berre nyanseskilnader i synet på den angloamerikanske språkpåverknaden på nordisk, men meir enn det. Nokre meiner den angloamerikanske språkpåverknaden ikkje er så viktig i ein stor språkleg samanheng.

Mellom nordistar heime trur eg derimot at det synet som Norsk språkråd står for, er eit breitt fleirtalssyn. Det eg veit, er det berre tre språkfolk, ein nordist og to allmennlingvistar, som har meldt seg med motlegg og negative vurderingar. Dei har gjort kjent at dei meiner Språkrådet har overreagert og eigenleg er på ville vegar med å drive ein aksjon for språkleg miljøvern.

Den nordisten eg tenkjer på, er professor Finn-Erik Vinje. Ved det lange og aktive arbeidet sitt for å spreie praktisk språkkunnskap til massane gjennom NRK, gjennom ei mengd populære skrifter, som redaktør av språkspalter i aviser og andre blad og i avisdebatt har han mellom ikkje-fagfolk fått ein heilt særskild posisjon som den suverene einaren når det gjeld kunnskap om norsk språk. Vinje har gjeve uttrykk for at han meiner norsk språk ikkje er utsett for nokon fare gjennom påverknaden frå angloamerikansk. Det vi ser i dag, er etter Vinje ikkje noko særskilt å hefte seg ved. I eit intervju spreitt i fleire aviser omtala han jamvel Språkrådet som «hysterisk», og sa at ordlån frå svensk og engelsk berre «beriker» norsk (Vinje 1989).

Den eine allmenningvisten som har uttala seg imot det synet på angloamerikansk språkpåverknad som Norsk språkråd står for, og imot det arbeidet vi har drive med dette, er Rolf Theil Endresen (1989-90:15). Han er fonetikar og spesialist på afrikanske språk, og han har inga forståing for at norsk språk treng noko vern. Det er litt interessant at han språkpolitisk ikkje er konservativ, men folkemålsvenleg og soknar til samnorsksamskipnaden Språklig samling.

Ein annan kritikar har fått ordet i nr. 3 av Språknytt 1990, professor i allmenn språkvitskap Even Hovdhaugen, og synsmåttane hans vil eg gå litt meir inn på. Han har skrive eit lesarinnlegg under tittelen «Lånord og myter». Den eine av redaktørane, det vil seia underskrivne, har svara på artikkelen av Hovdhaugen. Eg skal no ta fram dei viktigaste momenta frå kritikken og ingenting frå kommentaren. (Føremålet med å ta med dette i Svaneke var helst å gje eit tilskot til å lada opp dei i forsamlinga som hadde hug til å koma med innvendingar for sin del i det kvarteret som følgde etter innlegget mitt.)

Hovdhaugen nemner fyrst folkelege mytar som rår i samband med språk, som at nokre språk er rike og andre fattige, så fattige at dei kan ha berre 2-400 ord, og at nokre språk er utan og nokre med ein grammatikk. Slike tankar syner skort på kunnskap om språk hos vanlege folk, og det er ille. Men verre er det når språkforskarane, i dette høvet Norsk språkråd, er fanga i sine egne mytar.

Den fyrste myten er at for mange lånord er skadelege for norsk. Eit slikt syn er reint gale. Språk låner uhemja frå kvarandre, og dei flittigaste lånarane blir gjerne dei gjævaste kulturspråka. Ingen språk har gått under av å låne ord. Di rikare ordtilfang eit språk har, di betre er det.

Norsk er fullt av lånord. Språkpuristane, i dag altså dei som herjar i Norsk språkråd, er fanga i ein eigen gullaldermyte som går ut på at berre det målet som vart tala i barndomen deira, er ekte norsk. Skulle Språkrådet finne norske ord i staden for alle lånorda i språket, ville rådet ikkje få gjort noko anna.

Påstanden om at folk er imot innlåninga frå engelsk, er galen, for var han rett, så ville reklamefolka slutte å bruke engelsk; dei gjer nemleg alltid det som løner seg. Språket er dess-

utan ikkje berre til kommunikativ bruk. Det skal vera ei kjelde til fantasi og vengjeflog, noko som utvidar verda for den ein-skilde og for heile samfunnet.

Skrivemåten av somme lånord kan likevel valde vanskar, og Språkrådet skulle sjå det som si oppgåve å gje dei engelske orda ein bra norsk skrivemåte. Artikkelforfattaren gjev også ei prøve på korleis vi skulle arbeide, med å skrive «publik releisjen» såleis.

Noreg er eit av dei rikaste landa i verda. Dei aller fleste som bur i landet, har norsk som morsmål, det rår i massemedia, har ein rik litteratur og ei fyldig presse. Det er berre nokre få av dei tusentals språka i verda som lever så godt. Årleg døyrr det om lag 100 språk. Og forresten er det ikkje så farleg om språk døyrr. Folk på Shetland og Orknøyane, der det norske språket døydde ut, har ikkje fleire psykiske problem eller ein fattigare kultur enn færingane, som har halde på det nordiske målet sitt.

Arbeidet mot anglonorsk har elles kome inn i ein annan og mykje meir uheldig og farleg samanheng med det artikkelforfattaren kallar «professor Lundebys forsøk på legitimering av voldelige midler i kampen mot lånord». Med det tenkjer han på ein artikkel i Språknytt 1989, nr. 4, der Einar Lundebys skriv om eit manndrap i norsk mellomalder på grunn av usemje om ei lågtysk låneglose. Denne soga hadde altså artikkelforfattaren oppfatta slik at Lundebys går inn for bruk av vald i kampen mot lånord, og som kjent er det forbod mot valdsferd både i Guds bod og i norsk lov. Bak aksjonen for norske ord i staden for engelske ligg såleis assosiasjonen om Noreg for nordmenn uhyggjeleg nær. Omskrive i klårtekst: Dette minner om rasisme.

Eg har no referert artikkelen nokså lojalt med tanke på å syne kva ein språkvitskapleg skulert meiningsytrar kan føre imot eit slikt arbeid som Norsk språkråd har drive med denne aksjonen. Om eg skal kommentere innhaldet, vil eg seia at det er uheldig at det her er gjort ein freistnad på å diskreditere arbeidet vårt ved å assosiere det med toskute synsmåtar som det må vera openbert at vi ikkje står for. Vi i Norsk språkråd veit sjølvsagt at det å låne ord er ein vanleg tilgang i alt språk-

liv. Men vi meiner at det er skilnad på nyttige og skadelege lån, at mange av dei orda vi tek inn frå engelsk, ikkje høver godt i norsk, og at dei ikkje utvidar norsk ordtilfang, men ofte fører til at heimleg språkstoff fell bort. Elles er det nokså viktig for oss om det går ille for norsk sjølv om det skulle døy meir enn 100 andre språk kvart år. Det er nemleg norsk som det er vår oppgåve å stelle med her i verda.

Samlande utsyn

Somme andre som ikkje har syn for det språklege miljøvernet vårt, argumenterer med at ein ikkje skal setja stenge for uttrykkstrongen åt folk. Det er så mange nyansar, konnotasjonar, sjelelege botnstraumar som krev avlaup – på engelsk. Eit slikt avlaup fekk ein pizzareaurant i Oslo med å reklamere i norske aviser for «Best pizza in town», SAS med å slå fast at «We'll be there» og Kreditkassen med det sterke slagordet «Think big – don't worry». (Det var kan hende dei tankane som gjorde at banken gjekk med eit underskot på to milliardar (eller noko slikt) det året. Underskotet vart endå større året etter.)

På dette punktet i foredraget mitt, der eg skulle samle alle underliggjande trådar og alle mellomliggjande parablar i eit oppsummerande åndeleg utsyn, mister eg tråden sjølv. Han blir teken av den innsendaren som hadde samla desse døma og fleire av same slaget til eit innlegg i Dagbladet 7.7.1990. Eg kjem så menn til å gløyme heilt at både pizzarestauranten, SAS og Kreditkassen etter ein nøkternt vurderande dansk analyse har eit sterkt uttrykksbehov som vi ikkje burde gripe inn i. Ja, eg gløymer endåtil at min eigen leiar i Norsk språkråd, som eg elles rettar meg etter i tjukt og tynt, har lyft ein åtvarande peikefinger mot fordømmande moralisering. Grunnen til den moralismen eg no ber fram, er rett og slett at denne røysta frå folkedjupet greip meg så sterkt. Høyr så korleis ho lyder – Nikolai A. Worren Melsæter, Oslo, om det han kallar «Importert språkfattigdom»:

Jeg synes utviklingen er trist, jeg. For hver dag som går, blir mitt morsmål fattigere. For hver dag som går, får jeg

stadig sterkere påminnelser om nordmenns mangel på respekt for sin egen kultur og sitt eget språk. I et totalt mislykket forsøk på å virke internasjonale blottlegger vi vår egen provinsialisme.

Så får det heller våge seg om eg denne gongen må få same etterskrifta som Peer Gynt gav «Den fremmede passasjer» før passasjeren gleid bort i straumkvervlane kring den kvelvde båten, der Peer sjølv etterpå skulle berge seg gjennom brott og brann til nye opplevingar i gamlelandet, der han mellom anna analyserte ein lauk som bilete på sin eigen personlegdom. Slik ho er ordlagd av Ibsen/Gynt, lyder etterskrifta såleis:

Der slap det ud af ham tilsidst,
han var en tråkig moralist.

Eller med andre ord: ein typisk representant for det nordiske språklege overeget.

Det siste gjev meg grunn til å dra ein litterær og sakleg parallell med å minnst at den framande passasjeren skal ha engelskspråkleg identitet. I ein glitrande analyse av denne passasjen i *Peer Gynt* har den norske litteraturforskarer Daniel Haakonsen (1987:233ff.) nemleg lagt fram mange indisium på at passasjeren er den same som George Gordon Lord Byron. Privat og personleg må eg smile når eg tenkjer på at Lord Byron ein gong sumde «in the Aegean», slik eg sjølv gjorde to dagar før Aksjonen for språkleg miljøvern gjekk av stapelen 24. april 1990, for å svala meg etter ein lang konferanse om bruksspråk og språk i bruk. Om det kan gjera saka mi betre, vil eg peike på at dei eg no har moralisert over, høyrer til den kategorien, næringslivet, som vi vender oss til med aksjonen vår. Dei er heller ikkje så veike og medvitslause at det gjer noko, for dei har nok tenkt at dei skal tene pengar på anglonorsken sin.

Tilvisingar

Brøgger, Jan 1990: «Sprogråd for uråd». I *Aftenposten* 11.4. Oslo.

Dictionnaire des néologismes officiels. N° 1468. Journal officiel de la république Française. Paris 1988.

Endresen, Rolf Theil 1989-90: «Til forsvar for det norske språket». I *Språklig samling* nr. 4, 1989/nr. 1, 1990. Oslo.

Hansen, Erik 1990: «Yes, det er dansk...». Kronikk i *Politiken* 4.7.

Hellevik, Alf 1963: *Lånord-problemet*. To foredrag i Norsk språknemnd. Med eit tillegg. Norsk språknemnd. Småskrifter. 2.

Haakonsen, Daniel 1987: «Den fremmede passasjer i *Peer Gynt*». I *Tolkning og teori. Festskrift til Daniel Haakonsen 15. mai 1987*, s. 203-217.

L'Avenir de la langue Française. La documentation Française. Paris 1986.

Litteraturnaja Rossija for juli 1989. Moskva.

Lov av 18. juni om Norsk språkråd. Prenta i årsmeldingane for Norsk språkråd.

Lund, Jørn 1989 a: *Okay? amerikansk påvirkning av dansk sprog*. Dansk lærerforeningen.

Lund, Jørn 1989 b: «M 87 lest med danske briller». I *Norsk læreren*, nr. 3. Oslo.

Lund, Jørn 1990: «Dansk og norsk». I *Språk i Norden*, Nordisk språksekretariats skrifter. 11.

Norsk Tidend, nr. 1, 1988. Oslo.

Petroleumslova.

Skard, Sigmund 1963: *Målstrid og massekultur*. Oslo. Ny utgåve 1985.

Språknytt, *meldingsblad for Norsk språkråd*. Oslo.

Stortingsmelding nr. 4 1988-89. Langtidsprogrammet 1990-1993.

The Economist for januar 1990.

Vinje, Finn-Erik 1989: «Vinje om «hysterisk» Språkråd»: Engelsk/svensk beriker språket.» I *Harstad Tidende* 27.1 (og i mange andre aviser).

Worren Melsæter, Nicolay A. 1990: «Importert språkfattigdom». I *Dagbladet* 7.7. Oslo.

Sverigefinska språknämndens ordboksprojekt

Av Paula Ehrnebo

På den lexikografiska konferensen som ordnades i Göteborg i våras hade vi inte möjlighet att presentera våra ordboksprojekt, men vi vill göra det nu, eftersom det är möjligt inom mötets tema.

Sverigefinska språknämndens viktigaste arbetsuppgift har från första början varit terminologiarbete. Därmed skiljer sig vår verksamhet något från de övriga nämndernas arbete, med undantag från Svenska språknämnden i Finland.

Ibland får man höra undrande kommentarer om varför vi inom Sverigefinska språknämnden utarbetar ordböcker, då det redan finns metervis olika lexikon mellan svenska och finska, producerade i Finland. Den frågan försöker jag besvara här.

Om man tillspetsar saken något kan man säga att hela Sverigefinska språknämnden, eller i varje fall dess tillkomst, hänger ihop med terminologiska problem. De svensk-finska och finsk-svenska ordböckerna har traditionellt utarbetats i Finland, och de har varit inriktade på förhållandena i Finland, varför de flesta centrala rikssvenska s.k. samhällsorden inte funnits med i dem. För tjugo år sedan fanns det egentligen inte alls några lexikon som var inriktade på just den här typen av ord. En vanlig sverigefinne kunde alltså inte utan vidare slå upp ord som han behövde för att klara av sina kontakter med myndigheter och institutioner i det svenska samhället.

Behovet av sverigefinska motsvarigheter till svenska samhällsord blev märkbart under den stora arbetskraftsinvandringen i slutet av 60-talet och i början av 70-talet. Därför var det självklart att just arbetsmarknaden var det område där behovet av speciella sverigefinska termer uppstod först och där det var störst. Arbete på fabrik var något helt nytt för de flesta nyanlända sverigefinnar, fackföreningen och arbetarskyddet likaså. Förfärdarbete medförde dessutom kontakt med många andra

näraliggande samhällsområden. Den terminologi man mötte hade inte alltid en direkt motsvarighet på finska.

Vad gör man när man ska förklara något på finska och när man inte har ord för det? Det är tämligen självklart, eller i varje fall fullt förståeligt, att man gör översättningslånet eller, i svårare fall, börjar använda det svenska ordet och böja det enligt finskans mönster – och anpassa uttalet enligt finskans system. Andra sverigefinnar, arbetskamrater och det närmaste umgänget förstår ju ändå vad som menas. Så långt kan allting vara väl. Men när även personer utanför den närmaste kretsen skulle behöva förstå, vad gör man då? Går man över till svenska?

Samtidigt började man från flera håll kräva att invandrarna skulle få information på sitt eget modersmål. Samhällsinformationen skulle översättas och invandrarna borde ha tillgång till tolkhjälp när de besökte myndigheter, sjukvårdsinstitutioner m.m. Oftast var man inte så noga med vem som fick översätta och tolka. Huvudsaken var att vederbörande talade hygglig svenska. Finskan – det andra språket – var ju ändå hans modersmål, så det kunde inte vara något problem, tänkte man. Bristen på enhetlig terminologi upplevdes riktigt konkret under de första tolkkurserna som Statens invandrarverk ordnade i slutet av 60-talet. Då märktes det på allvar att något måste göras. Det gick ju inte i längden att var och en översatte och snickrade ihop egna termer. Då mognade de tidigare planerna på ett speciellt organ, Sverigefinska språknämnden.

Den nyinrättade språknämnden insåg snabbt att det bästa sättet att skapa enhetlighet i sverigefinnarnas terminologi var att utfärda rekommendationer och att försöka sprida dem bland så många som möjligt. Det skulle alltså göras även i bokform och inte bara i nämndens tidskrift *Kieliviesti*.

När nämndens verksamhet hade kommit i gång tillsattes den första arbetsgruppen och den fick i uppdrag att utarbeta en svensk-finsk arbetsmarknadsordbok. Syftet med boken var att stödja sverigefinnarna i deras strävan till aktiv tvåspråkighet, och att vara till hjälp i den finskspråkiga verksamheten på arbetsplatserna, i fackföreningsarbetet och på arbetsmarknaden i allmänhet samt att befästa den sverigefinska terminologin.

Jag ska här beskriva hur det arbetet ordnades, vilka fel och

missbedömningar vi gjorde och hur vi till slut nådde målet och fick boken tryckt. – Jag kommer även att nämna något om våra andra projekt.

Så här efteråt kan man faktiskt undra hur vi vågade ge oss på en så stor uppgift, men det är alltid lätt att vara efterklok. Det fanns ju inte så många instanser som hade erfarenhet av den här typen av arbete, så vi hade inte många att fråga heller.

Nämnden valde att tillsätta en arbetsgrupp, för man insåg att det måste finnas kontinuerlig tillgång till expertis om den här typen av projekt skulle kunna leda till ett bra resultat. Från början bestod arbetsgruppen av sju personer, varav fyra var arbetsmarknadsexperter och representerade arbetsmarknadens centrala områden, två representerade språklig kompetens och kansliets representant hade i uppgift att koordinera arbetet. Under hela arbetets gång tyckte vi att gruppen var lagom stor.

Gruppen var mycket entusiastisk och full av arbetslust. En arbetsmarknadsordbok innehållande ca 5 000 termer skulle vara färdig inom fem år. Gruppen skulle sammanträda en gång i månaden. Man delade ut böcker och broschyrer som behandlade arbetsmarknadens centrala områden, arbetsmarknadsorganisationerna, arbetslagstiftningen och arbetarskyddet. Dessa böcker och broschyrer skulle gruppens medlemmar excerpera på sin fritid och utan extra ersättning och sedan skulle man gemensamt komma överens om lämpliga översättningar. Allt verkade vara enkelt och självklart, problemen tycktes vara små och lätta att övervinna.

Gruppen kom från början överens om att definitionerna inte skulle tas med i boken, men de skulle vara med i kortregistret. Så arbetade gruppen något halvår. Medlemmarna excerperade och man diskuterade översättningar. En del var enkla, det fanns ju motsvarighet i Finland. Resten – de som inte var så enkla – skulle lösas så småningom, de svåraste och mest problematiska kunde ju vänta ett tag. Men så småningom började man ändå fråga efter principer och gränser. Vilka ord var centrala termer och begrepp? Vem var kapabel att avgöra detta, om bara ett par av gruppens medlemmar tyckte att de var helt centrala? Vilka kriterier skulle man alltså tillämpa när man valde uppslagsord? Skulle man ta med alla ord som någon i gruppen hade valt? Hur

skulle man göra med ord som var klart allmänspråkliga? Skulle arbetsmarknadsordboken innehålla alla de ord som arbetstagare och arbetsgivare kommer i kontakt med i sina relationer? Gruppen hade samlat hundratals yrkesbenämningar. Skulle alla dessa yrkesbenämningar tas med? I ett ganska tidigt skede fattade gruppen dock det kloka beslutet att yrkesbenämningarna inte skulle tas med. De skulle ha utökat boken för mycket och tagit mycket tid i anspråk. Dessutom var de flesta av dem inte typiskt svenska benämningar utan gemensamma i Sverige och i Finland. Vi visste ju att det finns en nordisk yrkesklassificering och andra liknande publikationer som ger god hjälp. Senare under arbetets gång hade vi många gånger anledning att vara glada över det beslutet.

I fråga om allmänspråkliga ord konstaterade arbetsgruppen att avsikten med boken inte var att utarbeta någon allmänspråklig ordlista och att det därför inte fanns någon anledning att ta med termer enbart därför att de förekom i arbetsmarknadssammanhang, om de annars var helt allmänna. Samma gällde givetvis termer som verkade vara kända endast inom en mycket smal sektor.

Utöver de centrala områdena, alltså organisationerna, arbetslagstiftningen och arbetarskyddet, bestämde vi oss för att ta med en del ekonomiska termer, termer som berör förhandlings- och sammanträdesteknik samt centrala termer inom socialförsäkringssystemet och skattesystemet.

När gruppen hade arbetat något år fick nämnden kontakt med Centralen för teknisk terminologi i Helsingfors. Vi fick hjälp att utforma termblanketter och ersätta korten med blanketter. Där hade varje uppgift sin bestämda plats. Blanketterna var också mycket lättare att hantera än korten. Nämnden hade samtidigt fått resurser att anställa en ny medarbetare som fick i uppdrag att överföra materialet på blanketter. Vid den tiden hade arbetsgruppens iver att excerpera också börjat avta och det hade ändå blivit nödvändigt att administrera arbetet på kansliet. Ett par anställda kunde också delta i ett ordboksseminarium vilket visade sig vara mycket nyttigt.

Gruppen började arbeta på ett nytt sätt. Blanketterna sorterades i bokstavsordning och kopierades till varje medlem i

gruppen. Sedan gick man systematiskt genom hela materialet. Arbetet blev mera effektivt. Nackdelen med detta arbetssätt var att när man behandlade termer under någon bokstav i början av alfabetet hade man svårt att överblicka alla närbesläktade termer som eventuellt kunde komma senare, även om man försökte göra hänvisningar. I slutet av alfabetet var det ändå svårt att komma ihåg alla beslut som vi fattat tidigare. Det var inte lätt att vara konsekvent hur vi än försökte.

Det visade sig ganska snart att ambitionerna om en femårig tidsplan visade sig ganska snart ha varit alldeles för optimistiska. Under ett sammanträde hann gruppen gå igenom ca 150 termer – och ändå hade man oftast kvar några ouppklarade termer. Även om Sverigefinska språknämnden redan då hade klara principer att gå efter kunde det ibland vara svårt att tillämpa dem eller göra prioriteringar mellan olika aspekter. Vår första princip var att vi använde samma term som använts i Finland om begreppen motsvarade varandra. Men redan där uppstod problem. Det kanske redan fanns en sverigefinsk motsvarighet i allmänt bruk. Skulle det vara någon fördel att rekommendera en finlandfinsk term då man visste att sverigefinnarna använde en annan? Skulle sverigefinnarna acceptera den nya rekommendationen? Troligen inte. Vi hade redan fått erfarenhet av sådana försök. Då ett bra sverigefinsk översättningslån blivit allmänt känt och accepterat är det svårt, för att inte säga omöjligt, att införa en ny rekommendation om inte begreppet ändras, även om man i Finland fått motsvarande fenomen med ett bra namn. Det framfördes också invändningar att det alltid finns redaktörer, översättare, tolkar, lärare m.m. som känner till de finlandfinska, de riktiga, motsvarigheterna. Gruppen gjorde dock den bedömningen att dessa även känner sverigefinskans speciella krav och kan själva avgöra vilka termer de använder i olika sammanhang.

Naturligtvis hade ett alternativ varit att alltid ange även de finlandfinska motsvarigheterna, men gruppen insåg att det var alldeles för krävande och att det dessutom låg utanför arbetsgruppens kompetens och nämndens arbetsområde. Det är sålunda endast ytterst få termer där man anger också den finlandfinska motsvarigheten. Jag har tre exempel.

Alla har anknytning till fackföreningsvärlden. *Förbundsstyrelse* översätter vi *liittohallitus*. I Finland heter det *liittotoimikunta*. *Toimikunta* översätts i allmän betydelse oftast *kommitté*. *Styrelserepresentation* översätter vi *edustus johtokunnassa* och i Finland har man *hallintoedustus*. *Hallinto* översätter vi oftast med *förvaltning* eller *administration*. *LO-sektionen*, *LO:n jaosto*, motsvaras i Finland av *facklig centralorganisation*, *ammattilinen paikallisjärjestö*, vilket var det tidigare namnet även i Sverige. Begreppsparen är så gott som identiska i de båda länderna men de finlandfinska benämningarna för tanken så långt från de rikssvenska termerna att man inte utan vidare kan anta att sverigefinnarna accepterar dem i det dagliga bruket. Om vi hade översatt det ovan nämnda begreppet *styrelse* med de finlandfinska motsvarigheterna hade vi dessutom frångått vår princip att vara konsekventa och inte översätta ett led i sammansättningar på flera olika sätt. Men med tanke på ett nära samarbete mellan de nordiska fackförbunden ansåg gruppen det motiverat att ange även de finlandfinska motsvarigheterna och alltså göra dessa undantag.

Mycket tidigt konstaterade vi också att det var ytterst viktigt att ta med en förteckning över finska arbetsmarknadsorganisationer. Den finns som bilaga i boken.

Arbetet pågick sedan några år. Men då inträdde datorn på allvar i nämndens vardag. Ytterligare ett nytt skede började för arbetsmarknadsordlistan. Materialet var i stort sett färdigt, bortsett från de svåra fall som förblev «rest» sammanträde efter sammanträde. Nämnden anskaffade ett enkelt ordlisteprogram, och uppslagsorden matades in i datorn. Fördelen var att det blev betydligt lättare att överblicka helheten och kontrollera konsekvensen. Men nackdelen var att vi nu inte kunde ha med definitioner som vi hade på blanketterna. Blanketterna fanns å andra sidan kvar, så det var alltid möjligt att kontrollera oklarheter.

Vid det här laget hade det gått cirka åtta år sedan arbetsgruppen tillsattes. Några av medlemmarna hade flyttat från Sverige och hade ersatts med nya, men gruppen fungerade bra. De regelbundna sammanträdena var inte längre aktuella utan personalen på kansliet läste materialet och arbetsgruppen sam-

lades då och då för att diskutera de svåra fallen. Främst diskuterade man dock principiella frågor. Speciellt bland de svåraste termerna fanns det en del mycket ovanliga, ibland t.o.m. okända för de flesta i gruppen, och det gällde att gallra med omdöme. Samtidigt tillkom nya ord och begrepp som borde vara med. Det gällde även att besluta när det var dags att sätta stopp. Vi bestämde att vi inte skulle införa några nya termer i korrekturskedet och den principen lyckades vi följa.

Eftersom materialet kunde levereras till tryckeriet på diskett, blev korrekturläsningen tämligen lätt. Det var också lätt att göra det finsk-svenska registret. Den delen valde vi att kalla för register och inte ordlista, eftersom den inte ska användas som ordlista.

Vi hade länge haft för avsikt att sända materialet på remiss till några tilltänkta användare. Men till slut bestämde vi oss för att inte göra det. Eftersom upplagan är liten och eftersom materialet finns på diskett kan det vara en fördel att låta boken bli testad när den väl är i bruk. En stor del av innehållet hade ju också under årens lopp publicerats i nämndens tidskrift *Kieliviesti*, och om läsarna inte ansåg någon rekommendation lämplig hade de haft möjligheten att komma med synpunkter, vilket en del också hade gjort.

Det har nu gått cirka ett år sedan boken kom ut, men vi har fått ganska lite synpunkter från användarna. De få som hört av sig har varit positiva. Mot den bakgrunden var det uppenbart bra att vi inte förlängde utgivningsprocessen med ett remissförfarande.

När arbetsmarknadsgruppen hade kämpat en tid och överunnit de värsta barnsjukdomarna tillsatte Sverigefinska språknämnden en ny arbetsgrupp, skolterminologigruppen. Gruppens medlemmar valdes enligt tidigare princip, dvs. i den ingick några lärare och sakkunniga på skolområdet och några språkliga experter. Den gruppen hade ett klarare avgränsat arbetsområde, dvs. grundskolan i Sverige som ett par år tidigare fått en ny läroplan. Gruppen arbetade på samma sätt som arbetsmarknadsgruppen. Materialet exciperades på kansliet, termerna skrevs på blanketter och de kopierades till gruppens medlemmar. Arbetet flöt utan några stora komplikationer. Vid

tryckningsskedet fick vi hjälp av finska språkbyrån i Helsingfors, där man skrev den svensk-finska delen på diskett. Det finsk-svenska registret utarbetades manuellt. Skolordlistan kom ut efter tre års arbete, som första publikation i Sverigefinska språknämndens skriftserie. Det var hösten 1985 när nämnden firade sin 10-årsdag.

För två år sedan påbörjade en tredje arbetsgrupp sitt arbete, nämligen gruppen för terminologin inom det sociala området. Den gruppen arbetar på ett nytt sätt. Nu har vi inte termblanketter över alla uppslagsord utan vi exciperar och skriver in materialet i datorminne. Endast de termer som kräver speciell utredning skrivs på blanketter. Gruppen försöker om möjligt behandla termerna gruppvis. Detta arbetssätt är utan tvekan rationellare. Eftersom projektet på grund av personalsituationen på kansliet fått vila ett tag, har vi dock inte arbetat tillräckligt länge för att kunna säga om det är en nackdel att inte ha någon form av blankett över alla uppslagsord.

Under arbetet med arbetsmarknadsordboken gjorde vi den erfarenheten att det är bättre att koncentrera sig på relativt små, klart begränsade områden och göra ordlistor över dem än att arbeta med ett så stort som arbetsmarknadsordlistan. Små ordlistor blir färdiga inom rimlig tid och materialet hinner inte bli för gammalt under arbetets gång. Det kan till och med påverka den totala kostnaden.

En annan positiv sak som vi fick bekräftat är att en särskilt utvald arbetsgrupp lämpar sig synnerligen väl för vårt arbete. Via gruppens medlemmar får man tillgång till otaliga experter som man annars kanske hade haft svårt att hitta.

Statsstyring, markedsmekanismer og brugsbehov

Af Jørn Lund

Om låneord.

1. Behov.

Sproghistorikerne har tidligt forstået at sætte ordenes liv og død i forbindelse med den kulturelle og samfundsmæssige udvikling. Gloserne i et sprog afspejler et samfunds åndelige og materielle udvikling, og man kan ved sammenlignende studier af beslægtede sprog aflæse forløbet af mødet mellem det hjemlige og det fremmede. Direkte lån, oversættelseslån, betydningslån og orddannelse på hjemlig grund – strategier, der på overfladen ser meget forskellige ud – tjener alle det formål at gøre sproget skikket til at dække skiftende menneskelige behov, og dette sidste må også være sprogplanlægningens egentlige mening.

Behovene kan være af overvejende praktisk eller psykologisk karakter. Det kan være manges behov – eller behovene kan findes hos afgrænsede grupper, fx særlige erhvervsgrupper, fagfolk, bestemte aldersklasser, et af kønnene.

De ord, der ingen konkurrenter har, fordi de kommer ind samtidig med et nyt begreb, en ny genstand eller en ny proces, møder kun sjældent samme modstand som de ord, der kan opfattes som overflødige, hvad meget få ord i parentes bemærket er. Kristendommens gloser ('kirke, præst' osv.) har vel virket som nødvendige nydannelser hos dem, der tilsluttede sig denne trosretning. 'Handskemager, købmand, bartskeer, borger, isenkræmmer og klejnsmed' har også fundet anvendelse uden at møde modstand, i takt med at man stiftede bekendtskab med disse nye professioner.

En langt senere nydannelse som 'Sovjetunionen' støder heller ikke på aktiv modstand, da ordet lanceres, for enhver iagttager ved, at der er tale om en ny statsdannelse. Noget andet er

så, at sprogbrugen kan have svært ved at følge med virkeligheden, for længe holder ordet 'Rusland' sig som alternativ betegnelse, og ordet 'russer' har først i nyere tid fået følgeskab af 'sovjetborger' – måske så sent, at virkeligheden igen har overhalet ordet.

Men hvis der på forholdsvis kort tid kommer bølger af ord, hvis nødvendighed ikke virker indlysende, og som kan mistænkes for kun at tilfredsstille enkelte sprogbrugergrupperes psykologiske behov, så melder modstanden sig.

Undertiden bliver behovene for egnede betegnelser underordnet stærkere virkende kræfter, idet ordstoffet skal varetage, hvad vi i hvert fald semantisk må kalde periferifunktioner: at være symbol på et fællesskab mellem mennesker i et sprog-samfund.

Behovet for at markere regional, social og national suveræniteten kan i kortere eller længere perioder have så stærk sprogpolitisk gennemslagskraft, at det får betydning for sprogplanlægningen. Der kan være tale om både offensive, imperialistiske markeringer og defensive, protektionistiske strategier.

2. 1600-tallet

I det følgende vil jeg kort trække nogle linier op fra den ældre danske sproghistorie, der beklageligvis er vævet sammen med en del af den norske, færøske og islandske, og som i unionstiden stod i fare for at knytte sig også til den svenske. Derfor kan det nordiske perspektiv (i sproghistorisk, men ikke geografisk forstand) fastholdes, selv om det belyses med fokus på danske forhold.

I 1600-tallet ser de mænd, der ræsonnerer over det danske sprog, deres opgave som rent national; de fleste har som hovedanliggende at påvise, at sproget hér er brugbart eller kan gøres anvendeligt til skriftsproglige formål på linje med de mere elaborerede kultursprog hebraisk, græsk, latin, fransk og tysk. Mange af dem argumenterer naturligt nok for dansken – på latin.

Det gælder fx Hans Mikkelsen Ravn, der i sin foretale til 'Ex Rhythmologia Danica msc. Epitome Brevissima' 1649 efter tysk mønster foreslår oprettet et frugtbringende selskab til forsvar

navnlig mod de franske gloser. Målet er til efterkommerne at kunne overlevere et sprog, der er 'rent, strålende, særpræget, uantastet, fornemt og rigt'.

Man bemærker, at det er de franske lån, der er i fokus – sikkert fordi de er kommet ind stimevis og inden for visse ordsfærter kun i bestemte socialt afgrænsede grupper. Peder Syv (1631–1702), der ikke principielt er purist, kalder dem 'Frandsoser' og stiller op med konstruktive modforslag i sine betænkninger om det cimbriske sprog (1663). Hvorfor sige 'revengere' for 'hævne', 'Standar(d)' for 'fane', 'travaillere' for 'arbejde' og 'retererere' for 'tage flugten'?

Tysk opfatter man ikke som en trussel, tværtimod henter man både i 1600-tallet og 1700-tallet inspiration i tysk purisme. Det kan måske undre, for reelt var den fransksproglige påvirkning ikke nogen trussel mod dansk; men de skrivende var få og mange af dem kulturelt frankofile. Det gjaldt formodentlig i højere grad adelen end de lærde. Heri ligger måske forklaringen på sprogfolkenes animositet.

Som eksempel på et stærkt fransksprogligt præg kan tages adelsmanden Johan Monrads selvbiografi. Monrad levede fra 1638 til 1692:

«– jeg kunde dog nogenlediss fournere til dend agreable Conversation; agreable maa jeg well sige, thi jeg remarquerede i ald Jomfru Mette Sophia Krabbess discours den Gudss Frygt, den Dyd, dend innocence, dend esprit och Høflighed, att jeg i Sandhed motte høre dett an med Forundring. Hindis Person och taille syntis mig dend alleravantiaguseste af alle de, jeg hafde seett, hindis Maneer att klæde sig paa saa rijg och saa well choiseret —»

Et modstykke til denne fremstillingsform udgør næste citat fra Caspar P. Rothes (1724–1784) pjece: 'Hr. B****s Forslag om det danske Sprogs Indførsel udi Frankerige', 1755:

«*C'est un virkelig Fornøielse, de hielpe, en quelque Maade, à Berømmelsen de sa Patrie. Je suis si forud indtaget de vos sande Fortienester, que je me lover d'avance, que Vous Jugerez i Medhold de mes Vues.*»

Dette sprog, der præsenteres for Det Franske Akademi, kaldes det nye og forbedrede fransk. Hensigten var at lade den

fingerede pjeceforfatter hr. B. efter et ophold i Danmark vende tilbage til Frankrig med den hensigt at overbevise franskmændene om det nødvendige i at optage danske låneord. (Pseudonymet hr. B. skulle bringe læserne til at tænke på kritikeren Beaumelles, redaktør af *La Spectatrice Danoise*.)

Rothe gengiver så teksten i dansk oversættelse således:

«Det er altid en *reel Plaisir* paa nogen *Manneer* at kunde *contribuere* noget til sit Fædernelands *Gloire*. Jeg er saa *præ-veneret* af deres *veritable Meriter*, at jeg forud tør *promittere* mig, de skal dømme *favorablement* om mine Absigter.»

Ironien er tyk, men som anført: der var ikke tale om nogen fransk trussel mod det danske sprog. I Sverige var noget sådant vel heller ikke tilfældet, men dér var påvirkningen større, der boede et ikke ringe antal franske indvandrere i landet, og moderne svensk har stadig flere vidnesbyrd om periodens orientering ('butelj', 'trottoar m.fl.).

Derimod kunne i det mindste det danske sprogsamfund føle sig under stærkere pres fra tysk; i København var 20 procent af befolkningen omkring år 1700 tysktalende. Men man betjente sig gerne af tyske låneord og tyskinspirerede dannelser. Dansk purisme kunne ikke have undværet dét, som N.M. Petersen kaldte «tyske rekrutter i dansk uniform»: de mange oversættelseslån fra tysk.

2.1. 1700-tallet

1700-tallets danske purismedebat er præget af velkendte skikkelser som Ludvig Holberg og Sorø-folkene omkring midten af århundredet. Holberg forbeholdt sig ret til at anvende fremmed ordstof, når han havde behov for det, og puristiske påhit var ham en vederstyggelighed; han producerede ligefrem konstruerede tekster for at raillere over fænomenet.

Men i praksis lod han sig påvirke, og med sin tro på oplysningens nødvendighed og sin lyst til at påvirke ikke kun de lærde, måtte Holberg i det puristiske projekt se fristende pædagogiske argumenter, også for en internationalt orienteret litteratur.

Men Holberg gav sig ikke i kast med et omfattende ordmageri; når han under sproglig revision af sine arbejder foretog

udskiftninger af fremmedord, valgte han helst etablerede hjemlige gloser og vendinger; men der findes da nydannelser, fx 'Haarkløverie' (for Subtilitet) og 'Trøste-taler' (for Condolencer).

Blandt Holbergs favoritter var den unge Jens Schelderup Sneedorff (1724–1764), udgiver af bl.a. 'Den patriotiske Tilskuere', et organ sammenligneligt med 'Den svenska Argus'. Målet er at bringe mennesker til at ræsonnere over samfundsanliggender, praktiske, politiske såvel som mere utopiske og teoretiske. En forudsætning var et sprog, som kunne forstås ikke kun af de lærde; et redskab var dannelsen af tilgængelige ord og, her uden for dagsordenen, etablering af en syntaks med franske og engelske forbilleder.

Sneedorff var ikke konstruktøren, den opfindsomme ordmager med uventede dannelser fra sit værksted. Han var heller ikke rekonstruktøren, der ville forarbejde elementer med sproglig indfødsret, om fornødent vække dem til live igen. Han var stilisten med smag, dannelse og udblik. Og de ord, som han fremmede ved at tage dem i brug, vidner om gehør; en del af dem lever endnu, ord som 'lidenskab, genstand, beundring, duft, smag' og 'fordom'. Men vurderingen af nyord bliver ofte præget af bagklogskab. Ord der slår an, virker som regel naturlige og rigtige; de andre latterlige eller – konstruerede.

Henrik Galberg Jacobsen har under sine studier i dansk purisme kun fundet et enkelt sted hos Sneedorff (fra 'Den patriotiske Tilskuere' 1761), der har sprogsandinaviske perspektiver. Til gengæld er det interessant:

Sprogets Almindelighed er af alle Midler det beqvemmeste til at opvække en Nation, og give den en friere og mere uindskrenket Tænkemaade. Intet Ønske kunde derfor være mere patriotisk, end om det var mueligt, at give Nationen et Sprog, der var saa almindeligt, som det Franske og Tydske. Ved Forandringen i Religionen havde det maaske ikke været vanskeligere at indføre det Høitydske her i Landet, end det var i Neder-Saxen, hvor Mængden taler et Sprog, som næsten er ligesaa adskilt fra det Høitydske som vores. Men da dette ikke mere er mueligt, ønskede jeg til de Nor-

diske Nationers Ære, at vi kunde finde saadant et Middel til at forene det Danske og Svenske Sprog, at Indbyggere i de tre Riger udgjorde kuns et Selskab i Henseende til Videnskaberne. Hvor store Fordele kunde ikke baade Sproget og Videnskaberne vente sig ved saadan en Forening, og skulde det ikke være Umagen værd, at de, som arbeide i begge Nationers Sprog og Historie, gave os en Fortegnelse af de Ord og Egenskaber, som adskille begge Sprogene, tilligemed et Forslag, hvorledes det ene Sprog kunde uden at tabe noget lempe sig efter det andet, og berige sig med dets Overflødighed? Mig synes, at næst et oprigtigt og bestandigt Venskab imellem begge Nationer, som er grundet på fælleds Fordele, kunde der ikke optænkes noget, som var bekvemmere til at sette dem i Ligevægt med andre slebne Folk.

Regionens prestige skal hævdes, formodentlig både til indvortes og udvortes brug; skriftstedet er en sprogpolitisk erklæring, men den er ikke ledsaget af konkrete eksempler. Det skal understreges, at Sneedorff og hans kreds ikke primært arbejdede ud fra nationale eller skandinaviske motiver. De havde sekundær status.

Naturligvis mødte Sneedorff og hans ligesindede modstand, bl.a. fra Charlotte Dorothea Biehl (1731–1788), men det skal erindres, at de prægede sproget varigt. Både dansk-norsk og svensk brugsprosa blev skabt i forlængelse af bestræbelserne i midten af 1700-tallet. Der var ikke tale om koordinerede bestræbelser, men om påvirkninger og strømninger, der prægede de to områder nogenlunde samtidig.

Lutherdommen havde gjort kristendommen til også et sprogligt anliggende for større dele af menigheden; de praktiske oplysningsfolk i 1700-tallet ville vise, med Henrik Galberg Jacobsens formulering, «at det kunne lade sig gøre at filosofere på modersmålet». Ordene er møntet på de tyske oplysningsfilosoffer Chr. Wolff og J. Chr. Gottsched, hvis tanker blev oversat i 1740'erne – med danske termer, der ses som nedslag i Fredrik Christian Eilschouvs (1725–1750) afløsningsordliste i disputatsen 'Cogitationes etc' 1747, disputatsen,

der i dansk oversættelse hedder 'Betænkninger over undervisning i videnskaberne på modersmålet med en prøve på en kunstdorbog på modersmålet'. Eilschouv vil ikke genoplive gamle ord, men skabe nye ved afledning og sammensætning. I praksis henter han og andre mønstre hertil i tysk, således at vi i dag ofte vil knytte betegnelsen 'oversættelseslån' til nydannelserne.

Det ses heraf, at 1700-tallets purister i første række var pædagoger, i anden række sprogpatrioter. Sproget var et middel, ikke et mål i sig selv eller blot et symbol. De ville forstås, betegnelserne skulle være mere gennemskuelige, end de romanske og klassiske fremmedord kunne være for en udvidet læserkreds.

Men reelt er der vel tale om, at man erstatter en åbenlys fremmedsproglig påvirkning med en skjult. Den eksplicite er romansk, den implicite tysk. Vi kender tilsvarende mekanismer i dag: i nogle sprogsamfund må et ord undertiden gerne komme udenfra, det må bare ikke se sådan ud.

2.2 Frem mod 1800-tallet

Det kunne vel kun gå an, så længe den tyske indflytelse ikke var lagt for had. På det område skete der i Danmark-Norge et skred i slutningen af 1700-tallet, kulminerende med Struensees henrettelse, indførelsen af indfødsretten i 1776, etableringen af faget dansk i latinskolen 1775, i stort og småt – herunder fremkomsten af den første dansksprogede statskalender. De danne- de i København var nok endnu nogle årtier gennemgående funktionelt tosprogede og væsentligt sikrere i tysk end deres modstykker i dag er i engelsk, men ideologien skiftede, det antityske, det nordiske og det nationalromantiske udviklede en sprogkultur, der gjorde 1700-tallets bestræbelser til fortid.

Heller ikke monarkerne kunne længere fastholde tysk som officielt hofsprog. Det var det blevet i Chr.Vs tid, og samme status havde højtysk under Fr.IV, Chr.VI, Fr.V og Chr.VII. De kunne principielt føle sig som fuldgode danske konger, fordi sammenhængen mellem sprog og national identitet var anderledes beskaffen, end den senere blev.

På Færøerne var sprogets vilkår naturligvis anderledes; men også dér kendte man til en sameksistens mellem to sprog, der

ikke var uproblematisk. Samtidig med omslaget i Danmark stillede Jens Chr. Svabo i 1770-erne en meget professionel diagnose om det færøske sprogs status og muligheder. Han gør sig forskellige muligheder klar. Man kan gå over til dansk, der har vundet et vist fodfæste. Man kan vende sig mod norsk; det er der sproghistoriske argumenter for; men valgte man at søge tilbage, måtte man have hjælp også i den gamle islandske litteratur, og det kunne give problemer af forskellig art. Svabo gør nu det, at han opsamler, hvad han kalder ruinerne af det færøske sprog, som det er. Om ikke andet kan det stå som et historisk vidnesbyrd.

Men det fik praktisk betydning. For henved 100 år siden blev et rekonstruktions- og udviklingsarbejde sat i værk, og det hentedede energier i de mellemliggende års nationalromantiske ideer om sammenhængen mellem sprog og national, folkelig identitet.

Nationalromantikken fik afgørende betydning for sprogplanlægningen, og lad os i forbifarten holde fast i den kendsgerning, at den stadig lever og har et fast greb om mange, både sprogfolk og andre. Bevægelsen var ikke blot en litterær strømning, den prægede også tænkning og forskning inden for naturvidenskaberne.

3. 1800-tallet

3.1 Naturvidenskab, terminologi og skandinavisme

H.C.Ørsted (1777–1851) kunne konstatere, at «Folkebevidstheden er vognet rundt om i hele Europa. Hvert folk vil hævde sit Sprog». Som dansk naturvidenskabsmand ville han medvirke til, at hans sprog blev gjort dueligt, så det kunne rumme de nye naturvidenskabelige erkendelser. Bag hans produktive arbejde med terminologi lå den opfattelse, at de eksisterende betegnelser ofte var ufuldkomne eller ligefrem misvisende og af saglige grunde måtte ændres. Dette kunne ske på nationalsproget. Hjemlige konstruktioner kunne slå an, det havde han lært af dansk og tysk purisme. Som videnskabsmand var man forpligtet til at gøre sine resultater til en del af den folkelige dannelse. Der var altså både faglige, sproglige og pædagogiske argumenter bag skabelsen af de ca. 2.000 ord, der knytter sig til H.C.Ørsteds navn.

En del af dem blev fremlagt i lærebogen 'Videnskaben om Naturens almindelige Love.' 1809. I 1812/1813 henvender han sig til nye navne i kemien, idet han ekspliciterer sine principper.

Ordene skal være sande, ikke indgive falske forestillinger (som fx betegnelsen 'halvsyre').

De skal betegne, ikke beskrive.

Usammensatte stoffer må ikke have sammensatte navne.

Ordene skal være «frugtbare», dvs. tilgængelige for afledning og sammensætning.

Ordene skal være lette at udtale.

Ordene skal kunne bøjes i overensstemmelse med nationalsprogets almindelige regler.

Ørsteds sproglige nydannelser omfattede navnlig naturvidenskabelige emner, men også andre sfærer blev berørt. Spændvidden i de ørstedske dannelser fremgår af nedenstående eksempler, af hvilke enkelte har nordisk forbillede:

Aandedrætsorgan, *Aartidsvind* (i stedet for 'Passat'), *alkundig* (efter islandsk), *Benegenhed* (efter svensk, der har det fra tysk), *Brint* (efter 'brænde'), *Brugskunst* (modstykke til 'Skønhedskunst'), *Evne* (i st. f. 'Materie', efter nordisk mønster), *Flerhed*, *fordampe* (efter tysk), *Fædrelandskhed* (i st. for 'Patriotisme'), *Ildsjæl*, *Ilt* (i stedet for 'Oxygen' og det misvisende 'Surstof'), *Klangbund* (i st. f. 'Resonans'), *Modstandskraft*, *Retstavning* (efter svensk), *Rumfang* (i st. f. 'Volumen'), *Slutværk* ('Resultat'), *Tankeeksperiment*, *Vittighedspil*, *Vægtfylde*.

I 1840 skrev Ørsted i anledning af et nordisk naturforsker møde: «Endnu mere omfattende ere de Forbedringer, vi kunne tilveiebringe i vore Sprog, ved at det ene tilegner sig endeel af det andets Ordforraad. Udsprungen af den samme Rod, kan det ene, i mange Tilfælde let og hensigtssvarende beriges af det andet. Hermed er allerede i de sidste Halvhundredeaar skeet en lykkelig Begyndelse. Det danske har optaget mange heldige Ord af det Svenske; jeg tør, uagtet min flittige Læsning i det Svenske, ikke med fuld Vished sige, om noget lignende er skeet fra svensk Side; men jeg har dog den Formodning. Iblandt de fleste Midler, som kunne fremme denne gensidige Berigel-

se, ville vore Forsamlinger ogsaa indtage deres Plads, og vist ingen ringe; thi Naturvidenskabens mægtige Udvikling tager ogsaa Sproget kraftigt i Beslag».

Ørsted går så vidt som at foreslå udtalen bøjet i dén retning som de nordiske sprogs «fælles Charakter og Udviklingslove meest synes at tale for». Så langt var ingen sandsynligvis gået før Ørsted.

Det følger af hans nordiske enhedsbestræbelser, at han måtte tage afstand fra den spirende norske frigørelse fra dansk skriftsprog. I de efterladte skrifter står at læse: «virke vi i sand Overensstemmelse, ville vi være i stand til at udgjøre en Stormagt i Sprogverdenen. De Nordmænd, som ret udtrykkeligt lægge Vind paa at gjøre deres Sprog saa forskjelligt fra vort som muligt, handle i en for deres Folk skadelig Aand. Det Danske er ogsaa Norsk. Norske Mænd have kraftigt medvirket til dets Uddannelse».

3.2 Nye antityske bevægelser

I forbindelse med træfningerne med tyskerne senere hen i forrige århundrede opstår der ikke alene stærke sprogsandinviske bevægelser, men ligefrem anti-tyske puristiske tendenser i Danmark. Ord som 'bundsforvandt, gemyt, geråde, gedigen' fortrænges helt eller delvis, tyske præfixer søges undgået, Geburtsdag fortrænges af 'fødselsdag', og Otto Jespersen mener også, der ligger antityske bestræbelser bag den kendsgerning, at *f*-udtalen erstattes af en *v*-udtale i 'viol, violet, violin, vesperkost' m.fl.; også «øj»-udtalen fortrænges af «øv» eller «eu» i 'neutral, farmaceut' osv. Han skriver i artiklen 'Sprogrøgt' fra 1902: «Det er ganske betegnende, at nordmændene, hvis tyskehad ikke er så stærkt som vores, har beholdt den gamle danske (=tyske) udtale i disse to tilfælde.»

3.3 Nordisk purisme

I Norge er man naturligvis mest optaget af det overordnede spørgsmål: frigørelsen fra dansk skriftsprog. Men overvejelser om den leksikalske side af sagen har en prominent plads. Wergeland mente, at det ganske enkelt var hovedsagen. Ordene skulle hentes i dialekter, i ældre sprogrtrin og ved

konstruktioner på hjemlig grund. Kjell Venås anfører i 'Sprog i Norden' 1985, at han også ville en række indlånte suffikser til livs, og i farten kom han til at inddrage det nordiske -skab.

Inden for begge mål i Norge blev orddannelsesspørgsmål centrale. Aasen og Vinje bidrog inden for landsmålet, Knud Knudsen inden for fornorskningsprogrammet. Sidstnævnte brød sig heller ikke om tyske afledningsendelser og var optaget af at indføre -nad og -leik. Antitysk var han, og han lagde vægt på at demonstrere, hvor dybt i sproget den tyske påvirkning gik. Senere har Seip, også ifølge Venås, fundet frem til, at ca. 40 procent af ordene i dagligsproget kommer fra plat-tysk.

Svenskeren Viktor Rydberg indførte ordet 'dryfta' til erstatning af 'diskutera', 'dödsbo' i stedet for 'stärbhus', 'flertal' i stedet for 'majoritet', 'ordskatt' i stedet for 'ordforråd'. Flere af hans dannelser har paralleller i de øvrige nordiske sprog.

På Færøene hentede V.U. Hammershaimb støtte i Islands sprogpolitik og tradition, fandt ord og orddannelsesinspiration i islandsk, men arbejdede naturligvis primært med sit eget stof: genoplivningen af gamle ord, udviklingen af nye betydninger til ældre ordstof, af nye sammensætninger osv.

Jakob Jakobsen var i sit udgangspunkt skeptisk over for den form for ordavl. Han var som barn af sin tid i slutningen af 1800-tallet præget af opfattelsen af sproget som en levende organisme, der følger sine egne love. «Sprogudvikling foregår mekanisk, ikke forsætlig». Men i realiteten skabte han selv en hel del nyord, ligesom senere sprogfolk som Chr. Matras og Jóhan Hendrik W. Poulsen.

Selv i Danmark var den konstruktive energi imponerende et godt stykke ind i 1800-tallet. Den Ørsted-inspirerede, men ikke nær så musikalske Hannibal Peter Selmer er blevet herostratisk berømt, ikke mindst for sin publikation 'Om de i det danske Sprog forekommende danske Ord, samt Tyskagtigheder, andre Ufuldkommenheder, Sprog og Retskrivningsfejl I-II 1861.

Selmer vil naturligvis udskifte gloser som 'bøs, gevækst, forkert' og 'forloren'; det har andre villet. Hans særlige

berømmelse knytter sig til ændringsforslagene, der viser, at han ikke har skrevet sig Ørsteds anvisninger bag øret: at ordene skal betegne, ikke beskrive. 'Monomani' foreslår ændret til 'enkeltgalskab', 'døgenigt' til 'intetduer', 'diarre' til 'rendeliv', 'apoteker' til 'sundhedsholder', 'cølibat' til 'ægtelelsesstand'. En 'stud. theol.' skal være 'gudsvidenskabelig vindpålægger'.

Lucianus Kofod udsendte 1866 i Sverige 'Om Nordens sproglige enhed'. Han vil nå målet ved at fordrive fremmedord i ét nordisk sprog, hvis der i et andet er et hjemligt. Svensk 'ånga, trevlig' og 'tvål' skal eksempelvis erstatte dansk 'damp, gemytlig' og 'sæbe', og dansk 'ømtrent' skal erstatte svensk 'ungefär'. Dialektord kan optages og gamle uddøde gloser genbruges, fx 'måg' (en mandlig slægting) og 'vild' (partiskhed). Endelig skal man kombinere sig frem gennem hjemlige ord-dannelsestyper.

Georg Brandes var en moderat sprogrenser, og flere fulgte ham. Peter Skautrup har i Det danske sprogs historie redegjort herfor. I årtierne omkring det moderne gennembrud indgik Danmark, Norge og Sverige i ét kulturelt kredsløb, hvor det drejede sig om det, man senere kaldte finkulturen. Norden udgjorde et indre marked for malere, komponister og litterater, og man var gennemgående optaget at fastholde enheden, på tværs af sprogskel. Det betød også, at man var villig til at ofre nogle af separatismene på det nordiske alter.

Brandes var en forsigtig purist; tyskerne havde efter hans opfattelse aflejret mange græsselige former, fx ordet 'forfatter' og 'gemytstliv', som han gjorde til 'Følelsesliv'. Da han i 1899 skal tilrettelægge en samlet udgave af sine skrifter, udskifter han en lang række fremmedord. Om Bjørnson skrev han oprindeligt, at denne digter 'besidder en stor Sangvinikers hele uovervindelige Optimisme'. Det bliver til 'et stort Brushoveds hele uovervindelige Gladsyn'. 'Applaudere' bliver til 'bifalde', 'Recensent' til 'Anmelder', 'Sujet' til 'Æmne', 'Begejstring' til 'Ildhu'. Ingen af disse ord var originale dannelser. Det var derimod 'bedsteborgerlig', 'fornuftægteskab', 'læsekreds', 'samhørrighed' og 'mørkemand'.

4. Det 20. århundrede

4.1. Jespersen

Otto Jespersen, dette århundredes betydeligste danske sprogforsker, har flere steder redegjort for sit forhold til purismen. I en stedvis lidt manisk anmeldelse af 'Per Sprogvids' (dvs. juristen Ernst Møllers) 'Dansk Sprogavl, Tanker og Fantasier' (1901) kalder han sig 'Otto Sproggal' og viser sympati for det konstruktive i Per Sprogvids program, som ikke er båret af had til det fremmede, men af lysten til selv at avle ord efter rationelle principper, og han ser de sociale gevinster ved brugen af gennemskuelige ord og ord med mange 'tankeknytninger'. 'Paraply' og 'parasol' støtter hinanden ved at have identisk førsteled, men 'regnskærm' og 'solskærm' er bedre, fordi andetleddet binder dem sammen, og førsteleddet åbner for betydningen. Jespersen harcelerer over, at det sidstnævnte ordpar ikke har fået lov at slå igennem pga. antityske bestræbelser.

I det hele vil han ikke operere med en rent national argumentation. Han vil fx ikke stemple 'historie', 'natur' og 'betale' som udanske, blot fordi de ikke altid har eksisteret i sproget, og han ved naturligvis, at der ikke blev mange ord tilbage, hvis man virkelig smøgede ærmerne op og gik på systematisk puristisk kommandoraid i sproget.

Jespersen afslutter med dette credo: «Langt fra alle de ord, der i deres hjemstavn føles som ypperlige udtryk for tanken, er lige så gode for os, ganske simpelt fordi den sjælelige jordbund er en anden, så at ordet kommer til at stå rodløst og forladt; tanketrådenes fine spind knytter det ikke til andre ord, og dærigennem til begrebet. I samme grad som de allerede optagne ord er vanskelige at tumle med (svære at forstå, at huske, at udtale, at skrive, at bøje, at danne afledninger av), i samme grad bør man se at få dem bort og, om fornødent, avløse dem med ord, der bedre opfylder danske ords borgerpligt: bekvemt og sikkert at bringe tankebud fra mand til mand her i landet. Og dermed bliver spørgsmålet endelig nasjonalt også i den forstand, at vi ved denne art sprogrensning fjerner en af de værste hindringer for folkeoplysning, avskaffer en af årsagerne til dumt klassehovmod og sletter et av de overflødige skel mellem folkets lag. Der er desværre nok av dem tilbage!»

Her sættes styringen af ordforrådet i en sjældent alsidig belysning, idet vi møder en kombination af semantiske, praktiske, sprogpsykologiske, sociale og nationale overvejelser.

Jespersens eget 'energetiske' udviklingssyn gjorde ham til tilhænger af specielt kortord: 'tyd' for 'betydning', 'husk' for 'erindring', 'samfat' for 'sammenfatning', 'lydnærme' for 'assimilation', og han syntes godt om englændernes kortord 'pub' (public-house), 'cab' (cabriolet), 'bike' (for bicycle) og 'phone' for 'telephone'.

4.2. 2. Verdenskrig

Den danske sprogrøgt i 1930erne og 1940erne er ypperligt beskrevet af Henrik Galberg Jacobsen, og jeg skal her blot trække de store linier op: Vi fik en usædvanlig bredt orienteret, næsten folkelig dansk sprogbevægelse, der arbejdede puristisk og konstruktivt på at etablere et skandinavisk modstykke til den truende germanisering. Den sproglige differentiering skulle afløses af en integration, hvert sprog skulle give afkald på separatisme, danskernes skulle fx suspendere klusilsvækkelsen og sige 'tape', og 'kake'. Målet var et «åpent» dansk som en port til det nordiske.

Karakteristisk nok var bevægelsen hurtigt glemmt, og kort tid efter, at den akutte fare for germanisering var drevet over, var den nærmest til grin. Omsorgen for modersmålet i Danmark har det som Holger Danske i Kronborg Slots kælder: Den vågner først, når der er fare på færde. Men endnu i 1948 var modviljen mod tysk så stor, at der efter mere end 60 års stillingskrig kunne gøres op med de store bogstaver i substantiverne, og det skandinaviske argument sikrede også bolle-å'et en plads i det danske alfabet. Sprogfolk og skolelærere havde længe ønsket disse ændringer, men praktiske og pædagogiske argumenter havde kun været nødvendige, men ikke tilstrækkelige argumenter. Overordnede nationale hensyn blev udslagsgivende.

4.3 Efterkrigstiden. Nordiske strategier

Omkring Danmarks indmeldelse i EF opstod der igen en forsigtig debat om sprogets vilkår, men først i 80-erne er strategi-

erne over for ord af fremmed oprindelse igen bragt i sammenhæng med debatten om sprogets overlevelse.

Men lad os igen udvide perspektivet til en række af de øvrige nordiske områder og se på forholdene her og nu.

Islændinge er de mest puristisk indstillede. Man laver afløsningsord i stedet for at optage nyt amerikansk og internationalt ordstof. Sprogsamfundets begrænsede størrelse (der er mindre end 300.000 islændinge) gør en sådan forsigtighed forståelig – og så er der en flere hundrede år gammel tradition for det. På islandsk hedder elektricitet 'rafmagn', datamaskine 'tölva', aids 'alnæmi' (modtagelig for alt) eller 'eyðni', konserveringsmiddel 'rótvarnarefni' (=forrådnelsesværnmiddel), desinficere hedder 'sóttthreinsa' (=sotrense) og petroleum 'steinolía' (=stenolie).

Islændingene mener, at denne praksis hindrer forståelseskløfter mellem befolkningsgrupperne. Og princippet håndhæves med en energi, der kunne tyde på, at man er hårdt trængt.

I Dagens Nyheter 1/7 1990 fortæller den svenske sprogforsker Catarina Grünbaum fra et besøg på Island, at en restaurant i Keflavik havde kaldt sig 'Starlight', imod de islandske regler. Da sprogmanden Thorhallur Vilmundarson hører om det, ringer han til politiet. Ejeren fik en uges frist til at komme på et lovligt navn. Nu hedder stedet 'Glaumberg'. Men man er magtesløs over for udenlandsk ejede kæder som 'Kentucky fried Chicken' og 'Pizza Hut', og navne fra tiden før de skærpede regler kan man ikke forlange ændret. Så Hotel City hedder stadig Hotel City.

Færinger synes mere optaget af at begrænse den danske sprogpåvirkning end den engelske. Jóhan Hendrik W. Poulsen er særlig eksplicit; han skriver i 'Sprog i Norden' 1985, side 48: «færøsk sprogrøgts fornemste opgave har altid været at trække så tydelige grænser som muligt mellem færøsk og dansk». Og han fortsætter: «I denne stræben har man så slået de såkaldte internationale ord i hartkorn med de almindelige danismer».

Jóhan Hendrik W. Poulsen slutter: «Den fatalistiske darwinistiske betragtningsmåde, at sproget udviklede sig mekanisk, har fået et alvorligt skud for boven, siden det pludselig blev anstændigt at tale om «language planning» efter pres fra de mange nye stater, hvis sprog, der har ligget brak under koloni-

herrenes regime, nu kræver en hurtig og effektiv udrustning til at møde de krav, som en moderne verden stiller til dem. Nu er det ikke tid at afvente en mekanisk udvikling, der skal ske noget, og det skal gå stærkt. Nu er pludselig de indgreb, som f.eks. vi har gjort i sproget gennem 100 år, og som der er blevet ironiseret over fra forskellige sider, i pagt med nutiden – og fremtiden. Vi har ikke råd til at udlevere sprogets ve og vel til sælgere og hæsblæsende journalister. De kyndige, der kender sprogets anatomi, må give deres bidrag til sprogets røgt og ikke kun beskæftige sig med at registrere og beskrive».

En vilje til ikke passivt at følge sprogdudviklingen ses også i Norsk språkråd. Man er på vagt over for tendenserne til amerikanisering af det norske sprog. Oliebranchenes terminologi er analyseret og reguleret, således at et domænetab kan undgås. Man ønsker «å sikre at norsk blir hovedspråk i virksomheter på norsk kontinentalsokkel». Og Språkrådets tidsskrift «Språknytt» rummer talrige eksempler på misbrug af engelsk/amerikanske udtryk. Man foreslår oftere end Dansk Sprognævn afløsningsord, fx 'punktlys' i stedet for 'spotlight', 'klarmelding' i stedet for 'prompt', 'bakgrunnsjournalistikk' i stedet for 'featurejournalistik', 'publikumskontakt' i stedet for 'public relation'.

Den ny 'Aksjon for språklig miljøvern' har kunnet samle en række norske sprogfolk om en fælles sag på tværs af andre sprogpoltiske grænser. Men jeg tror, man får svært ved at rense sproget for fx 'fan, after shave, booke, boarding pass, disc-jockey, hat trick' til fordel for afløsningsordene 'tilhænger, bestille/reservere, ombordstigningskort, plateprater, trillingmål', fordi 'booke' og 'boardingspass' er bedre i den forstand, at de har at gøre med en internationalt orienteret transportsektor og tilfredsstiller også praktiske formål, 'fan, disc-jockey' tilfredsstiller psykologiske markeringsbehov inden for ungdomskulturen, og heller ikke 'trillingmål' spår jeg store chancer. Men dér må man alliere sig med repræsentanter for de forskellige faglige områder og de forskellige kulturer.

Også Svenska språknämnden har deltaget i kampanjer for svenske gloser i stedet for de 'svengelska'. Man fraråder 'deal', 'function', 'traffic' og 'support', man spørger på klistermærker

'Vad gör en trainee?', og man hævder, at 'Svenskan är rikare än du tror'.

I Dansk Sprognævn møder fremmedord indtil videre ingen principiel modstand, heller ikke de engelske. Tidligere forsøgte man sig undertiden med afløsningsord: 'spisevat' i stedet for 'candy floss' (svensk 'sockervadd'), 'ventekjole' i stedet for 'svangerskabskjole', 'bredlærred, tenalder og tenåring' i stedet for 'wide screen, teen age og teen ager', 'husvogn' for 'campingvogn' og 'bæreplansbåd' for 'hydrofoilibåd', men forslagene er gennemgående ikke slået an. Dog har man haft held med dannelser som 'hørebrille' og 'formgivning' (ved siden af 'design').

Interesseforeningen 'Modersmål-Selskabet' er til gengæld gået til kamp mod amerikaniseringen og vil formodentlig kunne hente inspiration i den norske kampagne.

Der tegner sig for mig et principielt problem. Ser man ensidigt på ordene, kan man måske overse det domænetab, der nok er en langt større trussel for de nordiske sprog. Engelsk vinder frem ikke kun som videnskabens, handelens og underholdningens *internationale* sprog, men i stigende grad på *nationale* domæner. Store nordiske virksomheder vælger engelsk som koncernsprog, afhandlinger om nordiske forhold (herunder sproglige forhold) skrives på engelsk, biograf- og tv-reklamer er ofte engelsksprogede (mere end 50 procent i danske biograf-fer), og en stor del af ungdommens musikultur er engelsksproget. Dersom unge mennesker fratages muligheden for at optage engelske lån i deres modersmål til betegnelse af begreber og genstande, er muligheden for domænetab efter mit skøn større, end hvis man lader gruppesproget følge sine egne love. Et nationalsprog er måske mere konkurrencedygtigt, hvis det er åbent for påvirkning.

Principielt er jeg modstander af sproglig selvtilstrækkelighed og isolationisme inden for dansk sprogrøgt. Man skal efter min mening ikke udvikle nogen generelt snærende politik over for sproglig indflytelse fra et eller flere fremmedsprog under de vilkår, de på vore breddegrader store sprog har, men vurdere hvad ord og ordgrupper har at byde på. Dækker de nye udtryksbehov, fordi de betegner nye emner, eller gør der sig

andre forhold gældende? Det bør undersøges i hvert enkelt tilfælde. Efter min opfattelse ville en principiel forkastelse af fremmedord indebære et indholdsmæssigt og stilistisk tab.

Det er derimod naturligt at ville begrænse de lån, der skyldes en kulturel påvirkning, man ud fra sine værdiforestillinger må betragte som uønsket. Skal det blive til andet end individuelle idiosynkrasier og animositeter, er det nødvendigt, at man samler sig om en kulturelt funderet sprogpolitik, at sprogplanlægningen tilrettelægges i overensstemmelse med sprogpolitikken, og at folket følger sprogplanlægningen. Det er ikke mindst det sidste, der vil skabe problemer i et land med en sprogkultur som den danske. Man må vedkende sig, at sprogpolitikken er en del af kultur- og samfundspolitikken, hvis man vil nå længere end til pletrensning, hvis man vil undgå kun at besejre skyggen i stedet for manden. Og man må gøre sig klart, at oversættelseslån i stedet for direkte lån kun holder de fremmede ord på afstand, ikke de fremmede begreber. Men de kan have klare pædagogiske fordele ved at være mere gennemskuelige.

5. Til aktuel overvejelse

5.1 Selektiv sprogrøgt

Efter min mening skal man i de centralnordiske sprog bedrive selektiv sprogrøgt, hvis man ønsker at begrænse antallet af direkte lån i fællessproget, altså uden for det egentlige fagsprog. Man må bygge på et samarbejde mellem på den ene side interesserede fagspecialister, der føler ansvar for formidling og fællessprog og på den anden side sprogfolk; en generel indsats mod lån af en bestemt type når sjældent sit mål. Det er for let, også i et historisk perspektiv, at påvise, at sprogene profiterer af at udveksle ord, at de nordiske sprog alle har modtaget kulturelle aflejringer, der har dækket nyopståede behov.

Hermed er forbindelsen sluttet til overvejelserne i begyndelsen af dette indlæg: ord har det med at dække behov. Hvis behovene let kan dækkes ved brug af eksisterende ord eller ordkombinationer, eller hvis de nye ord blot tilgodeser afsenderens psykologiske behov på bekostning af modtagerens mulighed for at forstå, så kan sektorvis sprogrøgt efter min mening være

velbegrunder. Som eksempel på en sådan vil jeg nævne det så vidt jeg forstår vellykkede projekt med norsk olieterminologi og et løbende dansk projekt inden for sundhedssektoren.

5.2 Et eksempel

Jeg har gjort nogle punktstudier i dansk lægeligt og lægevidenskabeligt sprog for at se, hvordan man inden for en enkelt og ikke uinteressant sektor stiller sig over for en terminologi, der i sin basis er klassisksproglig, men som i dag forsynes med udtryk, der ofte får deres første betegnelse på engelsk. Metoden har været studier i det danske fagtidsskrift 'Ugeskrift for læger' gennem de sidste otte år, centreret omkring tidsskriftets faste rubrik 'Sproglige Noter' ved seniorredaktøren, professor, dr. med. Povl Riis.

Han synes, der skal stilles betingelser «før fremmedsproglige udtryk slippes løs i dansk uden videre». Det er ikke det fremmedsproglige begrebs eksistensberettigelse, han anfægter, men dets monopolstilling. Det besidder ikke naturnødvendigt større præcision, tværtimod kan tanken skærpes ved omsætningen til modersmålet. Hvis der for den faglige betragtning er tale om et tab af information, kan det danske og det fremmedsprogede udtryk til en begyndelse anvendes sideordnet.

5.2.1 Programmet

Som kompensation for den lidt udbyggede officielle sprogpolitik på de teknisk-naturvidenskabelige områder har man villet udstikke retningslinier, der kunne danne modvægt til det, der kaldes 'bekvemmelighedens tyranni':

Fagfolk af enhver art skal ifølge det eksplicite program bidrage til «at der stadig består sproglige forudsætninger for, at sproget dansk tjener et kulturelt og socialt fællesskab».

I praksis medvirker man til den faglige sprogpleje ved en bevidst sproglig produktudvikling, der samler sig om overvejelser vedr. importkontrol og terminologi.

Rådgivningen er præget af en pragmatisk idealisme; idealismen har som fundament den opfattelse, at en fagmand med så vigtigt et anliggende som det lægelige har en forpligtelse til at formidle sin viden og gøre sig tilgængelig for andre. Endvi-

dere er der tale om et overordnet kulturelt mål: at pleje det danske sprog som et bærende element i dansk kultur.

Det pragmatiske viser sig i respekten for etableret sprogbrug og i resignationen over for fast indarbejdede uvaner. Man erkender betydningen af hurtigt at etablere alternativer til nye fremmedord og drager ikke på korstog, når sprogbrugerne har besluttet sig.

Interessen samler sig om oversættelsesproblemer og danselsen af oversættelseslån.

Oversættelser

Fuldstændig synonymi mellem ordene i to sprog er som bekendt ikke så almindeligt, som de fleste tror. Der skal træffes valg, og ofte omsættes der ikke til ord af dansk oprindelse, men til tidligere, nu mere etablerede lån.

'Denial' må oversættes til 'undskyldnings-dosis', 'kit', der betyder 'udstyr, grej', forsøges erstattet af 'prøve-sæt' eller 'sæt', 'sludge' bliver til 'slam' eller 'galdeslam'.

Oversættelse til ét tegn må ofte opgives. Det engelske 'coping' bliver til 'at klare sine problemer', og når begrebet skal substantiveres, går enheden tabt, hvis det fx bliver til 'overkommelsesevne'. I sådanne tilfælde appellerer Ugeskriftet ofte til sine læsers opfindsomhed.

Den nærmeste danske oversættelse vil ofte være 'optaget' fordi den varetager andre funktioner. Gynækologer bruger ordet 'smear' om et cytologisk udstrygningspræparat; den danske rod 'smør' kan ikke bruges. Ugeskriftet har foreslået 'udstrygningspræparat', men det er så tungt, at det næppe er konkurrencedygtigt.

Som nævnt har læserne mulighed for at deltage i aktiviteterne; det fører nu ikke altid til lette og overskuelige løsninger. Da det fx i 1982 kom på tale at omsætte det engelske begreb 'imaging' til dansk, blev mange forslag taget op til overvejelse. Begrebet er en ny fællesbetegnelse for fx røntgenstråler og senere udviklede teknikker, fx scannerteknikken, der kan tjene som diagnostiske redskaber, og som ikke kræver kirurgiske indgreb eller anden direkte tilgang til et legemligt område. Hvad skulle man nu vælge i stedet for 'imaging'? Skulle man

sige 'diagnostisk billedskabelse' (DBS), 'diagnostisk billedteknik' (IBT), 'visualiseret strukturel og topografisk anatomi' eller 'biogram'/'biogrammere'? Opfindsomheden var stor. Det endte med, at en betænkning skrevet af fagfolk inden for området anviste betegnelsen 'diagnostisk radiologi – medicinsk billeddiagnostik'. Sikkert en saglig løsning, men nogen stor aktionsradius har den ikke. Man er lige ved at foretrække 'imaging', med mindre man vil bekende sig til den snævert antiangloamerikanske purisme. For det er svært at se den pædagogiske fordel ved de andre løsningsforslag. Her lykkedes det ikke rigtig.

Det sker også, at et fagudtryk har en brugbar og enkel dansk oversættelsesmulighed, som blot ikke bliver udnyttet. Om langsom hjerneaktivitet brugtes ofte udtrykket 'slow cerebrated', men det blev påvist, at det i almindelighed vil kunne gengives med ordet 'sløv'.

Forbruget af svære fremmedord kan ofte begrænses, hvis man blot med omtanke ser, hvad sproget i forvejen rummer af muligheder, hævdes det i Ugeskriftet. 'Intrinsic' og 'extrinsic' bruges i forbindelse med den faktor, der beforder B12-vitamin-absorptionen, men meget få vil forbinde noget med disse ord, ligesom man ramler ind i ortografiske problemer. Skal det hedde 'intrinsikke' eller 'intrinsicce'? Men man kan styre uden om problemerne ved at bruge de mere kendte fremmedord 'intern' og 'ekstern', hvis man ikke kan lade sig nøje med 'indre' og 'ydre'. Noget informationstab er der ikke tale om, og Ugeskriftet anbefaler de hjemlige løsninger.

Jargondannelsen 'hospitaliseret' kan på samme måde gå ud til fordel for 'hospitalsindlagt' eller 'indlagt', og for engelsk 'stroke' har vi det brugbare og gennemskuelige 'slagtilfælde'. 'Reblødning' foreslås erstattet af 'ny blødning'; den første dannelse sætter sig mellem to stole.

5.2.3 Oversættelseslån

Det hyppigste modspil til direkte import af engelske lån er i Ugeskriftets spalter oversættelseslån. Sprogrøgtene er gennemgående gladere for oversættelseslån end for direkte vidnesbyrd om fremmed påvirkning. Orddannelsestypen har også oplagte pædagogiske kvaliteter, eftersom man kombinerer sig frem

med i forvejen eksisterende stof. Hvorfor ikke skrive 'helkropstæller' i stedet for 'whole body counter'?

Men konstruktionen kan være vanskelig; ofte må der vælges mellem flere udtryk i målsproget. Da 'heart-burn' skulle omsættes, overvejede man betegnelserne 'sur brystknugen' og 'sure brystmerter', idet hverken første eller sidste led kunne tildeles den mest nærliggende danske oversættelse. En kollega kom til undsætning med udtrykket 'brystbrand' – som parallel til 'halsbrand'. Men flere forslag måtte overvejes.

Almindeligvis må forskellige muligheder stilles op til sammenligning. 'Preload' og 'afterload' er gode betegnelser inden for klinisk kardiologi, men ikke egnede til videre formidling. 'Indløbsbyrde' og 'udløbsbyrde' vurderes som for tunge, 'før-last' og 'efter-last' virker konstruerede, 'før-lod' og 'efter-lod' er tæt på forlægget, men spås ikke større muligheder. Mon ikke 'preload' og 'afterload' holder skansen?

Der kan også være det problem, at et dansk erstatningsord kan virke stilistisk forkert. En 'second look' operation af cancerpatienter kan dårlig kaldes en 'genkik-operation'; derfor foreslås i stedet 'eftersynsindgreb', 'eftersynsoperation' eller 'inspektionsindgreb'. 'Stykkevis nekrose' afvises, også af stilistiske grunde, til erstatning af 'piecemeal nekrose'. 'Evoked potentials' kunne måske gengives som 'fremmanede potentialer', men «har for megen duft af sejdkogning». Det kræver musikalitet at søsætte egnede oversættelseslån.

'Paper-money skin' er betegnelsen for hudens særlige karakter ved kronisk leverinsufficiens – og det er slået an i lægekredse. Det har vel det for sig, at ordets rent bogstavelige basis ikke er så påtrængende, som i Ugeskriftets afløserforslag: 'hud som seddelpapir' eller 'pengeseddel-hud'.

Undladelsessynder foreligger der, når et etableret oversættelseslån ikke tages i anvendelse, når der i stedet for 'højrisiko- og lavrisikogrupper' tales om 'high-risk' og 'low-risk' -grupper. Den slags går ikke upåttalt hen i Ugeskriftet.

5.2.4 Andre strategier

Et engelsk ord foreslås undertiden tilpasset etablerede mønstre for klassiske fremmedord i dansk. Det kan være svært at bøj

(og udtale) et ord som 'compliance' (ordinationsoverholdelse), og derfor foreslås ordet erstattet af 'komplians' som navneord, hvortil der kan dannes adjektivformer som 'kompliant, kompliante'. 'Neglect' oversættes heller ikke, men omsættes ortografisk til 'neglekt', som modstykke til de tungere dannelser 'symptomefterladenhed' og 'symptomforsømmelse'.

I Ugeskriftets spalter er begejstringen for den norrøne kultur og det islandske sprog mærkbar i mange af de sprognoter, der som formål har at skærpe den generelle opmærksomhed, og jeg skulle tage fejl, om ikke færingers og islændinges konstruktive virke som ordmagere har påvirket den internationalt orienterede redaktør, så han ikke, som de fleste af sine kolleger, har lænet sig tilbage og overladt det danske sprog til markedsmekanismernes junglelove.

6. Nordisk samarbejde på ny baggrund

Meget tyder på, at det nordiske sprogsamarbejde med fordel kan udvides på det fagterminologiske område, og at det sprogpoltiske arbejde generelt får nye perspektiver i lyset af den europæiske udvikling. Alt dette stiller krav til sprogplanlægningen og forstærker behovet for hurtig udveksling mellem de nordiske lande. Det bliver mere og mere tydeligt, at nordisk sprogsamarbejde ikke står og falder med bevidstheden om et historisk fællesskab.

Anvendt litteratur

Feldbæk, Ole: Fædreland og indfødsret. 1700-tallets danske identitet. I *Ole Feldbæk (red.) Dansk Identitetshistorie, I, Fædreland og Modersmål. 1991*, s. 111-230.

Jacobsen, Henrik Galberg: Sprogrøgt i Danmark i 1930'erne og 1940'erne. Dansk Sprognævns skrifter 6. 1973.

Jespersen, Otto: Sprogrøgt (1902). I *Tanker og Studier*, Gyldendal 1932.

Lund, Jørn: Sprogmanden. I *H.C.Ørsted*, red. af F.J.Billeskov Jansen, Egil Snorrason og Chr. Lauritz-Jensen. 1988.

Lund, Jørn: Lægevirksomhed, teksthygiejne og sprogkultur. *Ugeskrift for læger* 50, 1990.

Poulsen, Jóhan Hendrik W.: Orðagerð á heimligum stöði. *Sprog i Norden* 1985.

Riis, Povl: Sproglige noter. Lægeforeningens Forlag. 1990.

Skautrup, Peter: Det danske sprogs historie I–IV. 1944–1968.

Venås, Kjell: Ordlaging på heimleg grunn. *Sprog i Norden* 1985.

Venås, Kjell: Tankar om det språksociologiske klimaet i Norden. *Sprog i Norden* 1986.

Winge, Vibeke: Dansk og tysk i 1700-tallet. I: Dansk Identitetshistorie I (se Feldebæk ovenfor), s. 89-110.

Sprogvild, Per (= Ernst Møller): Dansk Sprogavl. Tanker og Fantasier. 1901.

Åttioalets ord i Norden

Av Birgitta Lindgren

För några år sedan utgav de danska, norska och svenska språknämnderna var sin ordbok över de nya orden under efterkrigstiden fram till 1975 (för den svenska 1984), där uppgifter också gavs om förekomst av motsvarigheter i grannspråken.¹ När vi kommit över den magiska tröskel som år 2000 utgör, borde det vara dags för en uppdatering av dessa ordböcker. Till dess får vi nöja oss med lite mindre omfattande ordstudier. Den här artikeln behandlar en del av åttioalets ord, i huvudsak i de tre skandinaviska språken med vissa utblickar åt isländska och finska.

Även om underlaget för denna artikel har varit relativt begränsat, vågar jag ändå påstå att man lika lite nu som vid tidigare jämförelser under efterkrigstiden kan märka någon tendens till ökad splittring mellan de skandinaviska språken.² Detta är glädjande för alla som värdesätter vår språkgemenskap. Man kan ju bara spekulera om hur ännu mycket större gemenskapen skulle vara med en fri nordisk bokmarknad och full tillgång till grannlänternas tv-kanaler. Det interna ordlånet kunde gott öka i Norden. Än så länge tycks inlåningen mest gå från svenska främst till norska men även till danska.

Svårangepassade engelska ord

Likheten i ordtillväxten i de skandinaviska språken kan ibland bero på att alla tre språken lånar in det engelska uttrycket för en ny företeelse, vilket kan te sig naturligt eftersom många nyheter har sitt upphov i England eller USA. Somliga av dessa ord är emellertid svåra att stava, uttala och böja, t.ex. *aids* (*AIDS*), *breakdance*, *workout*, *yuppie*. I finskan har man tagit in *aids* men uttalar det efter inhemska uttalsregler, vilket också är rekommenderat som norskt uttal. Det kunde man mycket väl göra även i svenska, precis som redan skett med initialorden *radar* och *laser*. Å andra sidan finns en stark tradition för "engelskt" uttal av ai/ay i de skandinaviska språken, jämför

trailer, container, playback. I danska är uttalet bokstav för bokstav också vara vanligt, och det uttalet ligger bakom Dansk Sprognævns rekommendation att skriva ordet med versaler, något som möjliggör båda uttalen. I isländskan följer man sin vanliga linje och utnyttjar de egna resurserna. För *aids* finns flera nybildade isländska ord, varav *alnæmi* (ungefär 'som är känslig för allt') och *eyðni* ('det som ödelägger') är de vanligaste.

Danska och svenska kunde också gärna följa finskan i anpassningen av yuppie (av eng. *Young Urban Professional* + slutledet i *hippie*) till *juppi*. I norskan har man lånat in ett annat engelskt uttryck för den här sortens unga karriärmänniskor, *YAP (Young Aspiring Professional)*, och det har fått helnorsk form: *japp*. Det har till och med bildat avledningar: *japperi, jappe seg* och adjektivet *jappete*. För *mountainbike* eller *off-roadsykkel* som det ofta heter på norska (den "vuxna" varianten av BMX-cykeln) finns ett samnordiskt ord föreslaget: *terrängcykel* (da. *terræncykel*, no. *terrengsykkel*, fi. *maastopyörä*). Detta är inte bara lätthanterligare än det engelska ordet, utan också bättre än en ordagrann översättning (*bergscykel*) vore, eftersom det ansluter till ord som *terränglöpning, terrängskida*.

Lättanpassade engelska ord

Den stora inlåningen från engelskan har diskuterats mycket i Norden under åttiotalet just med tanke på hur svårangepassade många engelska ord är i våra språk. En del engelska ord flyter dock lättare in i det ena språket än i det andra. Så t.ex. ser väl *hiphop* och *rap* helt danska ut, medan de sticker av i norska och svenska ögon med sin enkla slutkonsonant efter kort vokal. Det sista ordet är dessutom en smula komiskt i norska och svenska, eftersom det i skriften sammanfaller med ordet för det mättnadsljud man helst bör dämpa vid matbordet (da. *raeb*). Med dubbel slutkonsonant – *hiphopp* och *rapp* – fungerar de som utmärkta expressiva norska och svenska ord. Ett annat målande engelskt ord som skulle passa in i danska och norska efter en lätt omstavning av *ck* till *kk* är *hacker* ('person

som olovligen tar sig in i datasystem'), medan det i svenskan borde göras om till *hackare* eller varför inte lite friare *hacke*? På finska har ordet dels stavats om efter finsk stavning, dels utökats med ett *i* på slutet (*hakkeri*) för att bättre motsvara finsk ordstruktur. På norska finns också ett eget inhemskt uttryck för detta begrepp, *datasnok*, liksom på isländska, *tölvu-refur* ('dataräv').

Idén till kortordet *fax* (no. *faks*) av *telex* (no. *telex*) kommer också från engelskan efter mönster av *phone* till *telephone*, men ordet flyter fint in i de nordiska språken eftersom ordbildningssättet också finns där; jämför t.ex. skandinaviska *bil* av *automobil*. I finskan har ordet helanpassats till *faksi*, i den mån man inte använder det av språkvårdare rekommenderade *telekopio* ('telekopia'). På isländska heter apparaten *bréfasími* ('brevtelefon') och faxmeddelandet *símabréf*. Orden *buggning* ('hemlig avlyssning') och *bugga* passar till formen bra in i svenska, men har annars inga andra förtjänster; grundmorfe- met *bugg* (eng. *bug*) är ju helt intetsägende i svenskan. De engelska initialorden *CD* och *PC* är också ytligt acceptabla men intetsägende i de nordiska språken, eftersom vi inte har lånat in de bakomliggande uttrycken *compact disk* respektive *personal computer*. För det första ordet finns en samnordisk benämning rekommenderad: da. *kompaktplade*, no. *kompaktplate*, sv. *kompaktskiva*. Men den kan knappast sägas ha slagit an, även om man kan se åtminstone den svenska varianten någon gång. Dessa skivor som redan är på väg att tränga ut den traditionella grammofonskivan behöver kanske snart inte pekats ut med någon speciell benämning. Det andra initialordets popularitet, *PC*, kanske har sin förklaring i att det ofta används som en typbeteckning för vissa persondatorer. På norska har man gjort en översättning, *PD* (av *personlig datamaskin*). I finlandssvenskan använder man ofta i stället samma uttryck som i finskan: *mikro* eller *mikrodator*. Att dessa initialord är ogenomskinliga framgår av sådana tautologiska sammansättningar som *CD-skiva* (da. *CD-plade*, no. *CD-plate*), *PC-dator* (da. *pc-data-mat*). Initialordet *hiv* kan uttalas som ett vanligt ord (och inte bokstav för bokstav som *CD* och *PC*), precis som *aids*, men passar i uttal och stavning bättre in än detta.

Översättningslån

Ord som *betal-tv* (da., no. *betalings-tv*, no. även *betal-tv*), *datavirus*, *kalkonfilm* (no. *kalkunfilm*), *postmodernism* (da., no. *postmodernisme*), *surrogatmamma* (da., no. *surrogatmor*) ser inhemska ut men har sina direkta förebilder i engelskan. I danskan har man för det sista ordet hittat på det vänligare *rugemor*, som också återfinns i norskan, och *vikarmor*. Motsvarigheten till det sista är tänkbart på svenska, däremot inte till *rugemor*. Visserligen heter det *ruva* (på ägg) på svenska liksom *ruge* (*æg*) på danska, men i danskan och norskan får *rugemor* ytterligare stöd av *rugenhøne* och *rugemaskine* (no. *rugemaskin*), vilket på svenska helst återges med *ligghöna* respektive *äggkläckningsmaskin*. I finskan talar man krasst om 'livmoderuthymning', *kohdunvuokraus*.

Kanske även danska fodnotation har någon främmande förebild. Det verkar främst ha använts i den danska debatten om Danmark. Så här säger man i en tidningsartikel: *For tiden betegnes vi som "fodnotationen", fordi vi sjældent er tilfredse med det, andre er enedes om, og absolut skal have det slået fast i en fodnote*. Ordet har också tagits in i norskan, *footnoteland*, och som citatord i svenskan, *footnotsland*. På finska uttrycks självkritik mot det egna landet som den som bara vill plocka russinen ur EG-bullen med ordet *rusinapullateoria*. Ett annat ord från samhällsdebatten är *tvåtedjedelssamhälle* (da. *totredjedelssamfund*), som kalkerats efter tyska *Zweidrittel-Gesellschaft*. Ordet beskriver vad somliga menar delvis är verklighet i stora delar av västvärlden – ett samhälle där två tredjedelar lever gott medan en tredjedel är missgynnad.

Olika utvägar i olika språk

Det finns flera fall där man i ett eller två av språken vid sidan av eller i stället för ett engelskt ord utnyttjat det egna språkets möjligheter. (Vi tar då inte med isländskan, som ju här är utom tävlan.) I danskan har man noterat *asfaltblæser* för engelska ghettoblaster (till *blast* 'explosion'), i svenskan är *bergsprängare* det ord som används för sådana stora bärbara kassettpelare med kraftiga öronbedövande högtalare. Andra exempel från danskan är *robotdans* för *electric boogie*, och de redan nämnda

rugemor eller *vikarmor* för *surrogatmoder*. I norskan har under åttiotalet *idédugnad* slagit igenom för *brainstorming*, vilket danskan och svenskan dessvärre inte kan kopiera, eftersom *dugnad* eller något motsvarande ord saknas i dessa språk, åtminstone i standardspråken. Ordet betecknar frivilligt, oavlönat kollektivt arbete, t.ex. för att bygga en idrottsplats eller för att hjälpa en granne. Finskan har faktiskt ett ord för detta, *talkoot*, som också lånats in i finlandssvenskan (*talko*). Men i finskan har man för *brainstorming* valt ett helt annat uttryck för sådana möten, nämligen *aivorihi* bildat till *aivo* ('hjärna') och *riihi* ('trösklada'). Det är intressant att de olika benämningarna tar fasta på olika moment i ett sådant här möte. Det engelska ordet utgår från en hjärnverksamhet på högvarv, det norska från den informella mötesformen, där alla får bidra med sitt, och det finska från hur man så småningom sällar agnarna från vetet och kommer fram till goda hållbara idéer. I finskan används samma efterled också i *budjettiriihi* för vad som på rikssvenska skulle kallas 'regeringens budgetmangling' – på finlandssvenska säger man ofta *budgetria*.

Norskan har hittat på *lommedisko(tek)* för det som annars på god norska och danska heter *walkman*, och *freestyle* på lika god svenska. (Det senare känns man inte vid i USA eller England.) Som svensk ersättning segrade *bärspelare* i en radiotävling. Det återstår att se hur det slår. På finlandssvenska håller *ministereo* på att slå ut *öronlappsstereo*, som bildats efter motsvarande finska ord. Det ser vidare ut som om *ståuppkomiker*, *ståuppare* skulle kunna tränga ut det ohanterliga stand-up *comedian* i svenskan.

Inhemska ord

Det finns också uttryck som inte ersätter något främmande ord. Som uttryck för åttiotalets intresse för smarta börsaffärer kan vi ta det svenska *klippekonomi* (till klipp om smart affär) och det finska *kasinotalous* ('kasinoekonomi'), liksom de målände *pengesurfer* och *skatteakrobat* som noterats i norskan. Vidare det svenska finansvalpar för unga smarta människor som tjänar alltför mycket på penningaffärer; den skatt som infördes för att hindra detta döptes följaktligen till *valpskatt*. På norska talar

man om *velstandsvorte* för lyxiga tillbyggnader på hus. De offentliga utgifterna försökte man under åttiotalet att skära ned enligt den drastiska *osthyvelsprincipen* i Sverige; i Danmark där man umgås med ost på annat sätt än med en snål hyvel har man hämtat liknelsen från en annan sfär med uttrycket *grønt-høstermetoden* (høster sv. 'slåttermaskin'). En lika drastisk metod att minska sin kroppsvolym kunde man pröva med *fett-sugning* (no. *fettsugning*).

En svensk vapenhandelskandal gav upphov inte bara till att företagsnamnet *Bofors* blev ett fult ord i Indien utan också till verbet *bratta*, dvs. 'slå larm om att något olagligt pågår inom det egna företaget' efter namnet på den person som gjorde just detta. I Danmark kom en oavsiktligt avfyrad missil som träffade ett sommarhusområde att kallas *hovsamissil* bildat till *hovsa* (sv. 'hoppсан'), och snart blev *hovsa-* använt om annat som sker oavsiktligt, mindre övertäget osv.

En körfil för trafikanter med särskilda privilegier fick på svenska benämningen *gräddfil* med associationer till ordet *grädda* för 'de bästa', 'de förnämsta' och förstås till den lyxiga surmjölkprodukten med samma namn. Som benämning för trafikfil har ordet kommit in i norska i formen *kremfil*, där det ansluter till andra, äldre ord på *krem-*, t.ex. *kremjobb*. Från åttiotalet finns i norskan flera ord med samma förled, bl.a. *kremprosjekt*, *kremtilbud*. Ett annat fyndigt ord från trafikområdet är norska *damekjørt* om välbevarad och skonsamt körd begagnad bil. För snabbgående fritidsbåt med extremt stark motor, som nog inte brukar "damköras", finns det finlandssvenska *muskelbåt*, vilket också tagits in i rikssvenskan. På svenska kom personer som vill hindra trädfällning på grund av ett tilltänkt motorvägsbygge att kallas *trädkramare*, och strax blev de som ville ha vägen kallade *bilkramare*. Vi har sedan också fått *bergkramare*, *huskramare*, *reaktorkramare* (kärnkraftsanhängare), ja till och med *ordkramare* för en grupp som vill värna om "utrotningshotade" ord som exempelvis ehuru och *uraktlåtenhet*.

På danska talar man om *samkvemsbarn*, *samkvemsforælder* i samband med skilsmässor, där den ena föräldern får *samkvemsret* (sv. 'umgängesrätt') med barnen som den andra föräl-

dem får vårdnaden om. När en fränskild med hemmavarande barn gifter om sig eller flyttar ihop med en ny partner talar man på svenska om *stuvfamilj* efter *stuvbarn*, *stuvmor* etc. (*stuv-* motsvarar da. *sted-*, no. *ste-*). För stuvpappa finns det barnsligt uppriktiga svenska *plastpappa* och danska *plasticfar* eller *papfar*. På finska kallas sådana sådana ombildade familjer *uusperhe* ('nyfamilj'). För svårhanterliga ungdomar har uttrycket *värstingar* rotat sig i svenskan.

Även av denna ordstudie framgår kanske i någon mån det som kunnat noteras tidigare: Det som engagerar och angår folk inspirerar till målände och träffande benämningar, medan det som känns mindre angeläget inte utmanar ordskapandet i någon högre grad.

Fotnot

1. Nye ord i dansk 1955–75. Gyldendal 1984; Nyord i norsk 1945–1975. Universitetsforlaget 1982; Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal. Esselte Studium 1986 (även utgiven 1988 i ny illustrerad upplaga under namnet "Från rondell till gräddfil".
2. En översikt över de danska nyorden finns i "Fattigfirsernes nye ord" av Pia Jarvad i *Nyt fra Sprognævnet* 1990/1, de finska i "Vad pratar man om i Finland?" av Irma Nissinen i *Nordisk kontakt* 1990/15–16, de svenska i "1980-talet i ordens spegel" av Birgitta Lindgren i *När Var Hur* 1991, också publicerad i *finlandssvenska Språkbruk* 1990/4. I norska *Språknytt* finns en nyordsspalt i varje nummer.

Språksamarbeid i Norden 1990

Av Ståle Løland

Nordisk språksekretariat

Nordisk språksekretariat ble opprettet i 1978 som et samarbeidsorgan for språknemndene i Norden og andre som arbeider med nordiske språkspørsmål. Ifølge instruksjonen skal sekretariatet arbeide for å bevare og styrke det språklige fellesskapet i Norden og for å fremme den nordiske språkforståelsen. Dette skal sekretariatet gjøre blant annet ved å være rådgivende og koordinerende organ i nordiske språkspørsmål, ta initiativ til forskningsprosjekter, følge grannespråkundervisningen på alle utdanningsnivåer, samarbeide med massemediene, medvirke ved ordboksprosjekter, gi ut skrifter og arrangere nordiske møter om språkspørsmål.

Organisasjon

Nordisk språksekretariat blir ledet av et styre på tolv personer som representerer samtlige språk og språknemnder i Norden. Styret utpeker blant sine medlemmer et arbeidsutvalg med en representant fra Dansk Sprognævn, en for Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland, en fra Íslensk málnefnd, en fra Norsk språkråd og en fra Svenska språknämnden. Formannen i styret er samtidig formann i arbeidsutvalget. Sekretariatets fellesnordiske administrasjon er plassert ved Norsk språkråd i Oslo. I 1990 har sekretariatet hatt fire ansatte: sekretariatssjef Ståle Løland, førstekonsulent Per Ivar Vaagland, administrasjonskonsulent Rikke Hauge og førstekontorfullmektig Erla Stensby (halv stilling).

I perioden 1.1.90 til 31.12.92 har styret denne sammensetningen:

Fra:
Dansk Sprognævn

Medlemmer:
seniorforsker
Else Bojsen
universitetslektor
Allan Karker

Suppleanter:
skoledirektør
Karl Hårbøl
professor
Jørn Lund

Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland	byråchef Esko Koivusalo (finsk, til 20.8.90) specialforskare Liisa Huovinen-Nyberg (fra 20.8.90) specialforskare Mikael Reuter (svensk)	bitr. professor Päivi Rintala professor Christer Laurén
Føroyska málnevndin	professor Jóhan Hendrik W. Poulsen	seminarieadjunkt Jeffrei Henriksen
Oqaasiliortut/ Grønlands Sprognævn	universitetslektor Carl Christian Olsen	professor Robert Petersen
Íslensk málnefnd	professor Baldur Jónsson	docent Kristján Árnason
Norsk språkråd	rektor Aslaug Ligaard (bokmål) professor Kjell Venås (nynorsk)	professor Egil Pettersen lektor Ingeborg Donali
Sámi Giellalavdegoddi /Samisk språknemnd	lektor Helvi Nuorgam-Poutasuo	fil.kand. Elli Sivi N. Utsi
Svenska språknämnden	docent Margareta Westman	fil.kand. Birgitta Lindgren
Sverigefinska språknämnden	fil.lic. Solfrid Söderlind	fil.kand. Paula Ehrnebo

Arbeidsutvalget har denne sammensetningen:

Medlemmer:

Allan Karker (formann)
Liisa Huovinen-Nyberg (fra 20.8.90)
Esko Koivusalo (nestformann, til 20.8.90)
Baldur Jónsson
Kjell Venås
Margareta Westman (nestformann fra 13.9.90)

Suppleanter:

Else Bøjsen
Mikael Reuter
Kristján Árnason
Aslaug Ligaard
Birgitta Lindgren

Møter, kurs og konferanser

Det årlige styremøtet i Nordisk språksekreatariat ble holdt i Svanneke på Bornholm 13. september i tilknytning til det 37. nordiske språkmøtet 14.–16. september. Blant emnene som ble behandlet på styremøtet og det nordiske språkmøtet, var Nordmål – handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden 1990–1995 (jf. nedenfor).

Arbeidsutvalget og de nordiske sekretærene i Dansk Sprog-nævn, Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland, Norsk språkråd og Svenska språknämnden har hatt tre møter.

Dessuten har det vært ett sekretærmøte.

I 1990 har Språksekretariatet vært arrangør eller medarrangør av disse møtene, kursene og konferansene:

«Norden og Estland» (Oslo 14. januar, i samarbeid med den norske Foreningen Norden.)

Grannelandskurs for svenske lærerutdannere (grundskollærarlinjen). (Oslo 5.–7. mars, i samarbeid med Svenskhemmet Voksenåsen.)

«Samspråk på grannspråk». Kurs om nordisk språkforståelse. (Stockholm 6. mars, i samarbeid med Nordplan.)

«Norden framfor 90-tallet». Konferanse om Nordens språk, kultur og samfunnsforhold for lærere i Sovjetunionen som underviser i ett eller flere av språkene i Norden. (Leningrad 5.–8. april, i samarbeid med Nemnda for nordisk lektorsarbeid.)

«Lexikonord» – nordisk ordbokskonferanse. (Göteborg 11.–13. mai, i samarbeid med Göteborgs Universitet.)

Kurs i norsk språk og kultur for svenske lærerkandidater («gymnasielärare»). (Oslo 13.–18. mai, i samarbeid med Svenskhemmet Voksenåsen.)

Kurs i islandsk for ansatte i språknemndene, Språksekretariatet og andre. (Reykjavik 21.–26. mai, i samarbeid med Íslensk málnefnd.)

Kurs i grannelandskunnskap for handledare ved praksisskoler tilknyttet svensk lærerutdanning. (Oslo 11.–13. juni, i samarbeid med Svenskhemmet Voksenåsen og Göteborgs Universitet.)

Etterutdanningskurs for dansklærere om nordiske språk og nordisk litteratur. (Oslo 16.–21. juni, i samarbeid med Danmarks Lærerhøjskole og Svenskhemmet Voksenåsen.)

Kurs for baltiske lærere og studenter i nordiske språk og nordisk litteratur. (Oslo, 5. juli.)

Kurs i norsk språk og kultur for svenske lærerkandidater («tidigarelärare»). (Oslo 8.–12. oktober, i samarbeid med Svenskhemmet Voksenåsen.)

Kurs i svensk språk og kultur for norske lærerutdannere. (Stockholm 31. oktober–4. november.)

Konferanse for nordiske utenlandslektorer i Norden (Oslo 14.–16. desember, i samarbeid med Nemnda for nordisk lektorsamarbeid.)

Representanter for Språksekretariatet har som vanlig orientert om nordisk språksamarbeid og nordiske språkspørsmål ved møter, kurs, konferanser o.l. Den pedagogiske konsulenten har besøkt skoler, skolemyndigheter og lærerutdanningsinstitusjoner og orientert om grannespråkundervisningen. Sekretariats-sjefen har deltatt i to møter med formennene for samarbeidsor-ganer på kulturavtalens områder om gjennomføringen av Nordmål – handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden 1990–1995.

Samarbeid

Språksekretariatet samarbeider med morsmåslærernes og terminologisentralenes nordiske organer – Nordspråk og Nord-term – og deltar på deres fellesmøter. Språksekretariatet sam-arbeider også med Nordiska språk- og informationscentret i Helsingfors, med Foreningene Norden og med andre nordiske organer og institusjoner. Sekretariatssjefen har deltatt på et nordisk samarbeidsmøte om medisinsk språkrøkt, arrangert av Svenska läkaresällskapetets kommitté för medicinsk språkvård.

Språksekretariatet har i 1990 innledet et samarbeid med Danmarks Lærershøjskole om etterutdanningskurs for danske lærere, og med Svenskhemmet Voksenåsen om kurs i norsk språk og litteratur for svenske lærerkandidater, lærere og lærerutdannere. Sekretariatet har vært i kontakt med instanser i

Danmark og Sverige med sikte på å få i gang tilsvarende kurs i dansk og svensk.

Skrifter

I 1990 gav Nordisk språksekretariat ut disse skrifterne: Språk i Norden 1990, Språk og litteratur i Norden 80–90 (rapport fra Sundvollen-kursene 1989), Ord for tal (om skandinaviske tallord i dansk).

Språksekretariatet har i 1990 påbegynt arbeidet med en skandinavisk ordbok (jf. nedenfor) og en brosjyre om det islandske alfabetet og om navn og navneskikk på Island.

Språkspalte i Nordisk Kontakt

Språksekretariatet har fortsatt arbeidet med å redigere en språkspalte i tidsskriftet Nordisk Kontakt. Tidsskriftet blir utgitt av Nordisk råd og kommer med 16–17 nummer i året. Blant emner som har vært tatt opp, kan nevnes: Nya ord i svenska språket, Sverigefinskt terminologiarbete, Nordiske lånord i engelsk, Bogstavforbistring i Norden, Vad pratar man om i Finland (om nye ord i finsk), Om namn på dei norske målformene, Nordisk lektorsamarbeid i utlandet, Har vi noget at sige til hinanden i Norden? (om grannespråksundervisningen).

Skandinavisk ordbok

Språksekretariatet har i 1990 påbegynt arbeidet med en skandinavisk ordbok i samarbeid med Nordstedts (tidligere Esselte) Ordbok. Redaktører er Skirne Bruland (Norge), Allan Karker (Danmark) og Birgitta Lindgren (Sverige). Ordboka vil bestå av tre separate lister: en med danske oppslagsord, en med norske (bokmål og nynorsk) og en med svenske. Listene konsentrerer seg om særspårlige ord og såkalte lumske ord. Totalt skal ordboka omfatte maksimalt 9000 ord.

Samarbeid om ordbøker

På ordbokskonferansen «Lexikonord» i Göteborg 11.–13. mai ble det nedsatt en arbeidsgruppe som skal utarbeide forslag til statutter for en nordisk leksikografisk forening. Dessuten skal gruppen undersøke mulighetene for å få i gang et nordisk lek-

sikografisk tidsskrift. Språksekretariatet fungerer som sekretariat for arbeidsgruppen. Gruppen vil legge fram sin innstilling på en nordisk leksikografikonferanse i Oslo 28.–31. mai 1991.

Forskningsprosjekter

Språksekretariatet har engasjert fil.kand. Ulla Börestam ved Uppsala universitet som leder av et prosjekt som skal kartlegge og analysere kommunikasjonen på nordiske møter. Prosjektet ble påbegynt høsten 1988 og skal etter planen være ferdig i 1992.

På oppdrag av Nordisk språksekretariat har professor Bengt Sigurd utarbeidet et notat om forskningsoppgaver i forbindelse med språkblanding i den nordiske TV3-kanalen.

Uttalelser

Språksekretariatet har i 1990 uttalt seg om disse sakene: utkast til lov om bruk av samisk språk (til Kirke- og kulturdepartementet i Norge), om gjennomføringen av Nordmål – handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden 1990–1995 (til Nordisk ministerråd) og om tre søknader til Nordisk kulturfond om støtte til ordboksprosjekter: en finsk-samisk ordbok, en finsk-norsk ordbok og en norsk-islandsk ordbok.

Nordmål 1990–1995

I 1990 har Nordisk råd og Nordisk ministerråd vedtatt Nordmål – handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden 1990–1995. Språksekretariatet har deltatt i utarbeidingen av handlingsprogrammet. Sekretariatssjefen representerte Språksekretariatet i det utvalget som utarbeidet forslaget til handlingsprogram, og saken har vært behandlet flere ganger i styret og arbeidsutvalget. I handlingsprogrammet blir Språksekretariatet utpekt som ansvarlig organ for etterutdanningskurs for lærere, kurs for lærerutdannere, forskning om nordisk språkforståelse og arbeid med ordbøker og terminologi.

Språkspørsmål

I samarbeid med språknemndene har Språksekretariatet også i 1990 behandlet språkspørsmål med sikte på å komme fram til fellesnordiske anbefalinger.

Nordisk-persisk terminologi

Etter oppfordring fra kontaktgruppen for migrasjonsspørsmål under Nordisk ministerråd har Språksekretariatet påtatt seg å administrere et prøveprosjekt som går ut på å oversette et utvalg av nordiske arbeidsmiljøtermer til persisk. I 1990 er det utarbeidet en norsk/svensk-persisk arbeidsmiljøordliste på ca. 400 ord.

Nordisk lektorsamarbeid

Etter vedtak i Nordisk ministerråd overtok Språksekretariatet i 1989 sekretariatsfunksjonen for det nordiske lektorsamarbeidet. Dette samarbeidet omfatter ca. 400 lektorer og språklærere både i og utenfor Norden. Samarbeidet tar sikte på å styrke undervisningen i Nordens språk, litteratur, kultur og samfunns- liv ved utenlandske universiteter. Virksomheten blir ledet av Nemnda for nordisk lektorsamarbeid, som har en representant fra hver av sendelektoradministrasjonene i de nordiske landene. Nordisk ministerråd har i 1990 bevilget 350 000 dkr til denne virksomheten, og dessuten 100 000 nkr i ekstra administrasjonsutgifter for sekretariatet. De viktigste tiltakene i 1990 har vært konferansen «Norden framfor 90-tallet» for sovjetiske lærere (Leningrad 5.–8. april) og en konferanse for nordiske utenlandslektorer i Norden (Oslo 14.–16. desember). Dessuten har det vært gitt støtte til en rekke lektorinitiativer. Nemnda for nordisk lektorsamarbeid har i 1990 uttalt seg til Nordisk råd om medlemsforslag A 927/k om kultursamarbeid mellom Norden og de østeuropeiske land og Sovjetunionen.

Nye kontorlokaler

Nordisk språksekretariat har i 1990 flyttet inn i nye kontorlokaler i sentrum av Oslo. Den norske staten betaler fortsatt leie- utgiftene for Språksekretariatet.

Ny språklitteratur

PUBLIKASJONER FRA SPRÅKNEMNDENE

Dansk Sprognævn: Sprognævnet på skærmen 1989/90. Dansk Sprognævnets skrifter 17. Sprognævnet/DR-TTV, 1990. 40 s. – Distr.: Dansk Sprognævn, Njalsgade 90, DK-2300 København S.

Hæftet er udgivet i samarbejde med Danmarks Radios Tekst-tv og rummer de sprogsider der har været udsendt i tekst-tv i sæsonen september 1989 til og med juni 1990, med et stikordsregister.

Kieliavain Pohjoismaihin. Nordiska rådet, Nordiska språk- och informationscentret, Nordiska språksekretariatet: NORD 1990:65. 55 s.

Kieliavain Pohjoismaihin («språknyckel till Norden») är en finsk motsvarighet till skriften «Att förstå varandra i Norden» som gavs ut 1986. Det är emellertid inte fråga om en översättning, utan om en skrift som är skriven speciellt för finnar som deltar i nordiskt samarbete. Utgångspunkten för dem är en annan än för skandinaverna: det är inte fråga om grannspråkförståelse, utan om att använda sina kunskaper i svenska som främmande språk till att förstå de besläktade språken danska och norska och göra sig förstådd bland nordbor. I flera avseenden följer *Kieliavain Pohjoismaihin* emellertid samma principer och samma uppläggning som sin skandinaviska förebild.

Skriften lägger mera vikt vid allmänna kommunikativa aspekter än vid direkt språkliga frågor. Ett kapital handlar om språkliga myter och kulturella skillnader mellan finnar, svenskar och andra nordbor, ett om varför det normalt är bättre att använda skandinaviska språk än engelska i det nordiska samarbetet, ett om olika språkbrukssituationer och ett om tolkning. Avsnitten om de enskilda språken är kortare än i «Att förstå varandra i Norden» och direkt inriktade på finnarnas förståelseproblem.

Skriften innehåller en ordlista (19 sidor, ca 550 uppslagsord) med uppslagsord på danska och norska och översättningar til svenska och finska.

Kielikello, Finska språkbyråns tidskrift, kom som vanligt ut med fyra nummer. I nummer ett behandlas bl.a. finska svärord från förkristen tid (Ulla-Maija Kulonen), ursprunget till det högfrekventa vardagsordet *kiva* 'bra, kul' (Alpo Räisänen), olika benämningar på måltider i de finska dialekterna (Ulla Takala) och olika förstärkningsprefix av typen *hyper-* och *huippu-* 'topp-' (Matti Punttila). Bland artiklarna i nummer två kan nämnas en om villkorssatser i lagspråket och i finska ordspråk (Ulla Suokas) och en om kvinnliga titlar (Katriina Kyrölä). Nummer tre innehåller artiklar om bl.a. språklig kapprustning (Saska Saarikoski), fackspråk och språkvård i Estland (Tiiu Ereht) samt estniska ortnamn på finska (Eeva Maria Närhi). I nummer fyra ingår bl.a. artiklar om sammansättningarnas semantik (Alpo Räisänen), böjning av estniska personnamn i finskan (Saara Welin) och anpassningen av svenska lånord till finskans fonologi under olika perioder (Klaus Laalo) samt ett register över ord och språkfrågor som behandlats i *Kielikello* under 1990. De flesta numren innehåller också litteraturpresentationer och språkliga rekommendationer.

Kieliviesti, Sverigefinska språknämndens tidskrift, har som tidigare utkommit med fyra nummer. Nummer 1 innehåller två debattartiklar om sverigefinskan samt en svensk-finsk ordlista över benbrott med latinska termer. I nummer 2 fortsätter debatten om sverigefinskan. Där behandlas även översättning av ordet *kropp* i medicinska sammanhang. I nummer 3 redogörs för den finska släkterminologin och användningen av utländska ortnamn i finskan. Nummer 4 är ett specialnummer och består av en svensk-finsk trafikordlista med ett finsk-svenskt register. Listan omfattar drygt 500 termer.

Kjartan G. Ottósson. Íslensk málhreinsun. Sögulegt yfirlit. Rit Íslenskrar málnefndar 6. Íslensk málnefnd 1990. 168 s. (Ísländsk purism. Historisk översikt).

Som titeln antyder är detta en historisk översikt («sögulegt yfirlit») över isländsk purism, den utförligaste hittills. Översikten gavs ursprungligen som fyra radioföredrag 1985 och täcker tidsperioden efter reformationen. Författaren bygger i väsentlig grad på Halldór Hermannssons *Modern Icelandic*, som utkom 1919. Såväl framställning som innehåll är dock olika och översikten har uppdaterats. Boken avslutas med en lång och utförlig källförteckning.

Málfregnir [Språknytt], Isländska språknämndens tidskrift, kom ut som tidigare med två nummer, vår och höst, 32 sidor varje gång. Vårhäftet inleds med en artikel om ett nytt kapitel i de nordiska språknämndernas samarbete («þáttaskil í samskiptum norrænu málnefndanna»). Därmed avses en kurs i isländska i Reykjavík i maj för anställda hos språknämnderna och Nordiska språksekretariatet. Därefter följer ett föredrag från 1972 om isländsk språkvård («Íslensk málvöndun») av *Baldur Jónsson*. *Jónína M. Guðnadóttir* skriver om en isländsk ordbok över flygtermer («Íslenskt flugorðasafn») och *Baldur Jónsson* om isländska ord för «telex». Häftet innehåller också bl.a. en förteckning över terminologiska kommittéer på Island.

Ur hösthäftets innehåll kan nämnas följande: I inledningsartikeln, «Háskóli Íslands vill íslensk fræðiorð», berättas om två resolutioner antagna av Islands universitets konsistorium, där samtliga fakulteter uppmanas att organisera terminologiskt arbete i syfte att kunna använda enbart isländska termer i varje disciplin. *Kristján Árnason* skriver om isländsk språkvård 1990 («Íslensk málrækt á því herrans ári 1990»). Därefter följer en remissartikel («Um frumvarp til laga um mannanöfn»), där språknämnden uttalar sig om ett lagförslag om personnamn. *Ari Páll Kristinsson* skriver om nyord och anpassningen av lånord i artikeln «Skvass eða squash. Nýrði eða slettur».

Nyt fra Sprognævnet. 1990 nr. 1–4. Hvert nummer er på 16 sider.

Hvert nummer indeholder et udvalg af svar på sproglige spørgsmål om nævnet, bogomtaler og artikler om sproglige forhold. Af årgangens artikler kan nævnes: *Pia Jarvad*: Fattigfir-

sernes nye ord (nr. 1), *Else Bojsen*: Dus eller Des med seerne, *Allan Karker*: De historiske principper i dansk retskrivning (nr. 2), *Henrik Galberg Jacobsen*: Planetarium, *Jørgen Eriksen*: Insiderhandel og insider (nr. 3), *Pia Jarvad*: Hej, Jørgen (om forskellige hilsner og hilseformer), *Jørgen Eriksen*: Discountord (nr. 4). Nr. 4 rummer desuden et register til årgang 1990.

Ord for tal. Fakta og råd om særdanske og samnordiske talord. Forfatter: Allan Karker. Utgitt av Nordisk råd og Nordisk språksekretariat. Stockholm 1990. 15 s. Heftet gir opplysninger om særdanske tallord av typen «halvfems» og veiledning i å bruke et sett alternative tallbetegnelser av typen «niti».

Språk og litteratur i Norden 80–90. Utgitt av Nordisk språksekretariat og Nordspråk. Danmark 1990. 172 s. Rapport fra to etterutdanningskurs: ett for morsmållærere og ett for lærere som underviser i de nordiske språkene som fremmedspråk. Temaet for det første kurset var «Litteraturen i Norden i 1980-årene», for det andre kurset «De nordiske språkene som fremmedspråk». Rapporten inneholder de fleste oppleggene og foredragene fra kursene.

Språkbruk, den finlandssvenska språkvårdens tidskrift, gavs liksom tidigare ut med fyra nummer. Huvudtemat i det första numret var finlandssvenskt talspråk och uttal samt finlandssvensk slang, med artiklar av Johan Schalin, Marika Tandefelt, Claes Garlén, Ilse Cantell och Leif Nyholm; dessutom ingick en lista över hälso- och sjukvårdstermer och ett register över språkfrågor behandlade i *Språkbruk* under 1980-talet. Nummer två dominerades av två kommenterade ordlistor, den ena med finastermer sammanställda av Carita Gabrán och den andra med återvinningstermer sammanställda av Pia Kuusela-Opas och Mikael Reuter. I nummer tre ingick en artikel av Mikael Reuter om svårigheter vid översättning av finskans genitiv och en artikel om hur man anger tidpunkter, tidsfrister och tidsperioder. Det sista numret innehöll en artikel av Birgitta Lindgren om 1980-talet i ordens spegel, en av Ulla Ådahl-Sundgren om TV-textning och språkliga hänsyn och en av Kate Karsten och Mikael Reuter om

termer och uttryck i årsberättelser. Alla nummer innehöll vidare litteraturpresentationer och språkfrågor i urval.

Språknytt, meldingsbladet for Norsk språkråd, kom i 1990 som vanleg ut med fire nummer, på til saman 76 sider. Dei vanlege nummera inneheld 20 sider. Nummer 2 var eit særnummer på 16 bladsider og hadde form av eit informasjonshefte om Aksjonen for språkleg miljøvern. *Språknytt* inneheld informasjon om arbeidet i Norsk språkråd, bokmeldingar, spørjespalte osv. Mellom artiklane i 1990 kan me nemne: nr. 1: *Helene Uri*: Punktum eller ikke punktum i forkortelser?; nr. 3: *Even Hovdhaugen*: Lånord og myter (eit åtak på Aksjonen for språkleg miljøvern) og *Kjell Venås*: Om mytar og mistydingar. Svar til Even Hovdhaugen; nr. 4: *Anne Svanevik*: Vår nyeste personnavnlovgivning.

Ja til norsk er namnet på eit informasjons- og debatthefte om engelsk i norsk. Heftet vart i 1990 sendt ut til alle vidaregåande skular og til elevar på ungdomssteget i grunnskulen. Også dette heftet var ein lekk i Aksjonen for språkleg miljøvern.

Språkvård, Svenska språknämndens tidskrift, har som tidigare utkommit med fyra nummer. Ur innehålllet kan nämnas följande. Nr 1: *Bertil Albrektson*: Adam och Eva i ny språkdräkt; *Tore Jansson*: Språknamn och skriftspråk; Några nyare ord i svenskan; *Siv Strömquist*: Indrag efter rubrik. Nr 2: översättning av sakprosa till svenska (Fem bidrag från en konferens); *Patric Hadenius*: Är bärspelare ett bra ord? Nr 3: *Bengt Sigurd*: Ordlekarnas makt; *Lena Moberg*: Nyord – några kommentarer; *Maria Steinmo-Stina Döbling*: Begå eller ta självmord? *Göran Kjellmer*: Maximera och minimera; *Sven Pihlström*: Direkt frågesats i stället för indirekt; *Lars Berglind*: Svyska nykomlingar. Nr 4: *Margareta Westman* – *Rose-Marie Hallin*: Vårdens ord och ord om vården; *Hans Karlgren*: Makt, myndighet och myndigheters namn; *Barbro Ehrenberg-Sundin*: Ekonomi på svengelska; *Ulf Swedjemark*: En ordbok till gagn och glädje; *John Takman*: Vad säger du, ers högvälborenhet?

DANMARK

Af Else Bojsen og Henrik Galberg Jacobsen

ARK. Sproginstitutternes Arbejdspapirer. Handelshøjskolen i København. Distr.: Det Erhvervsproglige Fakultet, Handelshøjskolen i København, Dalgas Have 15, DK-2000 Frederiksberg.

I denne serie arbejdspapirer er der i 1990 udkommet 4 numre (52–55), bl.a. *Helle Hermann: Høflig adfærd i forretningsbreve* (ARK 53; 264 s.) og *Leksikon og semantik* (indlæg fra forskningsseminar; ARK 54, 97 s.).

Beinke, Christiane: Der Mythos franglais. Zur Frage der Akzeptanz von Angloamerikanismen im zeitgenössischen Französisch – mit einem kurzen Ausblick auf die Anglizismen-Diskussion in Dänemark. Verlag Peter Lang, Frankfurt am Main 1990. 380 s.

Christiane Beinkes disputats behandler baggrunden for franske sprogrøftsorganers og enkeltpersoners kamp mod den engelsk-amerikanske indflydelse på nationalsproget. I et kapitel gives der til sammenligning en kort gennemgang af de danske holdninger til problemet, både de uofficielle og de officielle som de fremgår af Dansk Sprognævns virke. – Foruden en omfattende litteraturliste rummer bogen en fortegnelse på 40 sider over sprogrøftsorganer i Frankrig.

Brink, Lars, Jørn Lund, Steffen Heger og J. Normann Jørgensen: Den Store Danske Udtaleordbog. Munksgaard, København 1991. 1659 s.

Denne ordbog er et hovedværk i den danske bestand af videnskabelige ordbøger, i betydning på linje med Ordbog over det Danske Sprog. Der er tale om en deskriptiv ordbog, der har som mål at beskrive og klassificere udtaletraditioner i dansk standardsprog, forstået som rigsmålet – dvs. det dansk der tales af mange i Københavnsområdet og i de større sjællandske provinsbyer – samt det lokalt farvede sprog som ikke

er egentlig dialekt. De enkelte ords udtale beskrives i henseende til flg. seks faktorer som variationen inden for standardsproget er bestemt af: alder, sted, social placering, distinkthed, kontekst og stil. Lydskriften er Dania i en let modificeret version, men stadig relativt fintmærkende. Til ordbogen findes et lyd-demonstrationsbånd med eksempler på de anvendte lydtegnets lydværdi. Båndet købes særskilt.

Ordbogen rummer ca. 45.000 opslag, som dækker udtalen af over 100.000 ord, idet sammensætninger og letopløselige afledninger er udeladt i det omfang de kan sammenstykkedes af enkeltartikler. Både stednavne og personnavne er med. Indledningen om ordbogens principper optræder i både en dansk og en engelsk version. Og endelig er bogen forsynet med dels en oversigt over det danske lydssystem, dels en redegørelse for de generelle vekselforhold og for bøjningsreglerne i dansk.

Den Store Danske Udtaleordbog er uundværlig for alle der beskæftiger sig med moderne dansk sprog, ikke mindst for lærere og studerende i Norden og i udlandet.

Danske Studier 1990. C.A. Reitzels Forlag, København 1990. 183 s.

Af bindets indhold kan der være grund til at nævne *Mikael Køneke*: Surdejsskålen og oliefluglene. Om komposita og «bekvemmelighedskomposition», og *Bente Holmbergs* anmeldelse af *Holberg-Ordbog*, bd. 1–5, 1981–1988.

Elbro, Carsten m.fl. (red.): Læsning og skrivning i sprogvidenskabeligt perspektiv. Dafolo Forlag, Frederikshavn 1990. 325 s.

Baggrunden for bogen er et nordisk symposium i efteråret 1987. Bogen indeholder en oversigt over hvor langt nordiske sprogforskere er kommet i udforskningen af læsning og skrivning, et område som traditionelt har været et pædagogisk og psykologisk anliggende. De forskellige bidrag er samlet i seks kapitler under hovedoverskrifterne «Almene perspektiver», «Pædagogiske perspektiver», «Betydningen af sproglig bevidsthed», «Læsning og skrivning blandt dyslektikere og afatikere», «Sproghistoriske og sprogsociologiske perspektiver» samt «Tosprogedes skrivning og skrivning på fremmedsprog».

Hansen, Erik m.fl. (red.): Auditorium X. Dansk før, nu – og i fremtiden? Forlaget Amanda, København 1991. 251 s.

I foråret 1990 holdt Institut for Nordisk Filologi ved Københavns Universitet en række velbesøgte offentlige forelæsninger, som nu er samlet i bogform; foruden forelæsningsrækken bogen nogle artikler som der ikke var plads til i forelæsningsrækken. Bogen indeholder flg. artikler: *Poul Lindegård Hjorth*: Den historiske baggrund, *Erik Hansen*: Rigtigt og forkert dansk, *Inge Lise Pedersen*: Dagligsproget – lokalsprog eller klassesprog?, *John E. Andersen*: Sprogets takt og tone, *Karen Lund*: Dansk med mange accenter – dansk som fremmed- og andetsprog, *Ib Poulsen*: Sproget i radio og fjernsyn, *Ole Togeby*: Semantik, forståelse og maskiner, *Hanne Ruus*: Fælles danske ord, *Erik Møller*: Lad talesproget komme til orde!, *Klaus Kjøl-ler*: Sprog og politik, *Frans Gregersen*: Dansk i 90'erne – et oplæg til diskussion.

Hansen, Erik: Essens og accidens i dansk: I: Vänbok. Festgabe für Otto Gschwantler zum 60. Geburtstag. Herausgegeben von Imbi Sooman. VWGÖ Wien 1990. S. 115–125.

Om modsætningen *essens* : *accidens* (permanent : transitiv) i tre konstruktionstyper i dansk: konstruktioner med frit prædikat, konstruktioner med bestemt substantiv og ubestemt attribut, og *være-* og *have-*konstruktioner.

Hansen, Peter Molbæk: Udtaleordbog. Gyldendal, København 1990. 761 s.

Bogen indgår i serien Gyldendals Røde Ordbøger og er den første i sin art. På omslaget hedder den Dansk udtale. Udvalget af opslagsord bygger på Retskrivningsordbogen 1986, dog er udvalget af almindelige ord, især almindelige sammensætninger, betydeligt mindre end i Retskrivningsordbogen. I alt indeholder ordbogen ca. 40.000 opslagsord (mod Retskrivningsordbogens ca. 60.000). Udtalen af de enkelte ord er gengivet med en forenklet lydskrift som i traditionelle ordbøgers udtaleangivelser, og lydskriften angiver rigsmålsudtalen.

Denne ordbog er uhyre nyttig til hverdagsbehov for de mange som gerne hurtigt vil have oplyst hvordan «man» udtaler

dette eller hint ord. Men ønsker man at fordybe sig i talesprogs-siden af det danske sprog, fx i studieøjemed, kan man med fordel henvende sig til Lars Brink m.fl.: *Den Store Danske Udtale-ordbog* (se omtalen af denne).

Helberg, Eva: Støj på ledningen. Stave- og sprogfejl – regler og forklaringer. Gyldendal, København 1990. 103 s. + 52 s. øve-bog med facitliste.

Støj på ledningen er en opslagsbog der omfatter hyppige fejltyper inden for ortografi, syntaks og tegnsætning. Bogen bygger på en systematisk fejlregistrering i mere end 2000 danske studentereksamenstile fra 1979–89. Blandt de emner der er behandlet i bogen, kan nævnes: «Stort eller lille begyndelses-bogstav?», «Et eller flere ord?», «Skal der være dobbeltbogstav eller ej?». «Stumme bogstaver», «Endelser» (herunder r-fejl), «Fremmedord», «Syntaks» (herunder paratakse og hypotakse, og syntetisk og analytisk sprog).

Hermes. Tidsskrift for sprogforskning. 3-1989, 4-1990 og 5-1990. Redigeret af Henning Bergenholtz mfl. Udg. af Det Erhvervs sproglige Fakultet, Handelshøjskolen i Århus. 326 s. + 159 s. + 159 s. Distr.: Hermes, Handelshøjskolen i Århus, Fuglesangs Allé 4, DK-8210 Århus V.

Af særlig interesse i de tre seneste numre af tidsskriftet er følgende bidrag: *Richard Almind/Henning Bergenholtz*: Klæder skaber folk: Om layout i ordbøger (nr. 4), *Irène Barons* anmeldelse (på fransk) af Peter Blume: Fra tale til data, 1989 (nr. 4), *Knud Jeppesen*: Problemer ved at oversætte Bibelen til dansk på ny (nr. 5), *Jørgen Schack*: Hvad siger loven? – om retsreglerne som kommunikative handlinger (nr. 5).

Kristiansen, Tore: Udtalenormering i skolen. Skitse af en ideologisk bastion. Gyldendal, København 1990. 303 s.

Forfatteren, som er norsk født men uddannet og bosiddende i Danmark, leverer med denne bog en indgående kritik af den danske holdning til sprognormer og især af den danske forskning i forholdet mellem skole og dialekt. Danskerne forudsætter – stort set uden diskussion – at det at lære at tale dansk rigssprog

er en uundgåelig nødvendighed. Det er Tore Kristiansens fortjeneste at vise os danskere hvor problematisk denne standardiseringsideologi i virkeligheden er.

Hans bog har allerede sat sig spor i den sprogpoltiske debat, og den vil utvivlsomt få væsentlig indflydelse på fremtidig forskning i det danske sprogsamfund. I bogen bringes til slut en situationsrapport fra det forfatteren kalder «sprogkampen» i dagens Danmark: «Sprogpoltikkens chefideologer forkynder for alt folket at normsituationen er problemløs; folket valser med, uden slinger; sprogpoltikkens venstrefløj er vægpynt og kævles ikke engang indbyrdes om den rigtige valsetaktik og strategi. – Oppe fra fjeldene, med nissehuen trukket godt ned i øjnene, ligner det de frie kræfters dance macabre over slettelandet».

Lindhardt, Jan: Tale og skrift – to kulturer. Munksgaard, København 1989. 160 s.

Bogen giver en redegørelse for de karakteristiske træk ved mundtlig og skriftlig kommunikation og diskuterer hvilke konsekvenser det har at skriftkulturen i høj grad har fortrængt den mundtlige kultur. På et kulturhistorisk grundlag søger forfatteren at vise hvad skriftens fremtrængen betyder for bl.a. individets selvforståelse, historieopfattelsen og religionen. Bogen henviser sig især til læreruddannelserne, voksenundervisningen og universitetsundervisningen.

Lønstrup, Brita: Dansk med følelse! KLIM, Århus 1990. 139 s.

Bogen handler om den følelsesmæssige side af sproget som modsætning til den traditionelt forstandsmæssige beskæftigelse med sprog. Den indeholder bl.a. kapitlerne «Plusord og minusord», «Der er følelse i lyd», «Nysprog – et sprog uden følelse?», «Syv slags kommunikation» (om sprogfunktionerne, på grundlag af Roman Jakobson).

Mål & Mæle. 13. årgang, nr. 2 og 3. Redigeret af Erik Hansen, Ole Togeby og Carsten Elbro. G.E.C. Gad, København 1990. 32 s. + 32 s.

Numrene indeholder – ud over spørgebrevkassen – artikler af *Carsten Elbro og Erik Hansen: Talesprog* (om forskellen mel-

lem tale- og skriftsprog), *Henrik Holmberg og Erik Møller: Sociale udtalevariationer i København*, *Peter Molbæk Hansen: Tekst, tale og højtælende maskiner* (nr. 2), *Jørn Lund: PHSK* (om Poul Henningsen (PH) og sproget), *Torben Højsgaard Krogh: Gartnerlatin og ekkoord* (om danske plantenames forbindelse med de latinske), *Mogens Føns: Billedmedierne og sproget* (som slutter med «sprogrøgterens aftenbøn»), *Ole Tøgeby: Betydningen af ordet «i»*, *Knud Hjortø: Uden for samfundet* (om udtrykkene *kalorius*, *molevitten* og *hele redeligheden*), fra artikelsamlingen «Sprogets luner» fra 1927 (nr. 3). – Som noget nyt har Mål & Mæle reserveret bagsiden til sproglige opgaver, som læserne kan more sig med; løsningerne står et andet sted i bladet.

Olsen, S.E.: Stavenøglen. Munksgaard, København 1989. 192 s.

Alfabetisk ordliste med markering af (nogle af) de tilladte orddele. Indeholder i alt ca. 25.000 ord og ordformer.

Selskab for Nordisk Filologi: Årsberetning 1987–1989. Redigeret af Henrik Galberg Jacobsen. København 1990. 116 s. Distr.: Selskab for Nordisk Filologi, Københavns Universitet Amager, Njalsgade 80, DK-2300 København S.

Beretningen indeholder resumeer og henvisninger vedrørende de ca. 30 foredrag der har været holdt i selskabets regi i 3-årsperioden, og hvoraf ca. en tredjedel er publiceret i bogen *Forskningsprofiler*, 1989 (omtalt i *Sprog i Norden* 1989, s. 32–33). Af resumeerne i beretningen kan der være grund til at nævne følgende: *Lars Heltoft: En plads til sprogvidenskabens hittebørn*. Om talesprog og sætningskema (19 s.), *Lars Brink: Bricka ~ bakke – et slumpetræf? Om ubeslægtede ligheder mellem dansk og svensk* (3 s.), *Ulf Telemann: Svenska Akademiens grammatik. Riktlinjer, arbetssätt, problem* (2 s.).

Skyum-Nielsen, Peder (red.): Når teksten bliver til – tale, skrift og drama. Dansklærerforeningen, København 1990. 158 s.

Bogen indeholder 14 bidrag om produktion af tekster. De fleste af bidragene er skrevet af medarbejdere ved Institut for Dansk Sprog og Litteratur ved Danmarks Lærerhøjskole. Af

særlig interesse er *Jørn Lund*: Den nødvendige vekselvirkning, *Christian Kock*: Talen som skriveredskab, *Vibeke Sandersen*: Normbevidsthed og skriveproces, *Peder Skyum-Nielsen*: Retorik i en nøddeskal.

Snirivasan, K.P.: *Morphology of the Danish Language*. Hemas Forlag, Middelfart 1989. 111 s. Distr.: Hemas Forlag, Øster Allé 33, Strib, DK-5500 Middelfart.

Oversigt på engelsk over bøjning (især) og orddannelse på dansk.

SPRINT. Sproginstitutionernes tidsskrift. 1990, nr. 1-2. Udgivet af Handelshøjskolen i København, 80 s. + 80 s. Distr.: SPRINT, Handelshøjskolen i København, Dalgas Have 15, DK-2000 Frederiksberg.

Af særlig interesse er *Peder Skyum-Nielsen*: Fyndsproget (om det koncentrerede og effektsøgende sprog man finder i fx reklamer, overskrifter, politisk tale, slagere) og *Lena Munck*: Hvorfor ser tekniske tekster ud som de gør? – og hvordan ser de i det hele taget ud? (nr. 1).

Sprog og kvalitet. Modersmål-Selskabets Årbog 1990. C.A. Reitzels Forlag, København 1990. 132 s.

Temaet for Modersmål-Selskabets Årbog 1990 er spørgsmålet om hvad der er godt sprog. Den indeholder 11 bidrag, heriblandt *Jørgen Schleimann*: Intet kan lignedes ved ordet (med et angreb på Dansk Sprognævn), *Erik Hansen*: Det danske folk og det gode sprogs sagsbehandlere, *Jørgen Fafner*: Forholdet mellem mundtlighed og skriftlighed, *Christian Kock*: Hvilken skriveundervisning virker?

Sprog og Samfund. Nyt fra Modersmål-Selskabet. 8. årgang, 1990, nr. 1-4. 8 s. + 4 s. + 8 s. + 4 s. Redigeret af Rasmus Bjørgmose. Distr.: Kassereren, Grønnegården 631 A, DK-2670 Greve.

Ud over nogle boganmeldelser rummer årgangen korte artikler om sprog og sprogholdninger, bl.a. en morsom en af forfatteren *Per Højholt*: Sprog er ikke bare et middel – det er

måden. Det danske sprog er aldrig, hvad det har været. Heri præsenterer han sin skepsis over for umådeholden sprogrøgt.

Tverskov, Eva: At skrive sætter spor. Dansk lærerforening, København 1990. 117 s.

Bogen beskæftiger sig med kreativ skrivning og er beregnet for undervisningen i skriftlig fremstilling i gymnasiet, på hf og i handelsskolen. Bogen består hovedsagelig af øvelser som skal inspirere og træne eleverne i at arbejde med sproget som et personligt udtryk for følelser, tanker og erfaringer. Gennem øvelserne behandles bl.a. emner som kritik, inspiration, leg med sproget og skriveblokeringer.

Vinterberg, Hermann og C.A. Bodelsen: Dansk-engelsk Ordbog. 3. udg. ved Viggo Hjørnager Pedersen. Gyldendal, København 1990. 1473 s.

Ifølge bogens forord er der i den nye udgave foretaget ca. 100.000 ændringer i forhold til 2. udg. (1966, med et tillæg i 1973), hvoraf godt halvdelen er tilføjelser. Ordbogen rummer ca. 230.000 opslagsord og er dermed den danske ordbog der har det største ordforråd.

Vogel-Jørgensen, T. og Poul Zerlang: Bevingede ord. 6. reviderede udg. G.E.C. Gad, København 1990. 737 s.

Denne nye udgave er en længe savnet ajourføring (ved Poul Zerlang) af værket, hvis seneste udgave kom i 1963.

FINLAND

Av Mikael Reuter

Lehti-Eklund, Hanna: Från adverb till markör i text. Studier i semantisk-syntaktisk utveckling i äldre svenska. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 561, Humanistiska avhandlingar 4, Helsingfors 1990. 272 s. + bilagor.

Författaren studerar i sin avhandling sju adverb i svenskan med hänsyn till deras semantiska och funktionella utveckling under åren 1600 – 1900. De undersökta adverbena är *emellertid*, *således*, *alltså*, *eljest*, *annars*, *dessutan* och *dessutom*. Undersökningen bygger till stor del på material ur privata brev.

Orsakerna till ordens semantiska utveckling och mekanismerna i förändringen studeras med utgångspunkt i funktionell grammatik, historisk semantik och pragmatik. Författaren konstaterar att utvecklingen hos de undersökta adverbena huvudsakligen går från konkret betydelse till textuell funktion. Från att ha angett tid, sätt och andra omständigheter övergår de till textuella markörer vars funktion är att förbinda meningar. T.ex. *emellertid* var på 1600-talet ett tidsadverb med betydelsen 'under tiden', och *alltså* har utvecklats från sättsadverb ('på så sätt') till konsekutiv markör ('följaktligen') och vidare till till pragmatisk markör för bl.a. återupptagning (*Alltså, hur är det möjligt?*).

Nikula, Kristina & Pitkänen, Antti J. (red.): Svenskan i Finland. SiF rapport 1. Seminariet i Tammerfors 12 – 13 okt. 1989. Skrifter utgivna av institutionen för filologi II vid Tammerfors universitet, nordisk filologi, nr 14. Tammerfors 1990. 242 s.

Den något ambitiösa titeln *Svenskan i Finland* innebär inte att boken ger sig ut för att vara en heltäckande beskrivning av det svenska språket i Finland, utan att det är en rapport från det första i en serie seminarier med detta tema.

Den kanske mest intressanta artikeln i boken är professor Els Oksaars översikt *Språket i sociokulturell kontext*, med undertiteln «Variationslingvistiska problem». Oksaar kommer där in på den omdiskuterade frågan om vad som är varianter av samma

språk och vad som bör ses som skilda språk. Det kan nämnas att Els Oksaars föredrag när det hölls ledde till en lång debatt om finlandssvenskans status som eget språk eller som en varietet av svenskt riksspråk.

Bland de andra artiklarna kan särskilt nämnas Kari Leinonen, Veijo Vihanta och Antti Pitkänen, *Om rytmen i finlandssvenska och sverigesvenska* och Kristina Nikula, *Finlandssvenskan och ordböckerna*. Ett ovärderligt bidrag är Helena Solstrands bibliografiska översikt över studiet av finlandssvenskan – en förteckning över praktiskt taget alla monografier och artiklar som under åren 1868 – 1989 getts ut i tryck om det svenska allmänspråket i Finland (språkpalter och andra tidningsartiklar undantagna). De övriga artiklarna i boken är närmast presentationer av pågående eller planerad forskning.

Nordistik i 150 år. Undervisning och forskning i nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet 1840 – 1990. Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet, Serie B:13, Helsingfors 1990. 233 s.

Skriften *Nordistik i 150 år* har getts ut i anledning av Helsingfors universitets 350-årsjubileum 1990. Den innehåller huvudsakligen tre slags bidrag: historiska återblickar över forskningen, undervisningen och lärarkåren vid Nordica, några prov på den forskning som bedrivs i dag samt skönlitterära texter av de lärare inom institutionen som även är skönlitterära författare. Dessutom ingår en presentation av de nordiska kurserna i språk och litteratur och en bibliografi över professor Carl-Eric Thors' (1920 – 1986) totala produktion.

De artiklar som hänför sig till pågående forskning är följande:

Marianne Blomqvist: *Finländska adelsnamn*, Seija Tiisala: *Spotzkeligan achta hans nåd. Adverbial, predikativ eller attribut?*, Irna Sorvali: *Informationsförmedling på olika nivåer*, Ilse Cantell: *Om förhållandet mellan fonologiska regler och ordbildningsregler – ett uttalsproblem belyst genom lexikal fonologi*, Inga-Britt Persson: *Afasiologi – en tvärvetenskaplig utmaning för lingvister*, Anne-Marie Londen: *Samtal och samtalsanalys*.

Volymen har redigerats av Mirja Saari, Lars Huldén, Kristina Björklund och Pirjo Kukkonen.

Sorvali, Irma: Studier i översättningsvetenskap. Institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet, Uleåborg 1990. 288 s.

Författaren diskuterar i detta arbete översättningsvetenskapen i dess olika former och presenterar ett urval forskningsproblem och forskningsresultat. Boken är i första hand avsedd för forskare, lärare och studerande i språk och översättning vid universitet och högskolor, men vänder sig också till översättare och tolkar som är intresserade av de teoretiska aspekterna på sitt arbete.

Boken börjar med ett avsnitt om översättningsvetenskapen som teori och en presentation av olika forskningsområden och terminologiska problem. I ett kapitel om översättningsanalys stöder sig författaren framför allt på sina egna bl.a. kvantitativt-statistiska undersökningar av översättningar i Finland. Som material har hon använt texter och översättningar både från modern tid och från 1800-talet.

Ett särskilt avsnitt ägnas översättaren och hans personlighet: den mänskliga aspekten på översättandet. Författaren presenterar här preliminärt ett projekt för översättarintervjuer.

Ett av de längsta kapitlen i boken behandlar översättarutbildning, läromedel och andra didaktiska frågor. Boken avslutas med några specialstudier om sinnesintryck genom språket (bl.a. användningen av färgord i olika uttryck) och om humor i översättning.

Svenskans beskrivning 17. Förhandlingar vid Sjuttonde sammankomsten för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning, utgivna av Erik Andersson och Marketta Sundman. Åbo 1990. 435 s.

Sammankomsterna «för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning» har anordnats med ca ett och ett halvt års mellanrum sedan 1963, och har under årens lopp samlat allt fler deltagare. Detta syns också på konferensrapporterna, av vilka den senaste, från den sjuttonde konferensen i Åbo, är en av de digraste.

Bland de 3 plenarföredrag och 31 sektionsföredrag som publicerats i denna volym kan nämnas följande: Erik Allardt, *Sven-*

skan som minoritetsspråk i Finland i ett jämförande perspektiv, Staffan Hellberg, *Uppmaningarnas syntax och direktiva satsers betydelse*, Per Linell, *Samtalets praktik och talspråkets grammatik*, Eva Bergner & Elizabeth Nylund, *Något om valet mellan s-passiv och kopulapassiv*, Judith Chrystal och Mats Eriksson, *Att bygga hus och dansa tango. Om innehållsobjekt i svenskan*, Ulla-Britt Kotsinas, *Ordbildning i slangspråk*, Pirkko Lilius, *Meningsfragment eller lösa fundament*, Thore Pettersson, *Varför barnet inte kan vara latt*, Elisabet Törnudd-Jalovaara, *Skall och negation*. Självfallet är också många av de andra artiklarna av allmänt språkligt intresse.

Svenskt lagspråk i Finland. Statsrådets svenska språknämnd och Statens tryckericentral (VAPK-förlaget), Helsingfors 1990. 299 s.

Boken är en ny, väsentligt omarbetad och utvidgad utgåva av en handbok med samma namn som kom ut 1986. Den innehåller främst råd och skrivregler för dem som bereder, översätter och granskar lagar och andra författningar på svenska i Finland, men också mycket som kan vara till nytta för alla som arbetar med texter som gäller juridik och förvaltning.

Svenskt lagspråk i Finland innehåller både rent språkliga avsnitt och kapitel som uttryckligen gäller formalia i fråga om författningstexter. En kommenterad finsk-svensk ordlista omfattar 67 sidor, och dessutom finns särskilda listor över bl.a. föråldrade ord, finlandismer, besvärstermer och namn på myndigheter.

Boken inleds med allmänna översikter av bl.a. språkliga hjälpmedel, språkvårds- och terminologiorgan, lagstiftningen i Finland, det svenska lagspråkets utveckling i Finland och Sverige och principerna för översättning av propositions- och författningstext i Finland. Det längsta kapitlet behandlar särskilda språkriktighets- och översättningsfrågor, bl.a. tunga framförställda bestämningar till substantiv, s.k. nakna substantiv, verbalsubstantiv, ordföljd, prepositioner samt översättning av finskans genitiv och finskans konditionalis. Avsnittet om skrivregler följer i huvudsak principerna i motsvarande rikssvenska skrivregler (bl.a. språknämndens, TNC:s och riksdagens), men

tar framför allt fasta på de fall där reglerna i svenskan avviker från reglerna i finskan.

Boken innehåller också specialavsnitt som behandlar författningarnas rubriker och ingresser och gängse uttryck i motiverings- och författningstext. En viktig nyhet jämfört med den föregående upplagan är ett ord- och sakregister som avsevärt underlättar användningen.

Handboken är avsedd att kunna användas både som lärobok och som uppslagsbok.

Den nya upplagan har liksom den tidigare redigerats av Sten Palmgren vid justitieministeriets granskningsbyrå. Texten har i huvudsak författats av Per Erik von Bonsdorff (justitieministeriet), Sten Palmgren och Mikael Reuter (Svenska språkbyrån), dvs. desamma som också stod för huvuddelen av texten i den första upplagan. Sakregistret har utarbetats av Carola Tiainen vid Svenska språkbyrån. Medlemmarna i statsrådets svenska språknämnd har läst igenom texten och kommenterat den. Nämnden har godkänt handboken och bestämt att dess råd och skrivregler skall följas i statsförvaltningen.

Terminfo. Tidskrift utgiven av Centralen för Teknisk Terminologi och Statens tryckericentral. Nr 1–3.

Terminfo innehåller artiklar om praktiska och teoretiska terminfrågor och konkreta råd om termer. Tidskriften är tvåspråkig, även om finskan dominerar klart. Ur innehållet 1990 kan nämnas en artikel på svenska om INSTA-kommittén för terminologifrågor (Anna-Lena Bucher och Kjell Westerberg, nr 1), en kommenterad miniordlista med termer som hänför sig till polymerer och kompositer (Heidi Suonuuti, nr 2), och en artikel (på finska) som jämför det finska och det svenska begreppssystemet inom begreppsområdet bostadshus (Sirpa Ruokangas, nr 3). Av den sistnämnda artikeln framgår det bl.a. att definitionen på ett så centralt begrepp som 'hus' inte är någon självklarhet; ett *radhus* på svenska är ett av flera hus sammanbyggda till en *radhuslänga*, medan *rivitalo* på finska är hela längan och de enskilda husen kallas *rivitaloasunto* (radhusbostad).

Varje nummer innehåller en kort svensk resumé av de olika artiklarna.

ISLAND

Av Baldur Jónsson

Kristján Eiríksson. Máltækni. Iðnskólaútgáfan, Reykjavík 1990. 112 s. [Språkteknik]

Bokens titel är ett ovanligt ord, kanske ett nyord. Direkt översatt betyder det «språkteknik», men boken har för syfte att vara ett slags handbok med vägledning om språkets användning. Den innehåller bl.a. en rad paradigmsamt förteckningar över diverse företeelser av språklig natur, t.ex. över prepositioner ihop med namn på köpstäder och över benämningar på husdjurens färger.

Kristján Eiríksson. Stíltækni. Iðnskólaútgáfan, Reykjavík 1990. 104 s. [Stilteknik]

Denna bok om «stilteknik», som den heter, är på sätt och vis en fortsättning av författarens «Máltækni» (se ovan), men kan dock användas självständigt. Här presenteras en rad språkliga och stilistiska begrepp, som belyses av citat från autentisk litteratur.

Orð og tunga. 2. Red. Jón Hilmar Jónsson. Orðabók Háskólans 1990. 74 s. [Ord och språk]

Detta är andra numret av en tidskrift som utges av Islands universitets lexikografiska institut (Orðabók Háskólans). Den innehåller en rapport från en konferens som Orðabók Háskólans och IBM á Íslandi höll i Reykjavík den 24 januari 1990. Konferensens tema var *Þýðingar á tölvuöld* («Översättningar i datamaskinens ålder»).

NORGE

Av Ståle Løland (SL) og Svein Nestor (SN)

Arctic Languages. An Awakening. Unesco 1990. 458 s.

Denne artikkelsamlingen er et uttrykk for Unescos satsing på nordområdene og den kulturelle betydning disse områdene har. Boka består av tre hoveddeler: Sibir og språkene i nordområdene i Sovjetunionen, de opprinnelige språkene i Nord-Amerika og Grønland, og de samiske språkene på Nordkalotten. Språkprofessor og president for Sametinget Ole Henrik Magga har skrevet artikkelen om samisk språk i Norge. Magga tar utgangspunkt i historien og skisserer bakgrunnen for de samiske dialektenes stilling. Deretter redegjør han for det samiske språkområdet i Norge, som er det største i Norden både når det gjelder utbredelse og varianter. *SL*

Bjørkavåg, Lise Iversen, Anne Hvenekilde, Else Ryen (red.): «Men hva betyr det, lærer?» Norsk som andrespråk – Fagdidaktiske bidrag. Landslaget for norskundervisning/Cappelen 1990. 324 s.

Denne artikkelsamlingen er skrevet for lærere, studenter og andre som er interessert i undervisning i norsk som andrespråk i skole eller voksenopplæring. Boka er ment som et første bidrag til en fagdidaktikk i norsk som andrespråk. Først i boka presenteres hovedtrekk i de gjeldende fagplanene i norsk som andrespråk for grunnskolen, den videregående skolen og voksenopplæringskursene. Resten av boka behandler fagdidaktiske emner knyttet til forskjellige sider ved faget, både i arbeidet med generell språkopplæring og integrering av norsk som andrespråk i andre fag. *SL*

Eigenproduksjon, nr. 36, Nordisk institutt, Universitetet i Bergen 1990. 173 s.

Dei viktigaste artiklane er *Om studiet av diplomer* av Egil Pettersen og *Bruken av dialekt som skriftspråk i to norske distrikt* av Lars S. Vikør. Vikør peiker på det velkjende tilhøvet

at dialektane har ein høgare status i Noreg enn i dei fleste jamførbare land. Men dette gjeld munnleg mål, og Vikør gjer merksam på at dialektbruken i skrift er lite utbreidd. Han grupperer dei fleste skrivne tekstane på dialekt i Noreg i desse sjangrane: a folkeminne og lokalhistorie, b humoristisk litteratur, c viser, d amatørskodespel, e attgjeving av replikkar i tekstar som elles er på bokmål eller nynorsk. *SN*

Eigenproduksjon, nr. 37, Nordisk institutt, Universitetet i Bergen 1990. 173 s.

Meir enn hundre av sidene ber tittelen *Liner i nyare norsk språkhistorie*, og er skrevne av Lars S. Vikør. Av dei emna han har teki for seg, nemner me *Stewarts språktypologi og den norske språkstoda, Statusen til varietetane: Kampen for jamstilling, Samnorskideologi og tilnæringspolitikk: Føresetnader og utvikling*. Boka inneheld mellom anna òg ein artikkel *Rettskrivning og mytar* av Bjarte Birkeland. *SN*

Eigenproduksjon, nr. 39, Nordisk institutt, Universitetet i Bergen 1990. 84 s.

Dette nummeret inneheld verket *Maalbrigdingar (1525 – til notidi)* av Gustav Indrebø, utgjevi ved Oddvar Nes. Maalbrigdingar dukka fyrst opp i 1990, nær femti år etter at forfattaren døydde. Det var opphaveleg meininga at Maalbrigdingar skulle vera ein del av Indrebøs velkjende Norsk Målsoga, som kom ut åtte år etter at forfattaren var avliden, men i mellomtida kom denne delen av verket bort. *SN*

Evensen, Aage og Tone Tveit: TÅG Talemålsvariasjon åt gjøvikensere. En språksosiologisk og språkgeografisk undersøkelse. Norske studiar V, utgjevne av Norsk Målførearkiv, Universitetet i Oslo. Novus forlag 1990. 171 s.

Undersøkinga, som vart gjord i 1981–1982, syner korleis Gjøvik-folk skiftar mellom former i Vardals-dialekten, østnorske folkemål og standard østnorsk. Språkvekslinga vert sett i samband med både språklege og ikkje-språklege tilhøve, og forfatarane legg vekt på korleis geografiske og sosiale sammenhengar verkar inn på talemålet i Gjøvik by. Boka høver

best for studentar og lærarar som er opptekne av talemålsforskning. *SN*

Golden, Anne, Kirsti Mac Donald, Bjørg A. Michalsen og Else Ryen: Hva er vanskelig i grammatikken? Sentrale emner i norsk som andrespråk. Universitetsforlaget 1990. 164 s.

Denne artikkelsamlingen tar for seg sider av norsk språk som ofte byr på vanskeligheter når noen med et annet morsmål skal lære norsk. Den tar opp emner som «Hva er vanskelig for utlendinger i norsk grammatikk?», «Uttrykk for framtid i norsk», «Setninger med *det* som subjekt», «Hvordan og hvorfor brukes passiv?», «Sammensatte ord». Boka vil være særlig nyttig for studenter i norsk som andrespråk ved lærerhøgskolene og universitetene og lærere som tar forskjellige typer etterutdanningskurs innenfor faget. *SL*

Gullichsen, Harald: Form, substans og språklig tegn. Språkteoretiske grunnlagsproblemer i idéhistorisk perspektiv. Oslostudier i språkvitenskap 7. Novus forlag 1990. 190 s.

Forfattere, som har undervist i fransk og samanliknande romansk språkvitenskap ved Universitetet i Oslo, har som mål å greie ut om nokre av hovudtrekka i Ferdinand de Saussures mest sentrale teoriar om språket. Forfattere trekk linene mellom de Saussure og Wilhelm von Humboldt og Louis Hjelmslev, og peiker på tilhøvet mellom språk og tanke slik det har vori drøfta av stoikarane, Augustin, Peirce og Wittgenstein. Eit interessant drag ved boka er det ho presenterer av moderne etymologisk grunna kritikk av det «arbitrære språkteiknet» og andre åtak på den logosentriske språkopfatninga til de Saussure og i vestleg språkfilosofi i det heile. *SN*

Haugen, Einar: Babels forbrødring. Om tospråklighet og språkplanlegging. Universitetsforlaget 1990. 144 s.

Boka er en oversettelse av de fleste og viktigste kapitlene av «Blessings of Babel» fra 1987. Som tittelen forteller, er hovedemnene tospråklighet og språkplanlegging, emner som har opptatt forfatteren i mange år, og som har resultert i en lang rekke anerkjente skrifter. I motsetning til Bibelens fortel-

ling om «Babels forvirring» ser Haugen mangfoldet av verdens språk som en velsignelse som kan knytte menneskene sammen. Han har selv skapt termen språkplanlegging («language planning») og bruker det om samfunnets valg av språklig norm. Her bruker han Norge som modell og sier at landet både har fungert som et fremragende eksempel og som et foregangsland når det gjelder språkplanlegging. Boka tar opp mange emner: fra forfatterens oppvekst i et tospråklig miljø til spesielle forhold i enkelte språk. For nordiske lesere er avsnittene om språkforhold og språkforståelse i Norden særlig interessante. Boka er oversatt av Dåg Gundersen. Han har lyktes i å overføre den populære formen til norsk uten at det har gått ut over det faglige innholdet. *SL*

*Hoel, Torlaug Løkensgard: Skrivepedagogikk på norsk. Pro-
sessorientert skriving i teori og praksis. LNU/Cappelen 1990.
212 s.*

Boka starter med en presentasjon av «Straumdrag i amerikansk prosessorientert skrivepedagogikk». Kapitlet viser at «skrivepedagogikk» er et svært sammensatt begrep, med ulike teoretiske retninger og ulik praksis. I det neste kapitlet – «Ein trekantmodell for skriving» – legger forfatteren fram en teoretisk modell for skriving. Hun legger særlig vekt på skriving som redskap for tankeutvikling, oppdagelser og kunnskapsskaping. Forfatteren retter ellers søkelyset mot skrivetradisjonen i norsk skole, og setter språkbruksanalysen og eksamensordningen i den videregående skolen inn i en skrivepedagogisk sammenheng. I et avsluttende kapittel får vi elevenes reaksjoner på to års prosessorientert skriveopplæring. *SL*

*Jahr, Ernst Håkon (red.): Den store dialektboka. Novus 1990.
222 s.*

Boka gir en systematisk oversikt over de norske dialektene. I et innledende kapittel kommer redaktøren inn på spørsmålet om hvorfor dialektene står så sterkt i Norge, og han gir en oversikt over dialektinndeling og målmerker. Deretter følger femten artikler som tar for seg område for område, også dialektene i de største byene. Etter hver artikkel er det en kommu-

neoversikt som på en grei måte viser hvilke målføretrekk som finnes innenfor den enkelte kommunen. Forfatterne er alle framstående språkforskere som er spesialister på de dialektområdene de behandler. Artikkene er skrevet med tanke på et bredt publikum, men de kan også leses med utbytte av fagfolk som ønsker å få en innføring i norske dialekter. *SL*

Johannesen, Janne Bondi: Automatisk morfologisk analyse og syntese. Tonivåmodellen benyttet på norsk substantivbøying. Oslo-studier i språkvitenskap 8. Novus forlag 1990. 139 s.

Målet med dette arbeidet har vori å prøve ut ein implementasjon av tonivåmodellen på norsk substantivbøying og å drøfte korleis tonivåmodellen høver for norsk, og kva for teoretiske føresetnader han byggjer på. Tonivåmodellen, som er ein modell laga spesielt for automatisk morfologisk analyse/syntese, er omtala i kapittel 4, som også inneheld ei utgreiing av dei ulike prinsippa attom program for automatisk morfologisk analyse, mellom dei tonivåmodellen. *SN*

Kontaktblad for NORSK som andrespråk/fremmedspråk i Norge. Spesialnummer med foredrag fra Norsk språkråds årsmøte 1990. Tema: Språkundervisning for språklige minoriteter. Nr 2 1990. 54 s.

I innlegga kom det fram at det er ein nær samanheng mellom den generelle språkutviklinga åt barnet og den opplæringa som barnet får i norsk som andrespråk og i morsmålet. Dei viktigaste artiklane er: *Språkopplæring for språklige minoriteter* av Anne Hvenekilde, *Undervisning av språklige minoriteter: Mål, Lærerutdanning, forskning og læremidler* av Lars Anders Kulbrandstad og *Forholdet skriftspråk – talespråk i undervisning av fremmedspråklige* av Olaf Husby. Problema for samiske born er emnet for artikkelen *Norsk som fremmedspråk* av Per Jernsletten. *SN*

Lehmann, Eigil: Reise det som velt er. Um norrøn målbygnad og målbunad. Norsk Bokreidingslag, Bergen 1990. 82 s.

Undertittelen er ikkje heilt dekkjande i denne boka, som er ei samling av artiklar. (Mange av dei har vori gjevne ut i aviser og

tidsskrift tidlegare.) Det er ikkje lett å sjå kva artiklar som til dømes *Grunntankar om målet, Nynorsken som kyrkjemål, Um juttale i nynorsk, Um færøysk rettskriving* har med norrøn målbygnaad og målbuad å gjere. I alt inneheld boka 11 stutte artiklar om ulike emne. Det er berre to av dei som handlar om norrønt, og det er *Norrønt mål på Hjaltland (Shetlands-norn)* og *Litt om styreord i Hjaltlands-norn*. I boka står det òg ein artikkel med tittelen *Dei leksikografiske verki åt Eigil Lehmann*, skriven av Jarle Bondevik. *SN*

Lie, Svein: Kontrastiv gramatikk – Med norsk i sentrum. Novus forlag 1990. 113 s.

Dette er ei nyttig bok for dei mange som har med språk å gjere i arbeidet sitt. Det er norsk språk som står i sentrum, men bakgrunnen for boka er det kontrastive. Dei som underviser utlendingar i norsk, treng verkeleg ei bok som dette. Ho kan hjelpe dei til å unngå mistydingar i arbeidet sitt, men det er mest like viktig at ho hjelper dei til å skjønne sitt eige mål betre. Dei fleste av dei viktigaste innvandrarspråka er omhandla, og det er viktig at bok tek for seg både fonologi, morfologi og syntaks. *SN*

Lomheim, Sylfest: Omsetjingsteori. Ei elementær innføring. Universitetsforlaget 1989. 180 s.

Dette er en lærebok i oversettelsesteori som bygger på undervisningen ved det treårige kurset i fagspråkoversettelse ved Agder distriktshøgskole i Kristiansand. Etter en gjennomgåelse av den teoretiske bakgrunnen for oversettelsesteorien gir forfatteren en oversikt over viktige begreper og problemstillinger. Han diskuterer spørsmål omkring oversettelsesprosessen og vurderer hva slags krav en bør stille til en oversatt tekst. Boka har dessuten med et kapittel om den spesielle formen for oversettelse som det er å tekste film eller video, og et kapittel om hvordan datateknologien kan bli et redskap for oversettelsesarbeidet. *SL*

Norberg, Perly Folstad: 70 språk i Norge. Språk, morsmålsundervisning og morsmåls lærere for språklige minoriteter. Friundervisningens forlag 1990.

Boka bygger på en undersøkelse som viser at det blir talt ca. 70 forskjellige språk i Norge. I norsk grunnskole ble det i 1989 gitt morsmålsundervisning i 52 forskjellige språk, utenom norsk og samisk. «70 språk i Norge» viser omfanget av morsmålsundervisningen, hvor de forskjellige språkene undervises. Boka har også med en enkel språklære og skriftprøver på en lang rekke språk. *SL*

Norsk lingvistisk tidsskrift. 1 og 2 1990. Redaktør: Ernst Håkon Jahr. Novus forlag 1990. 210 s.

De to heftene inneholder blant annet disse artiklene: *John Ole Askedal*: De moderne germanske språk – Hovedtrekk av en lingvistisk – typologisk og språkgeografisk inndeling, *Arnbjørg Hageberg*: Kvinner og menn og ordbøker, *Lars S. Vikør*: Jamstillingsvedtaket i 1885. Ein replikk, *Svein Lie*: Helsetninger og hovedsetninger, *Wenche Vagle*: Talen og skriften, de vandre tilhobe. . . Noen synspunkter og linjer i seinere lingvistisk tale/skrift-forskning, *Inger Moen*: Forholdet mellom skrift og tale belyst ved eksempler fra afasiforskningen. Begge heftene inneholder anmeldelser av viktige bøker innenfor språkforskningen. *SL*

Norskrikt. Arbeidsskrift for nordisk språk og litteratur. Universitetet i Oslo. Nr. 62 1990.

Heftet inneholder disse artiklene: *Frøydís Hertzberg* og *Kjell Ivar Vannebo*: Dialog som tekst, *Jan Svenning*: Betydning og mening i skriftlig og muntlig språk, *Erik Papazian*: Fonem-morfem-setningen? «Språkets kreativitet» – en statisk forklaring, *Helene Uri*: Afatisk språk og barnespråk – likheter og forskjeller, *Frode Helland*: Nokre merknader omkring ironi som språkleg fenomen. *SL*

Språklig samling: 30. og 31. årgang. Nr. 1–4. Tidsskrift utgitt av Landslaget for språklig samling.

De tre heftene inneholder blant annet disse artiklene: *Rolf Theil Endresen*: Til forsvar for det norske språket? (om engelsk-amerikansk språkpåvirkning), *Ruth Vatvedt Fjeld*: Om samformer og stil i offentlig administrasjonsspråk, *Ivar Utne*:

Nynorsk ordtelling, *Rolf Theil Endresen*: Forslag til samnorsk-normal, *Geirr Wiggen*: Til forsvar for norsk kulturbevissthet og identitet, *Arne Torp*: Bør me skrive radikal nynorsk? *Helge Gundersen*: Vi bør skrive samnorsknaert! *Erik Papazian*: Hvorsen har Dem det? Om Rolf Theil Endresens nye samnorsknormal, *Rolf Theil Endresen*: Målreising: På norskdomsgrunn eller på dialektgrunn? *SL*

Venås, Kjell (red): *Den fyrste morgonblånen. Tekster på norsk frå dansketida*. Novus forlag 1990. 635 s.

I dette verket har Venås samla tekster frå dansketida, tekster som har vori publiserte i tidsskrift som det er vanskeleg å få tak i. Somme av tekstane har ikkje vori prenta før, eller har til og med ikkje vori kjende før. Tekstene er av den typen som kallast bygdemålsdiktning, jamvel om somme tekster frå byer er tekne med. Den eldste teksten med nynorsk talemål som normkjelde går attende til 1500-talet. Meir enn tohundre sider i boka er kunnige merknader frå Venås. *SN*

Venås, Kjell: *Mål og med. Noregs Mållag i 1980-åra*. Noregs Mållag 1991. 189 s.

Boka har to hovudtema som heng mykje saman, det eine er det indre livet i Noregs Mållag, og det andre er målstriden i åttiåra. Eit av dei første kapitla heiter «Målsaka står på fjell». Her står det mellom anna: «Det blir gjerne ordskifte om prinsipp-programmet, og det kan koma opp tankar om å bridge på eit eller anna i det frå år til år. Sjølvve ideen i det skulle ein likevel tru alltid må liggje fast, for den er så einfeld som dette: Det berande prinsippet for laget er å arbeide for å fremja nynorsk i samfunnet.»

I den tidbolken Venås skriv om, vart det ikkje gjort brigde i prinsipp-programmet, men det har vore mykje ordskifte i laget om det skulle arbeida berre for det nynorske skriftmålet, eller om ein skulle leggja meir vekt på dialektane, som er talemålsgrunnlaget for nynorsken. Mykje av boka er vigd dei faste oppgåvene til Mållaget, og slikt må sjølvstøtt vera med i denne saga. Men det som Venås skriv om arbeidet med den nynorske målforma og grunnlagsdebatten og om arbeidet med gamle og

nye oppgåver, er nok meir interessant for lesarar som står utafor Mållaget. *SN*

Venås, Kjell: Norsk grammatikk. Nynorsk. Universitetsforlaget 1990. 187 s.

Denne boka er først og fremst mynta på grunnfagsstudentar i norsk ved universiteta og distriktshøgskulane og studentar på dei pedagogiske høgskulane. Forfattere har likevel ønskt å skriva ein grammatikk som skulle vera såpass folkeleg og forståeleg at han kan vera til å bruke for andre som interesserer seg for nynorsken. Særleg viktig er det at syntaksen har fått etter måten mykje plass i denne framstillinga. *SN*

Vinje, Finn-Erik: Fra A til Å. Språkråd uten omsvøp. Norsk rikskringkasting 1990. 77 s.

Dette heftet er utarbeidet først og fremst med tanke på medarbeiderne i Norsk rikskringkasting (de har alle fått hvert sitt eksemplar gratis). I et innledende kapittel kommer forfatteren inn på hvilke språklige krav som bør stilles til «mikrofontalene». Han sier blant annet at de som skal gi sakorientert informasjon i etermediene, bør holde seg til det allmenkjente ordforrådet og unngå gruppespråk og lokalmerkede ord og uttrykk. De bør også velge ordbøyninger som samsvarer med skriftspråksreglene, og holde seg til anerkjente korrekthetsnormer for uttale og setnings- og leddbygning. Hoveddelen av heftet er en alfabetisk liste over språklige problemer som volder bry hos senderen, og/eller som skaper forvirring/irritasjon hos mottakeren. Her bygger forfatteren på sin erfaring som språkkonsulent i NRK. Heftet inneholder også Regler om språkbruken i Norsk rikskringkasting, og kommentarer til reglene. *SL*

SVERIGE

Av Birgitta Lindgren (BL), Lena Moberg (LM) och Jan Svanlund (JS)

Enström, Ingegerd: Feltyper i invandrargymnasisters användning av partikelverb, prefixverb och reflexiva verb. Nordrapp 4. Rapporter från institutionen för nordiska språk vid Göteborgs universitet. 1990. 113 s.

Författaren har undersökt hur språkligt avancerade invandrarelever klarar av att skilja mellan verbformer som exempelvis *stå* och *stå ut*, *döma* och *fördöma*, *glädja* och *glädja sig*.
BL

Främmande ord i vardagssvenskan. Red. av Karl-Hampus Dahlstedt & C.B. Hagervall. Esselte Ordbok 1990. 177 s.

Denna ordlista kan ses som en efterträdare till «Våra vanligaste främmande ord», som författaren länge stått som redaktör för men som nu upphört att komma ut. Över 10 000 ord av främmande ursprung tas upp med förklaringar och kortfattade uttalsuppgifter. BL

Henrikson, Alf: Vårt antika modersmål. Med teckningar av Björn Berg. Atlantis. 1989. 463 s.

Författaren belyser i korta essäer ett stort antal av de många latinska och grekiska ord som införlivats i svenskan. Boken inleds med «syntetiska texter», dvs. texter konstruerade så att de nästan enbart består av ord av latinskt-grekiskt ursprung.
BL

Himanen, Ritva: Kvinnliga ombudsmän och manliga sjuksköterskor. Titlar och yrkesbeteckningar i svensk dagspress. Ord och stil, Språkvårdssamfundets skrifter 21. Hallgren & Fallgren 1990. 136 s.

Att hitta yrkesbeteckningar som inte är könsutpekande är lika problematiskt i svenska som i många andra språk. Ofta är ju könet inte intressant när man talar om en hel yrkes-

grupp. Utvecklingen går i riktning mot att tidigare enbart manliga beteckningar alltmer används könsneutralt: ord som *lärare* kan numera syfta på både män och kvinnor. Men inte heller denna lösning är oproblematisk; sammansättningar med *-man* låter sig inte könsneutraliseras lika enkelt som ord på *-are*.

Detta avspeglar sig i Ritva Himanens bok. Hon har försökt kartlägga hur språkbruket i dessa avseenden har utvecklats sedan 1965. Undersökningen har två delar. I den första studeras variationen mellan maskulina och feminina former i svenskt tidningsspråk. Den andra delen utgörs av en enkätundersökning där informanterna fått uttala sig om sitt eget språkbruk.

Det som intresserar Himanen mest är vilka ord och ordformer som används om kvinnor. Däremot ger undersökningen ingen bra bild av vilka ord som används när könet är omarkerat eller saknar betydelse. *JS*

Hultman, Tor G: Barnet – han eller det? Om genuskongruens vid ordet barn i gymnasieters språkbruk. Nordlund 16. Småskrifter från institutionen för nordiska språk i Lund 1990. 73 sidor + bilagor.

Här redovisas en undersökning om kongruens vid ordet *barn* i ett antal gymnasiest uppsatser. De många fallen av grammatisk inkongruens visar enligt författaren att vi inte längre naturligt kan säga *det* om *barn*. Öväntat förekommer också pronomenet *den* med syftning på neutrumordet *barn*. Det leder in på en diskussion om detta pronomen håller på att bli ett könsneutralt pronomen för levande varelser. *BL*

Lind, Ulla: Om invandrarelevens uppsatsskrivning på mellanstadiet. Nordrapport 1. Rapporter från institutionen för nordiska språk vid Göteborgs universitet. 1989. 143 sidor + bilagor.

Författaren har jämfört uppsatser skrivna av invandrarbarn och av svenska barn med avseende på två variabler: uppsatslängd och meningskomplexitet med hänseende på val av konjunktioner. *BL*

Lindstedt, Inger: Sportspråkets personnamnsbruk. Nordrapp 2. Rapporter från institutionen för nordiska språk vid Göteborgs universitet. 1989. 109 s.

I uppsatsen belyses de affektiva namnens funktion inom sportspråket och hur detta stildrag förändrats både i förekomst och typ under den undersökta perioden 1920–1978. *BL*

Malmgren, Sven-Göran: Adjektiviska funktioner i svenskan. Nordistica Gothoburgensia 13. Acta Universitatis Gothoburgensis 1990. Ak. avh. 231 s.

Sven-Göran Malmgren disputerade redan 1984 på denna avhandling, som emellertid först nu föreligger i tryckt version. Ett material bestående av ca 1 000 av de vanligaste svenska adjektiven och ca 500 adjektiverade perfekt och presens particip har här studerats systematiskt ur både semantiska och syntaktiska aspekter.

I bokens ena huvudkapitel diskuteras adjektivering av particip. I syfte att precisera vad man egentligen menar med detta begrepp gör författaren en jämförelse mellan verb och adjektiv från semantisk synpunkt. Med utgångspunkt i denna jämförelse undersöker han sedan vad som ligger bakom förhållandet att många particip av typen *förtjusande*, *begåvad* snarare fungerar som adjektiv än som böjningsformer inom verbparadigm.

I avhandlingens andra huvuddel undersöks de «rena» adjektiven från semantisk-syntaktiska utgångspunkter. De olika semantiska relationer som kan förekomma mellan adjektiv och motsvarande substantiviska huvudord kartläggs, och ett system av attributiva relationer mellan adjektiv och substantiv upprättas. Speciellt intressant är här den tredje gruppen i systemet, representerad av frastypen *en svår uppgift*, där författaren får anledning att närmare diskutera inkongruenta konstruktioner av typen *matematik är svårt*. Han presenterar också en textlingvistisk förklaring till denna konstruktionstyp. *LM*

Målände uttryck. En liten bok med svenska idiom. Esselte Ordbok 1990. 156 s.

I denna lilla ordbok utarbetad vid Språkdata tas ca 3 500 svenska idiom upp med förklaringar. Till grund för den ligger «Svensk ordbok» från samma institution. *BL*

Natur och Kulturs skrivregler. Red. av Göran Wadner. Natur och Kultur 1990. 60 s.

Här ges kortfattat råd och regler om interpunktion och andra frågor som brukar tas upp i skrivregelsamlingar, t.ex. stor och liten begynnelsebokstav, avstavning. Det finns också några avsnitt som behandlar redigering av manuskript och typografiska frågor. *BL*

Norén, Kerstin: Svenska partikelverbs semantik. Institutionen för nordiska språk vid Göteborgs universitet. Ak. avh. 1990. 210 s.

Verb som *lägga tilltillägga* brukar kallas partikelverb, oavsett om partikeln står fristående eller är direkt sammansatt med verbet. Partikelverben har tidigare i första hand studerats syntaktiskt. Kerstin Noréns avhandling ger därför ett värdefullt bidrag till kunskapen om deras semantiska egenskaper.

Undersökningen gäller partikelverb med partiklarna *i, på, till, (i)från* och *av*, dvs. partiklar som är homonyma med prepositioner. Noréns semantiska analys är delvis lokalistisk, dvs. rumsliga relationer tolkas som grundläggande även för abstrakta och metaforiska verb. Författaren använder en sorts komponentanalys där komponenterna rör just lokalitet och gränsrelation, dvs. om verbet inrymmer föreställningar om uppnåendet av en gräns eller ej. Bland annat undersöks i vilken utsträckning partikelverbens betydelse är regelbunden eller lexikaliserad. *JS*

Pågående forskning i nordiska språk i Uppsala. Rapport 1. Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 1990 (ej sidnumrerad).

Rapporten är en katalog över pågående forskning i nordiska språk i Uppsala. Det är en utmärkt idé som kunde tas upp av andra universitet. Det är dock opraktiskt att den är ordnad efter forskarens efternamn och inte efter ämne. *BL*

SLÅ 90 – Ungdomskultur. Svenskläraryrskriftens årsskrift 1990. 224 s.

Av de 21 inläggen i denna årsskrift handlar endast 2 om språket: *Ulla-Britta Kotsinas: Ungdomsspråk liksom och Ingerd Monthan: Att ta ansvar för sitt språk. Om att skriva barn- och ungdomsdramatik. BL*

Svenska i skolan 1–4 1990. En fortbildningstidskrift om språk, litteratur och kultur i skolan. Utg. av Utbildningsförlaget.

Tema för nr 1 är «Läromedel i svenska», för nr 2 «Visioner och verklighet» och för dubbelnumret 3–4 «Utvärdering av skola och undervisning». *BL*

Svenskläraren 1–5 1990. Medlemsblad för Svenskläraryr- eningen.

Tidskriften har inte temanummer utan varje nummer inne- håller artiklar med skilda innehåll. I nr 2 anmäls «Nordisk antologi. 80–90», i nr 3 ges praktiska råd för grannspråksun- dervisningen och i nr 5 presenteras *Nordmål* (handlingspro- gram för nordiskt samarbete) och «svenska 2», dvs. svenska som andraspråk i skolan. *BL*

af Trampe, Peter: Språkbrukaren och orden. Studentlitteratur 1990. 126 s.

Detta är en lärobok i semantik, i första hand ordsemantik, avsedd för nybörjarkurser i lingvistik. Här behandlas grundläg- gande semantisk terminologi och olika teorier om hur betydelse bäst representeras; bl.a. diskuteras verbala definitioner, nät- verk, komponentanalys, prototyper och processmodeller. En hel del talaktsteori ryms också i boken, som mestadels på ett enkelt och lättfattligt sätt presenterar teorier om det mest svår- hanterliga inom språkvetenskapen: hur betydelse egentligen förmedlas. *JS*

Wohlrath, Maria: Pratboken. Svenska Arbetsgivareföreningen 1989. 59 s.

Författaren ger här i en lättsam och informell form tips om vad man skall tänka på när man skall presentera något munt- ligt. *BL*

Nye ordbøger og ordlister

DANMARK

Andersen, Hanne Brink og Hansen, Johan Windfeld: Spansk-dansk ordbog. Munksgaard, København 1988. 870 s.

Axelsen, Jens: Dansk-engelsk Ordbog Undervisning. Sproglig konsulent W. Glyn Jones. 1. udgave. Gyldendal, København 1990.

Balahang, Hani: Dansk-persisk medicinsk ordliste. Forskellighed, Århus 1989. 44 s.

Balahang, Noori: Dansk-arabisk medicinsk ordliste. Forskellighed, Århus 1989. 44 s.

Bick, Eckhard: Esperanto-dansk ordbog. Rugbjergvej 98, 8260 Viby J. 1990. 342 s.

Bjerre, Bent: Lægelatin og doktordansk. Det ny Lademann, København 1990. 103 s. (Lægelige latinske betegnelser og udtryk: s. 23–101).

Boman, Mogens: Forkortelser og ord i Det indre Marked. DS/INF 58. Dansk Standardiseringsråd, København 1990. 317 s.

Breinstrup, Thomas: Interlingua-Dansk Ordbog; med sproglig assistance fra Bent Andersen og H.P. Frodelund. Dansk Interlingua Union, Odense 1989. 236 s.

Brink, Lars, Jørn Lund, Steffen Heger og J. Normann Jørgensen: Den Store Danske Udtaleordbog. Munksgaard, København 1991. 1659 s.

Chanakaew, Ubol: Lille dansk-thai ordbog. Forskellighed, Århus 1990. 519 s.

Dansk-fransk teknisk ordbog. Udarbejdet i samarbejde med Fonden for Fagsproglig Leksikografi, Handelshøjskolen i København. Clausen bøger. Aschehoug Dansk Forlag A/S, København 1989. 416 s.

Dansk vietnamesisk kinesisk ordbog. Forskellighed. Århus 1990. 367 s.

Füchsel, Kim mfl.: Håndbog i finansielle instrumenter; funktion, regnskabsmæssig behandling og skattemæssige aspekter. FSRs Forlag, København 1990. 242 s. (Ordliste: s. 226–235).

Hansen, Lars og Gün, Mine: Dansk-tyrkisk ordbog, Danimarkaca-Türkçe sozluk; under medvirken af Murat Alpar. 2. reviderede udgave. Special-Pædagogisk Forlag, Herning 1989. 328 s.

Hansen, Peter Molbæk: Udtaleordbog. Gyldendal, København 1990. 761 s.

Hauschildt, Gurli: Handelsfaglig ordbog, Dansk-Tysk. 2. udgave, 3. oplag. Forlaget åløkke, Horsens 1989. 148 s.

Heise, Poul B.: Miljøordbog. 2. reviderede udgave. Amtsrådsforeningen, København 1990. 149 s.

Home Leksikon: Udgivet af home a/s, Åbyhøj 1990. 98 s. (Ordliste: s. 19–71).

Hvem Hvad Hvor 1990. Politikens Forlag, København 1989. 415 s. (Nye ord: s. 333–335).

Internationale finansielle udtryk og forkortelser. 2. udgave. Den Danske Bank, København 1990. 132 s.

JN Køberguide. Når du køber bolig. JN GRUPPEN i Danmark, Århus 1990. 64 s. (Ordlister: s. 57–64).

Kommunaløkonomisk leksikon. Den kommunale Højskole i Danmark og Kommunernes Landsforening. Forlaget Kommuneinformation, København 1989. 43 s. (Ordforklaring: s. 30–43).

Langkilde, Charlotte mfl.: Teknisk ordbog engelsk dansk. L&H Ordbøger, Herlev 1990. 2. bind. 1753 s.

Langkilde, Charlotte mfl.: Teknisk ordbog dansk engelsk. L&H Ordbøger, Herlev 1990. 2. bind. 1645 s.

Leksikon: Bind 12: Videnskabens verden [naturvidenskab]. Redaktion: Dr. Bernard Dixon. Oversat og bearbejdet af Benedicte Albrechtsen mfl. Politikens Forlag, København 1990. 256 s.

Løgstrup, Th.: Ordbog til Det gamle Testamente efter den autoriserede oversættelse af 1931 udarbejdet af Th. Løgstrup og Chr. Ottesen. 2. udgave. Haase, København 1987. 720 s.

Møllmann, Anne: Dansk-fransk marketingordbog. Dansk, fransk og engelsk indeks. 475 s.

Neergaard, Eigil de og Kovács, Georg: Plantepatologisk terminologi. DSR Forlag, København 1990. 38 s.

Olsen, S.E.: Stavenøglen. Munksgaard, København 1989. 192 s.

Pedersen, Jørgen Bruun: Gerontologisk Håndbog; aldring, alderdom, ældrebefolkning. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København 1990. 164 s.

Politikens Nudansk Ordbog. 14. udgave. 2 bind. Politikens Forlag, København 1990. 1160 s.

Samuels, Andrew mfl.: Analytisk Psykologisk Leksikon. En kritisk indføring i jungiansk analyse. På dansk ved Anne Paludan. Gyldendal, København 1990. 213 s.

Sørensen, Preben: Arbejdsmarkedsordbog. AOF's Forlag, København 1989 (dansk, tysk, engelsk, fransk, norsk, svensk, finsk, islandsk). 170 s.

Thastum, Erik: Håndbog i religion – Fra tradition til rodløshed. Forlaget systime a/s, Herning 1990. 174 s. (Begreber og ordforklaring: s. 116–170).

Ung økonomi fra A til Å. Den Danske Bank, København [1989]. 44 s.

Vinterberg, Hermann og Bodelsen, C.A.: Dansk-engelsk Ordbog. 3. udgave ved Viggo Hjørnager Pedersen. 1473 s. Gyldendal, København 1990.

Vogel-Jørgensen, T. og Zerlang, Poul: Bevingede Ord. 6. reviderede udgave. Gads Forlag, København 1990. 737 s.

FINLAND

Aaltonen, Anja: Korkeakoulusanastoa suomeksi ja englanniksi. Univeristy terminology in Finnish and English. Helsinki: Yliopistopaino – Helsinki University Press, 1989. 232 s.

Ammatillisen koulutuksen keskeisiä termejä. Centrala termer inom yrkesutbildningen. Finsk-svensk. Ammattikasvatushallitus – Yrkesutbildningsstyrelsen. Helsinki: Valtion painatuskeskus – Statens tryckericentral, 1990. 40 s.

Collin, Anders – Streng, Tauno: Uusi ruotsi – suomi sanakirja (svensk-finsk ordbok). Helsinki: Otava, 1989. 780 s.

Hitsaussanasto: vastushitsaus. Svetsningsterminologi: mot-

stånddssvetsning. Finsk-svensk-engelsk-tysk. SFS 3055. 3 uppl. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund, 1990. 81 s.

Ikonen, Terho: Vierassanat: kielenkäyttäjän opas (ordbok över främmande ord i finskan). Helsinki: Kirjayhtymä, 1990. 216 s.

Korhonen, Ritva: Alastarolla Ylistarossa: Suomen asutusnimet ja niiden taivutus (finska ortnamn med böjningsformer). Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 58. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1990. 555 s.

Koukkunen, Kalevi: Atomi ja missi: vierassanojen etymologinen sanakirja (etymologisk ordbok över främmande ord i finskan). Porvoo: WSOY, 1990. 714 s.

Leino, Antti – Leino, Pirkko: Synonyymisanasto (finsk synonymordlista). Helsinki: Otava, 1990. 174 s.

Pankki- ja rahoitussanasto (bank- och finansordlista). Finsk-svensk-engelsk, finska definitioner. Helsinki: Taloustieto Oy, 1990. 158 s.

Rahtikontit: terminologia. Fraktcontainers: terminologi. Engelsk-finsk. SFS-ISO 830. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund, 1990. 24 s.

Sammallahti, Pekka: Sámi-suoma sátnegirji. Saamelais-suomalainen sanakirja (samisk-finsk ordbok). Ohcejohka: Jorga-leaddji, 1989. 527 s.

Suomen kielen perussanakirja I: A–K (finska basordboken, första delen). Julk. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. KKTk:n julkaisuja nro 55. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1990. XXI+646 s.

Sähköteknillinen sanasto: avaruusradiotietoliikenne. Elektro-

teknisk ordlista: rymdradiokommunikation. Tysk-engelsk-finsk-fransk-rysk-svensk. SFS 5618. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund, 1990. 31 s.

Sähköteknillinen sanasto: siirtojohdot ja aaltojohdot. Elektroteknisk ordlista: transmissionsledningarna och vågledare. Tysk-engelsk-finsk-fransk-rysk-svensk. SFS 5619. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund, 1990. 130 s.

Sähköteknillinen sanasto: sähkömagnetismi. Elektroteknisk ordlista: elektromagnetism. Tysk-engelsk-spansk-finsk-fransk-italiensk-holländsk-polsk-rysk-svensk. SFS 5558. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund, 1989. 45 s.

Säteilysuojelusanasto: ionisoimaton säteily. Strålskyddsordlista: icke-joniserande strålning. Engelsk-finsk-svensk. SFS 5600. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund, 1990. 29 s.

Talvitie, Jyrki, K. ym.: Saksalais-suomalainen tekniikan ja kaupan sanakirja (tysk-finsk ordbok över teknik och handel). 4 rev. uppl. Espoo: Tietoteos, 1990. 767 s.

Tietotekniikan sanasto (finsk ordlista för datateknik). Helsinki: Tietosanoma, 1990. 566 s.

Toimiston asiakirjat: termit ja standardit. Kontorsdokument: termer och standarder. Endast finska. SFS-käsikirja 76. 2 uppl. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto – Finlands Standardiseringsförbund, 1990. 374 s.

Ulkomaankaupan erikoistermit (terminologi för utrikeshandel). Finsk-svensk-engelsk-tysk-fransk-spansk-rysk. 4 rev. uppl. Fintra-julkaisu nro 10. Helsinki: Kansainvälisen kaupan koulutuskeskus Fintra, 1990. 557 s.

NORGE

Berulfsen, Bjarne: Fremmedordbok, ved Bjarne Berulfsen og Dag Gundersen. 15. utgave, 2. opplag. Kunnskapsforlaget 1990. 379 s.

Bijan, Mohsen: Norsk-persisk ordbok: inneholder 18 000 ord & tillegg, ny, revidert utgave. Mohsen Bijan 1990. 347, 54 s.

Eide, Tormod: Retorisk leksikon. Universitetsforlaget 1990. 130 s.

Gundersen, Dag: Leksikografisk termliste. Dag Gundersen 1990. 20 s.

Gundersen, Dag: Norske synonymer, ved Dag Gundersen. 2. utgave, 4. opplag. Kunnskapsforlaget 1989. 273 s.

Heggstad, Kolbjørn, Finn Hødnebo og Erik Simensen: Norrøn ordbok, 4. utgave, Det Norske Samlaget 1990. 518 s.

Hanheide, Bjørn: Merkantil oppslagsbok: ord og uttrykk fra økonomi, regnskap, markedsføring og juridisk terminologi. Atheneum 1990. 168 s.

Hauge, Kolbjørn: Stor norsk rimordbok. Det Norske Samlaget 1990. 605 s.

Hellevik, Alf: Nynorsk ordliste. 6. utgave med ordforklaringar, synonym og fotnotar. Det Norske Samlaget 1990. 144 s.

Hellevik, Alf: Nynorsk ordliste. 6. utgave, større utgave med ordforklaringar, synonym og fotnotar, tilleggsliste bokmål-nynorsk og liste over forkortingar. 3. opplag. Det Norske Samlaget 1989. 254 s.

Hofstad, Knut: Ordbok for tekstbehandling, utgitt i samarbeid med Rådet for teknisk terminologi (RTT). Universitetsforlaget 1990. 68 s.

Johanssen, Jan, Marius Nygaard og Emil Schreiner: Latinsk ordbok. 3. reviderte utgave, 2. opplag ved Henning Mørland. Cappelen 1990. 701 s.

Johnstad, Gunnar: Ord i Bibelen, utarbeidet av Gunnar Johnstad. 2. utgave. Det Norske Bibelselskap 1990. 918 s.

Norsk medisinsk ordbok, redigert av Arnt Jakobsen, 11. utgave. Sem og Stenersen 1988. 311 s.

Norsk ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet. Band III, hefte 2 (forloge – framme). Det Norske Samlaget 1990. 160 s.

Nøkleby, Kjell: Medisinske ord og uttrykk. 2. opplag. Universitetsforlaget 1990. 223 s.

Oljeordliste. Rådet for teknisk terminologi, Norsk språkråd. Rådet for teknisk terminologi 1990. 63 s.

Paulsen, Gerd: Tysk-norsk blå ordbok. 1. utgave. Kunnskapsforlaget 1990. 457 s.

Prestesæter, Jan E.: Tysk-norsk teknisk ordbok. Formatic 1990. 368 s.

Reichborn-Kjennerud, Finn: Norsk-fransk blå ordbok. 3. utg. Kunnskapsforlaget 1990. 533 s.

Ruud, Yngvar: Engelsk-norsk flyteknisk ordbok for flymekanikere. Scandinavian Airlines System: Rådet for teknisk terminologi 1990. 148 s.

Sandnes, Jørn, Ola Stemshaug (red): Norsk stadnamleksikon, 3. utgåva. Det Norske Samlaget 1990. 375 s.

Schanke, Egil: Tyske ord og vendinger. Kunnskapsforlaget 1990. 182 s.

Svenkerud, Herbert: Cappelens engelsk-norsk og norsk-engelsk ordbok. Ny, revidert utgave. Cappelen 1990. 612 s.

SVERIGE

Dictionary of computing information technology. Engelsk-svensk-engelsk. Esselte Ordbok 1989. 342 s. + bilagor.

Engelsk-svensk/svensk-engelsk medicinsk ordbok. Red. av E.R. Nye. Tekniska ord 1990. 173 s.

English business dictionary. Engelsk-svensk-engelsk. Esselte Ordbok 1989. 407 s. + bilagor.

English law dictionary. Engelsk-svensk-engelsk. Esselte Ordbok 1989. 340 s. + bilagor.

Främmande ord i vardagssvenskan. Red. av Karl-Hampus Dahlstedt & C.B. Hagervall. Esselte Ordbok 1990. 177 s. (Se det svenska litteraturavsnittet.)

Förvaltningslexikon. Svenskt-engelskt. Red. av Ulla Lundström. Tre böcker 1990. 126 s.

Henrikson, Alf: Vårt antika modersmål. Med teckningar av Björn Berg. Atlantis. 1989. 463 s. (Se det svenska litteraturavsnittet).

Kärnenergiordlista. TNC 90. Sveriges mekanstandardisering och Tekniska nomenklaturcentralen 1990. 239 s.

Målande uttryck. En liten bok med svenska idiom. Esselte Ordbok 1990. 156 s. (Se det svenska litteraturavsnittet).

Ordbok för golfare. Red. av Jonny Ambrius. Ambrius & Buckhorn 1990. 87 s.

Ordlista för språkvetare. Svensk-engelsk och engelsk-svensk.
Red. av Göran Kjellmer. Studentlitteratur 1990. 195 s.

Svensk-engelsk byggordbok. TNC 91. Tekniska nomenklaturcentralen 1990. 172 s.

Svensk-lettisk ordbok. Red. av Mirdza Krastina. Memento 1990. 451 s.

Utrikes namnbok. Svenska myndigheter, organisationer och tjänstetitlar på fem språk. 3 rev. uppl. Allmänna förlaget 1990. 88 s.

Om forfatterne

Baldur Jónsson, f. 1930. Professor vid Háskóli Íslands. Föreståndare för Íslensk málstöð sedan 1985.

Else Bojsen, f. 1942. Cand.mag., seniorforsker. Ansat i Dansk Sprognævn siden 1979.

Paula Ehrnebo, f. 1944. Fil. kand. Föreståndare för Sverigefinska språknämnden sedan 1988.

Henrik Galberg Jacobsen, f. 1944. Mag.art., seniorforsker. Ansat i Dansk Sprognævn siden 1972.

Kristján Árnason, f. 1946. Professor vid Háskóli Íslands. Medlem av Íslensk málnefnd sedan 1980, ordförande sedan 1989.

Birgitta Lindgren, f. 1945. Fil.kand. Forskningsassistent vid Svenska språknämnden sedan 1974.

Jørn Lund, f. 1946. Professor ved Danmarks Lærerhøjskole. Medlem af Dansk Sprognævn siden 1980.

Ståle Løland, f. 1945. Cand.philol. Daglig leder av Nordisk språksekretariat siden 1978.

Lena Moberg, f. 1936. Fil.dr. Forskningsassistent vid Svenska språknämnden sedan 1981.

Svein Nestor, f. 1944. Cand.philol. Førstekonsulent i Norsk språkråd siden 1990, konsulent siden 1978.

Mikael Reuter, f. 1943. Fil.lic., specialforskare. Anställd vid Svenska språkbyrån (i Finland) sedan 1976.

Jan Svanlund, f. 1954. Forskningsassistent vid Svenska språknämnden sedan 1990.

Ulla Börestam Uhlmann, f. 1954. Fil. kand. Uppsala universitet. Avdelningen för forskning och utbildning i modern svenska.

Kjell Venås, f. 1927. Professor ved Universitetet i Oslo. Medlem av Norsk språkråd siden 1980, varamedlem siden 1972.

SKRIFTER UTGITT AV NORDISK SPRÅKSEKRETARIAT

Språk i Norden (årsskrift)

Språkene i Norden (1983). 170 s.

Barn i Norden (1984). 102 s.

Att förstå varandra i Norden (1986). 49 s.

Nordisk grannespråksundervisning (1987). 77 s.

Statsnavn og nasjonalitetsord (1987). 25 s.

Dansk-svensk ordliste (1988). 44 s.

Norsk-svensk ordliste (1988). 44 s.

Svensk-norsk ordliste (1989). 45 s.

Dansk-norsk ordliste (1989). 19 s.

Norsk-dansk ordliste (1989). 43 s.

Svensk-dansk ordliste (1989). 44 s.

Ord for tal (1990). 15 s.

Språk og litteratur i Norden 80-90 (1990). 172 s.

RAPPORTER

Nordterm. Terminologisk samarbeid i Norden (1979). 43 s.

Internordiske ordbøker (1981). 55 s.

Nordisk språkplanlegging (1981). 153 s.

Språkdok (1981). 56 s.

Språk og samfunn i Norden etter 1945 (1985). 205 s.

De nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet (1-3)

1: Skolens og lese- og skriveferdighetens betydning for de nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet (1984). 256 s.

2: Behovet for og bruken av skrift i 1800-tallets forvaltning, næringsliv og privatkommunikasjon (1985). 295 s.

3: Ideologier og språkstyring (1986). 222 s.

Undervisning i skandinaviske språk på Island, Færøyene og Grønland (1988). 194 s.

Språknemndenes telefonrådgivning (1988). 272 s.

Ny giv i grannespråksundervisningen (1988). 116 s.

Brevveksling mellom skoleklasser i Norden (1989). 76 s.

Nordisk tv-teksting (1989). 148 s.

De ikke-skandinaviske språkene i Norden (1989). 96 s.

Lexikonord. Leksikografi i Norden (1991). 88 s.

Norden framfor 90-tallet – Pohjoismaat 90-luvun alussa (1991). 192 s.

Språkmöten och mötesspråk i Norden (1991). 128 s.

Nordisk språksekretariat

Postboks 8107 Dep

N-0032 Oslo 1

Kontor: C. J. Hambros plass 5

Telefon: (02) 42 05 70

Telefaks: (02) 42 76 76